

VADSTENA
KOMMUN

Ärendenummer KS/2022:217

Översiktsplan för Vadstena kommun

Granskningshandling

Beslut om granskning	2024-10-14
Utställning	2024-10-16

Vadstena kommun

Postadress 592 80 Vadstena | Besöksadress Klosterledsgatan 35
Tel 010-234 70 00 | E-post planochbygg@vadstena.se
www.vadstena.se

Dokumenttyp	Översiktsplan för Vadstena kommun
Beslutas av	Kommunfullmäktige
Antagen	
Laga kraft	
Gäller för	
Framtagen av	Vadstena kommun
Flygbilder och illustrationer	Vadstena kommun
Kartor	© Vadstena kommun, Lantmäteriet, Länsstyrelsen, Trafikverket, SGU, Havs- och vattenmyndigheten, Samhällsbyggnadsförvaltningen
Ansvar för redigering	
Giltighetstid	Tills den ersätts av annan översiktsplan. En planeringsstrategi, som tas fram en gång per mandatperiod, bedömer behovet av aktualisering
Ersätter	Översiktsplan för Vadstena kommun, antagen av KF 2013-06-19 § 114

1. Inledning	6
1.1. Vad är en översiktsplan?.....	6
En strategisk plan mot en hållbar framtid	6
Vägledande för efterföljande planering och beslut	6
En aktuell översiktsplan.....	6
1.2. Navigera i översiktsplanen	7
Ta hjälp av oss	8
1.3. Översiktsplanens olika delar	8
Utvecklingsinriktning	8
Mark- och vattenanvändning.....	9
Hänsyn och riksintressen	9
Hållbarhetsbedömning	9
Genomförande	9
1.4. Process och dialog	9
1.5. Planer och program	10
Förhållande till andra planer och program	10
Underlag som upphävs:.....	11
Vägledande och styrande dokument	11
1.6. Medverkande	11
2. Utvecklingsinriktning	13
2.1. Vision och utvecklingsstrategier	13
2.2. Strukturbild för utveckling	14
2.3. Regionalt och mellankommunalt perspektiv	14
Regional och mellankommunal samverkan	15
Samverkansområden för respektive statlig myndighet, region eller kommun ..	15
Arbetsmarknad och pendling.....	17
2.4. Hållbar utveckling.....	18
De Globala målen för hållbar utveckling	19
Folkhälsa.....	19
Jämställdhet och jämlikhet	19
Klimatanpassning.....	20
Gestaltad livsmiljö och hållbart byggande	21
2.5. Kulturella Vadstena	21
Kulturlivet i Vadstena kommun.....	21
Kultur för alla.....	21
Varumärke och attraktivitet	22
3. Mark- och vattenanvändning	23

3.1. Bostäder	24
3.2. Näringsliv	27
Vadstenas näringsliv	27
Handel och besöksnäring	28
Tillverkningsindustri	29
Jordbruk- och skogsbruk	29
3.3. Service	29
Offentlig service och omsorg	30
Kommersiell serviceplan	31
3.4. Tekniska system	33
Dricksvattenförsörjning	33
Avloppsrening	34
Energiförsörjning	35
Avfallshantering och återvinning	36
Dagvatten	37
Elektronisk kommunikation	37
3.5. Trafiksystem och mobilitet	38
Trygghet och attraktivitet	39
Cykeltrafik	40
Parkering	41
Resebeteenden	42
Kollektivtrafik	43
Trafiksäkerhet	43
3.6. Grönstruktur	44
Värdet av gröna områden	44
Ekosystemtjänster och klimatanpassning	45
Träd	46
Grönstrukturen i Vadstena stad och i Borghamn	47
Natur, friluftsliv och vatten	47
3.7. Besöksnäring	47
Turism	48
Friluftsliv	48
Besöksanläggningar	49
Skyltning	50
3.8. Landsbygdsutveckling i strandnära läge – LIS	51
Länsstyrelsens särskilda riktlinjer kring Vättern	52
Kommunens prövning genom särskild utredning	53
Kommunens utpekande av LIS	54

3.9. Areell näring.....	54
Jordbruksmark i regionen.....	55
3.10. Vadstena stad	56
Stadsentréer	56
Grönområden och gröna stråk	57
Innerstaden	59
Ytterstaden	60
Stadsnära områden	66
3.11. Nässjahalvön.....	68
Utvecklingsområden.....	68
3.12. Borghamn, Rogslösa och Skedet.....	71
Bostäder	71
Grönområden och gröna stråk	71
Kommunal VA-försörjning.....	72
Service.....	72
Trafik.....	73
Borghamn.....	73
Rogslösa.....	75
Skedet.....	76
3.13. Landsbygden	77
Hållbart byggande på landsbygden	77
Landskapsbild	78
4. Hänsyn och riksintressen	80
4.1. Kulturmiljö.....	80
Viljeinriktning.....	80
Riksintresse för kulturmiljövården.....	80
Kulturmiljöstrategi för Vadstena kommun.....	82
Värdefulla kulturmiljöer	85
Entréer och siluett	87
4.2. Friluftsliv	88
Riksintresse för friluftsliv	89
Riksintresse för rörligt friluftsliv	89
Nationella friluftsmål	90
4.3. Natur	90
Riksintressen för naturvården	90
Natura 2000.....	93
Naturminnen.....	93
Biotopskydd	94

Naturresevat.....	94
Naturvårdsprogram	94
Skyddad natur	95
4.4. Vatten.....	95
Riksintresse för yrkesfiske	95
Strandskydd	95
Sjöar, småvatten och våtmarker	97
Vattenkvalitet	97
Vattenskyddsområden.....	98
Vattentäkter	98
4.5. Kommunikation	100
Regler för byggande vid allmän väg.....	100
4.6. Totalförsvaret.....	100
Riksintresse för totalförsvaret.....	100
Påverkansområden	101
4.7. Miljö och riskfaktorer	103
Miljökvalitetsnormer	103
Miljöfarlig verksamhet och förorenad mark	104
Risk	105
Radon.....	106
Översvämning.....	106
Värmebölja	107
Djurhållning.....	107
5. Hållbarhetsbedömningen.....	108
5.1. Hållbarhetsbedömning	108
Samlad bedömning av planförslaget	108
Inledning.....	111
Sammanfattning av planförslaget	112
Förutsättningar	113
Metod	114
Avgränsning	115
5.2. Miljömässiga konsekvenser	116
Kulturmiljö, bebyggelse, landskap och jordbruksmark	116
Natur	123
Vatten.....	125
Klimatpåverkan	127
5.3. Sociala konsekvenser	129
Hälsa och livsmiljö.....	129

Tillgänglighet	130
Luftkvalitet	130
Buller	131
Trygghet och trivsel.....	132
Inkludering och social sammanhållning	133
Risk och klimatanpassning.....	135
5.4. Ekonomiska konsekvenser	136
Hushållning med mark, vatten och den fysiska miljön i övrigt.....	136
Kommunal ekonomi	138
5.5. Alternativ	138
Nollalternativet	139
Sidoalternativ	140
5.6. Planförslaget och miljökvalitetsmålen	140
Avstämning mot miljökvalitetsmålen	140
Avstämning mot de Globala målen	143
5.7. Planerad uppföljning av betydande miljöpåverkan.....	145
6. Genomförande.....	146
6.1. Kontinuerlig översiktsplanering.....	146
Viljeinriktning	147
6.2. Viktiga aktörer	147
Kommunens roll.....	147
Samarbete med andra offentliga aktörer	147
Privata initiativ.....	148
6.3. Utbyggnadstakt	148
Bostäder	148
Verksamheter	148
Samhällsviktiga funktioner	148
6.4. Kompensationsåtgärder vid planering och exploatering.....	149

Översiktsplan för Vadstena kommun

Välkommen till Vadstena kommun!

1. Inledning

1.1. Vad är en översiktsplan?

En strategisk plan mot en hållbar framtid

Översiktsplanen har en viktig roll som måldokument och visar på inriktningen för den långsiktiga utvecklingen av den fysiska miljön med tidshorisonten år 2040.

Översiktsplanen ska bidra till en hållbar samhällsutveckling som ger miljömässig nytta samt sociala och ekonomiska fördelar. Översiktsplanen ska vara väl förankrad hos kommunens förtroendevalda och inom förvaltningarna. Översiktsplanen är knuten till lagstiftning, främst plan- och bygglagen (PBL) och miljöbalken (MB).

Planen samordnar olika sektorsintressen och underlättar kommunens planering och utbyggnad av exempelvis infrastruktur, service och bostäder. Översiktsplanen fungerar därmed som kommunens verktyg i den interna handläggningen och samordningen samt i dialogen med andra aktörer i samhällsbyggnadsprocessen. Översiktsplanen fungerar också som plattform för kommunens medverkan i den regionala utvecklingsplaneringen.

Vägledande för efterföljande planering och beslut

Översiktsplanen är vägledande när kommunen upprättar detaljplaner eller prövar bygglov enligt plan- och bygglagen. Översiktsplanen ligger även till grund för andra beslut som kommunen eller andra myndigheter fattar avseende mark- och vattenanvändningen i kommunen.

Vid planering av den framtida mark- och vattenanvändningen ska kommunen förespråka en användning som i första hand beaktar allmänna intressen och därmed inte enskilda personers önskemål. Likaså ska det framgå vilken användning kommunen prioriterar vid avvägning mellan olika allmänna intressen.

Översiktsplanen är vägledande, inte juridiskt bindande. Den får sin styrverkan genom den omfattande demokratiska processen för att ta fram den och genom det politiska beslutet om antagande som sker i kommunfullmäktige. Översiktsplanen blir därmed kommunens allra viktigaste styrdokument i strategiska frågor som gäller framtida användning av mark och vatten.

En aktuell översiktsplan

Att ta fram en ny översiktsplan görs relativt sällan, sett bakåt i tiden har det skett ungefär vart tionde år. Översiktsplanen kommer att gälla under en lång tid framöver samtidigt som den översiktliga strategiska planeringen inom kommunen kommer att fortsätta. Det finns arbeten som pågår parallellt med översiktsplaneprocessen och

frågor som inte är färdigutredda. Dessa utredningar, parallella processer och i översiktsplanen förslag till fortsatt arbete, är viktiga för att uppnå den önskade hållbara och positiva samhällsutvecklingen för Vadstena kommun.

Ett verktyg för att hålla översiktsplanen aktuell och uppdaterad är den så kallade planeringsstrategin som kommunfullmäktige tar ställning till 24 månader efter ordinarie val. I planeringsstrategin ska kommunen redogöra för om det har skett förändringar när det gäller planeringsförutsättningar av betydelse för översiktsplanens aktualitet. Planeringsstrategin ska fokusera på om det finns delar av planen som behöver ändras. Genom att jobba kontinuerligt med strategin kan kommunen fånga upp de ändrade planeringsförutsättningar som sker och beskriva prioriteringar och satsningar i kommunens fortsatta översiktsplanering.

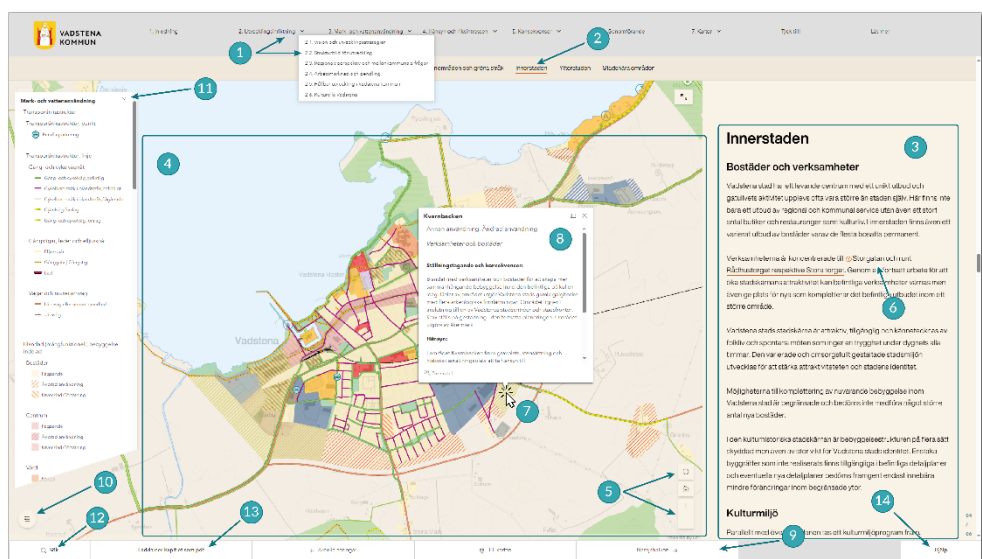
1.2. Navigera i översiktsplanen

I den här digitala översiktsplanen kan du hitta text, bilder, kartor och illustrationer. Du navigerar mellan planens olika delar genom att välja en av flikarna längst upp på sidan

1. Under varje huvudrubrik 2 kan du läsa text 3 ihop med bild, karta eller illustration 4 som hjälper till att förklara översiktsplanen i sin helhet. Kartorna kan panoreras i sidled och har zoom verktyg 5. Länkar i text som föregås av ⊕ knappen 6 används för att ändra innehållet i kartfönstret. Tryck sedan på det objekt du önskar veta mer om 7 och läs i pop-up rutan 8 för mer information.

Navigeringsknapparna i sidans nedre del 9 hjälper dig att snabbt gå till nästa eller föregående kapitel samt till den karta som är relevant för vart kapitel. Om det finns en karta laddad i fönstret, kan du öppna teckenförklaringen med hjälp av knappen i kartans nedre vänstra hörn 10. Innehållsförteckningen stängs sedan med pilen 11.

Du kan även söka i översiktsplanens text genom att klicka på knappen "Sök" 12. Sökfunktionen ligger utanför översiktsplanens digitala sida, men länkarna i texten leder tillbaka till verktyget. Observera att sökfunktionen aktiveras efter översiktsplanens antagande. Aktuellt kapitel kan även laddas ner i form av ett pdf-dokument genom knappen "Ladda ner kapitlet som pdf" 13. Stöter du på problem eller undrar över något, kan du alltid komma åt hjälpen via knappen "Hjälp" 14 som finns i alla sidorna.

Figur 1: Navigeringshänvisningar

Översiktsplanen finns även sammanställd i ett löpande textdokument med tillhörande kartor. Dessa finner du på Vadstena kommuns webbplats.

Innehållet i den här översiktsplanen är anpassad för att läsas på en dator. Det går även att läsa den digitala översiktsplanen på en läsplatta eller i en mobiltelefon.

De redovisade kartorna i planen har som syfte att betraktas i ett övergripande sammanhang. Linjer och gränser ska inte läsas som exakta gränser, de är förslag på utvecklingsområden. Vid en kommande lovgivning/utredning genomförs en bedömning på det exakta läget för gränsen.

Ta hjälp av oss

Kontakta oss på e-post planochbygg@vadstena.se eller genom att ringa till kommunens växel på 010-234 70 00 om du behöver hjälp med eller vill ställa frågor kring översiktsplanen.

1.3. Översiktsplanens olika delar

Översiktsplanen planerar för en beredskap med ett förändrat klimat och fler invånare i ett kulturellt landskap. Följande kapitel finns i översiktsplanen:

Utvecklingsinriktning

Översiktsplanen ska bidra till förverkligandet av kommunens vision och presenteras i fyra utvecklingsstrategier följt av den övergripande strukturbilden över vad som anses viktigast för kommunen kopplat till mark- och vattenanvändningen.

Översiktsplanen ska bidra till förverkligandet av kommunens vision och presenteras i fyra utvecklingsstrategier följt av en övergripande strukturbild samt de frågor som anses viktigast för kommunen kopplat till mark- och vattenanvändningen.

Mark- och vattenanvändning

Kapitlet redovisar föreslagna utpekanden i Vadstena kommun. Mark- och vattenanvändning beskrivs på både ett strategiskt och tematiskt sätt för hur framtiden kan utvecklas och vilka värden ska bevaras.

Avsnittet består av 9 strategiskt beskrivande delar och 4 tematiskt indelade i områden. Varje del består av ett antal viljeinriktningar i punktform. Av dessa framgår hur kommunen avser behandla olika ämnesområden inom fysisk planering. Viljeinriktningarna ska vara vägledande i efterföljande planeringskedan av mark, vatten och den byggda miljön.

Hänsyn och riksintressen

I översiktsplanens kapitel Hänsyn och riksintressen redogör för kommunens många riksintressen och eventuell hänsyn som bör tas. Delarna redovisas med hjälp av text, kartor och bilder.

Hållbarhetsbedömning

I Hållbarhetsbedömningen görs en samlad bedömning av konsekvenserna enligt kraven i både plan- och bygglagen och miljöbalken. Här redovisas miljömässiga, ekonomiska och sociala konsekvenser utifrån de föreslagna utpekanden för mark och vatten.

Kapitlet redovisar även ett nollalternativ, det vill säga om översiktsplanen fortsätter gälla i sin helhet samt planförslagets avstämning mot miljö kvalitetsmålen och de Globala målen.

Genomförande

I översiktsplanens sista kapitel finns det beskrivet hur planen ska genomföras.

1.4. Process och dialog

Framtagandet av den nya översiktsplanen görs i enlighet med Plan- och bygglagen, med en tydlig demokratisk process med flera möjligheter för allmänhet, intresseorganisationer, näringsliv, föreningar och myndigheter att föra dialog och komma med synpunkter.

Figur 2: Tidslinje för arbetet

Projektplan

Arbetet påbörjades i november 2022 då kommunstyrelsen beslutade om en projektplan för framtagandet av en ny översiktsplan för Vadstena kommun.

Tidig medborgardialog

En tidig dialog med medborgare, föreningar och näringsliv har genomförts under sommaren och hösten 2023, bland annat genom en digital enkät och möten. Medborgarna har bidragit med många idéer om hur Vadstena kommun kan utvecklas. De synpunkter som framkommit i medborgardialogen och det engagemang som visats i frågorna har varit till stor nytta i arbetet med översiktsplanen. Många synpunkter handlar om de fina boendemiljöer som finns i kommunen och som är viktiga att bevara, Vättern, det rika kulturlivet, småskaligheten och närheten har lyfts fram som positiva kvaliteter.

Samråd

När kommunen har tagit fram ett första förslag till översiktsplan, en samrådshandling, får länsstyrelsen, berörda kommuner och regionala organ, kommunens invånare samt andra myndigheter och sammanslutningar lämna synpunkter på förslaget. Samrådet är till för att samla information och fånga upp synpunkter i ett tidigt skede av processen. Under samrådstiden fanns planhandlingarna tillgängliga på kommunens webbsida, på biblioteket och på InfoCenter. Öppna informationsmöten hölls också under samrådsskedet.

De synpunkter som inkom sammanställdes i en samrådsredogörelse där kommunen redogör för hur synpunkterna tas om hand i det fortsatta planarbetet. Därefter har planförslaget bearbetats inför granskning.

Granskning

Efter genomförda bearbetningar ställs förslaget till översiktsplan ut en andra gång på så kallad granskning. Det är ytterligare ett tillfälle för den som vill att lämna synpunkter på förslaget.

Antagande

Efter avslutad granskning av översiktsplanen sammanställs inkomna synpunkter och de sista justeringarna av översiktsplanen görs. Därefter kan planen antas av kommunfullmäktige och sedan är den gällande.

1.5. Planer och program

Förhållande till andra planer och program

Den nya översiktsplanen kommer, när den blir antagen, ersätta översiktsplan 2013. Översiktsplanen tar hänsyn till befintliga planer, program, riktlinjer och policydokument på kommunal, regional och nationell nivå. Den ska också vara vägledande när nya planer, program, riktlinjer och policydokument tas fram på kommunal nivå, samt i de fall det är relevant, även på regional och nationell nivå. Detta beskrivs mer utförligt i översiktsplanen.

Underlag som upphävs:

- Översiktsplan för Vadstena kommun, 2013.
- Vindkraft Vadstena, 2010 (tematiskt tillägg)
- Fördjupad översiktsplan för Vadstena stad 1989.

Vägledande och styrande dokument

Parallellt med översiktsplanen finns det ett flertal program, planer och policydokument som på olika sätt relaterar till planens syfte och mål och därför varit vägledande i kommunens översiktsplanearbete. Dessa kan vara befintliga, planerade eller under framtagande. Vilka dessa vägledande och styrande dokument är och i framtiden kan komma att vara listas nedan.

Nya:

- Kulturmiljöprogram
- Klimatanpassningsplan
- Trafikplan
- Bostadsförsörjningsprogram
- Näringslivsprogram
- Vattentjänstplan (*obl*)
- Avfallsplan (*ej obl*)
- Dagvattenstrategi (*ej obl*)
- Vattenförsörjningsplan (*ej obl*)

Befintliga:

- Fritidsplan
- Friluftspan
- Kulturarvsplan
- Naturvårdsprogram
- VA-översikt

1.6. Medverkande

Projektgrupp:

- Anna Säfström, Plan- och bygglovschef
- Nasos Alexis, Planarkitekt och GIS-samordnare
- Petter Frid, Stadsarkitekt
- Karin Schalin, Samhällsplanerare
- Rebecka Bäck, Samhällsbyggnadschef

Utöver projektgruppen har många tjänstepersoner inom Vadstena kommun deltagit och bidragit i arbetet med framtagandet av översiktsplanen utifrån sina ansvarsområden och professioner.

Politisk styrgrupp (kommunstyrelsens arbetsutskott):

- Peter Karlsson (M)
- Karolina Hoff (S)
- Frida Edholm (K)
- Kristina Carlsson (M)
- Dag Källman (V)

Politisk referensgrupp:

- Dessie Forsén (S)
- Bo Johansson (C)
- Kennerth Sjösten (KD)
- Bengt-O Petersson (K)
- Tommy Kennberg (MP)
- Roland Sjödal (S)
- Björn Sandberg (S)
- Filip Manfredsson (M)

2. Utvecklingsinriktning

2.1. Vision och utvecklingsstrategier

Översiktsplanen ska bidra till förverkligandet av kommunens vision och visa önskad utveckling.

Välkommen till Vadstena!

Vadstena kommun sjuder av liv och erbjuder trygga och goda boendemiljöer samt möjligheter till jobb, utbildning och service. I Vadstena kommun är det lätt att göra hållbara val och den kommunala verksamheten är drivande i utvecklingen mot ett robust samhälle. Tillsammans med näringslivet skapas här många attraktiva arbetstillfällen och hållbart företagande. Landsbygden och dess orter utvecklas i harmoni med det öppna landskapet, sjöarna Vättern och Tåkern samt Omberg. Kultur- och naturmiljöerna är en nyckel till att stärka Vadstena kommuns identitet och dragningskraft. Utveckling av dessa tillför ett mervärde för såväl kommuninvånare som besökare.

Vadstena kommun har alltid varit en plats att förundras över, besöka, återkomma till, trivas och stanna i. Här finns engagerade och kreativa människor och företag som inspireras av historien för att skapa framtiden. Det betyder ofta att vi utvecklar och förädlar det vi redan har men ibland även att vi vågar testa nya, oväntade saker. Vi blir starkare tillsammans och samarbetar såväl inom kommunen som utåt med våra grannkommuner och aktörer runtom i regionen.

För att uppnå önskad utveckling presenteras tio strategiska viljeinriktningar inom fyra områden vilka översiktsplanen utgår ifrån och förhåller sig till enligt nedan:

Vadstena kommuns identitet och dragningskraft

- Värdefulla natur- och kulturmiljöer ska bevaras, användas och utvecklas och ses som en resurs i samhällsutvecklingen.
- Platser och stråk ska utvecklas med fokus på barn, unga, äldre och andra prioriterade grupper.

Trygga och goda boendemiljöer

- Möta bostadsefterfrågan och säkerställa tillgången på goda bostäder.
- Utveckla våra samarbeten och samverka för att planera och bygga rätt på ett varsamt och hållbart sätt.
- Prioritera bostadsbyggande och platsutveckling som gör oss attraktiva för rekrytering, investeringar och etableringar.

Goda möjligheter till jobb, utbildning och service

- Kommunen ska bidra till näringslivsutveckling och främja företagsklimatet.
- Möjliggöra för service åt boende, besökare och företag.

Ett hållbart och robust samhälle

- Nyttja den mark som vi tar i anspråk på ett effektivt och hållbart vis.
- Verka för hållbar utveckling i kommunen, där ibland hållbara kommunikationer i kommunen.
- Planera långsiktigt och tillsammans med andra viktiga aktörer för att effektivt möta effekterna av klimatförändringarna.

2.2. Strukturbild för utveckling

Strukturbild för utveckling ger en övergripande bild över vad som anses viktigast för kommunen kopplat till mark- och vattenanvändningen. Strukturbilden redovisas med breda penseldrag och är i vissa fall generaliserande. Kapitlet mark- och vattenanvändning är en fördjupning av strukturbilden och redovisar mer detaljerat den planerade utvecklingen.

- Bebyggelsen styrs av Vättern, Tåkern, Omberg samt slättbygden där bebyggelsen är samlad i grupper som tydligt framträder i landskapet.
- Vadstena stad utvecklas och stärks med ökad stadsmässighet och utbyggnadsmöjligheter. Nya utbyggnadsområden koncentreras innanför förbifarten med en buffertzona mot trafiken.
- Utanför Vadstena stad föreslås utveckling i Ekängen, Skeppstad, Granby och Hagem.
- Nässja udde och Järnevid har flera utpekade områden för möjlig bostadsutbyggnad. Framst områden med närhet till Vättern och befintlig bebyggelse.
- Borghamn, Rogslösa och Skedet utgör tillsammans en attraktiv bebyggelse- och servicenod intill Ombergs fot. Orterna har olika karaktärer som bör bevaras och utvecklas medan kopplingarna dem emellan bör stärkas.
- På landsbygden finns flera kyrkbyar och småorter. De flesta ligger i anslutning till någon av länsvägarna mellan Vadstena stad och Motala, Skänninge, Väderstad eller Ödeshög. Bebyggelseutveckling ska även här vara möjlig, men med hänsyn till platsens identitet, särart och förutsättningar.

2.3. Regionalt och mellankommunalt perspektiv

Vadstena kommun är belägen på nordöstra sidan av Vättern och gränsar till Motala, Ödeshög, Mjölby, Hjo och Karlsborgs kommuner. Utöver grannkommunerna är även Linköping en viktig regional målpunkt för Vadstena kommun. Vadstena kommun tillhör Region Östergötland och Länsstyrelsen i Östergötland.

Region Östergötland arbetar med den regionala utvecklingsplaneringen i länet och ansvarar för den Regionala utvecklingsstrategin (RUS) som innehåller strategier för den regionala utvecklingen ("*Utvecklingsstrategi för Östergötland*" Region Östergötland, 2021). Regionen har tagit fram en rumslig strategi i samverkan med Östergötlands 13 kommuner.

Den rumsliga strategin består av strukturbilder i tre skalnivåer med ett antal tillhörande planeringsprinciper. Principerna innehåller prioriteringar för att nå utvecklingsstrategins mål om goda livsvillkor i Östergötland och strukturbilderna visar hur principerna kan tolkas i skalnivåerna: regional nivå och närgeografi, samt storregional nivå. Rumslig strategi för Östergötland är styrande för Region Östergötland och vägledande för Östergötlands kommuner i framför allt deras fysiska planering, samt för statliga myndigheter där det är relevant att beakta utvecklingen av de rumsliga strukturerna i länet.

Regional och mellankommunal samverkan

Förutom samordning med angränsande kommuner är även behovet av samverkan i ett bredare regionalt perspektiv en viktig fråga. Idag finns utarbetade samarbetsformer med grannkommuner och regionala nätverk inom flera olika områden och förvaltningar. Översiktsplanen handlar i första hand om mark- och vattenanvändning och hur den byggda miljön ska utvecklas, men då nästan alla samhällsfrågor har en geografisk dimension så är översiktsplanering i samarbete med grannar och regionen också ett sätt att grundlägga andra former av samarbeten.

Nedan anges de teman och sakfrågor som Vadstena kommun anser är särskilt viktiga att samarbeta kring ur ett mellankommunalt och regionalt perspektiv och som berör flera parter:

- Mobilitet och trafikinfrastruktur
- Teknisk infrastruktur; elnätskapacitet, vatten och avlopp
- Kompetensförsörjning
- Bostadsförsörjning
- Vättern som dricksvattentäkt
- Anläggningar och besöksmål
- Vindkraft
- Hälso- och sjukvård

Samverkansområden för respektive statlig myndighet, region eller kommun

Nedan följer en sammanställning över viktiga samverkansområden utifrån funktionella samband, geografisk aspekt och de olika aktörernas roll. Sammanställningen är inte uttömmande utan kan även omfatta andra samarbeten och avtal. Syftet här är att koncentrera redovisning till de områden som innebär eller kan kopplas till planering och utveckling av den fysiska miljön.

Länsstyrelsen i Östergötland

- Riksintressen
- Kulturmiljö och arkeologi
- Strandskydd
- Energi och klimat

- Vindkraft/större solcellsanläggningar
- Naturvård
- Krisberedskap
- Regional livsmedelsstrategi- och försörjning

Trafikverket

- Mobilitet och trafikinfrastruktur
- Cykelleder
- Turistväg

Region Östergötland

- Regional utveckling, kompetens- och bostadsförsörjning
- Hälso- och sjukvård
- Näringslivetableringar
- Besöksnäring
- Cykelleder, Turistväg och Östgötaleden
- Kollektivtrafik, mobilitet och trafikinfrastruktur
- Serviceplanering
- Kultur

Motala kommun

- Mobilitet och trafikinfrastruktur
- Näringsliv och arbetsmarknad
- Besöksnäring
- Cykel- och vandringsleder
- Vättern
- Vattenförsörjning och avlopp
- Räddningstjänst
- Vindkraft/större solcellsanläggningar

Mjölby kommun

- Mobilitet och trafikinfrastruktur
- Näringsliv och arbetsmarknad
- Besöksnäring
- Cykelleder
- Vattenförsörjning
- Vättern
- Tåkern
- Vindkraft/större solcellsanläggningar

Ödeshögs kommun

- Mobilitet och trafikinfrastruktur

- Näringsliv och arbetsmarknad
- Besöksnäring
- Omberg, vandrings- och cykelleder
- Vättern
- Tåkern
- Vindkraft/större solcellsanläggningar

Linköpings kommun

- Mobilitet och trafikinfrastruktur
- Kompetens- och bostadsförsörjning

Hjo kommun

- Vättern som dricksvattentäkt
- Besöksnäring och turism (båt)

Karlsborgs kommun

- Vättern som dricksvattentäkt
- Besöksnäring och turism (båt)

Arbetsmarknad och pendling

Arbetspendling

God tillgång på arbete med ett aktivt och behovsstyrt bostadsbyggande i kommunen är viktigt för att få en hållbar pendling att fungera där resor sker både in till Vadstena kommun och ut mot dess omvärld.

Med stärkta tågförbindelser mot Mjölby och buss till Linköping för vidare resor med tillgänglighet till en mycket stor arbetsmarknad knuten till de yrken som möjliggör för hemmaarbete någon eller flera dagar i veckan.

Vadstena kommuns arbetsmarknad delas till viss del med Motala, drygt 600 personer pendlar mellan kommunerna i båda riktningarna. Pendling sker också till flera andra orter, både i och utanför kommunen, bland andra Mjölby, Linköping eller mellan Borghamn och Ödeshög.

För att erbjuda bra boenden och en bred arbetsmarknad krävs goda kommunikationer. Ur miljösynpunkt är kollektiva färdssätt att föredra, antingen med samåkning eller via kollektivtrafik. I Östergötland är det Östgötatrafiken som ansvarar för kollektivtrafiken.

Vadstena kommun har kollektivtrafik som går mellan Vadstena stad och Motala, Vadstena stad och Skänninge samt Vadstena stad och Linköping. Därifrån går det att åka vidare med Östgötapendeln mot Mjölby, Norrköping och Tranås. Förbindelsen till Linköping är en pendlingsbuss för bosatta i tätorten med direktlinjer, en på morgonen och en tillbaka på eftermiddagen. Det ger Vadstena kommun goda

förutsättningar att locka folk för bostad med möjlighet till arbete på annan ort främst för arbetare under kontorstider.

Vägstrukturen är god med bra förbindelser till Ödeshög, Motala och Skänninge-Mjölby. Cykelvägnätet är relativt bra med många landsvägar att tillgå. Inom Vadstena stad är cykelnätet väl utbyggt och en cykelväg är under uppbyggnad från Vadstena stad till Motala.

Här visas antalet arbetspendlare till och från Vadstena kommun till respektive ort. Kartan är baserad på statistik från 2021, vilka är de senaste siffrorna.

	2019			2020			2021		
	ut	in	total	ut	in	total	ut	in	total
Stockholm	48	18	66	38	10	48	30	13	43
Ödeshög	46	54	100	44	54	98	51	59	110
Boxholm	18	23	41	19	17	36	19	14	33
Linköping	292	90	382	308	85	393	323	89	412
Norrköping	31	16	47	37	8	45	40	8	48
Motala	584	736	1320	545	756	1301	561	734	1295
Mjölby	363	235	598	366	228	594	380	223	603
Tranås	9	12	21	7	9	16	10	4	14
Summa			2575			2531			2558

Figur 3: Pendlingsstatistiken avser arbetspendling till och från Vadstena kommun (2021)

Gymnasiependling

I Vadstena kommun finns ingen gymnasieskola och gymnasieelever behöver i regel resa med buss eller tåg till och från en grannkommun. De största flödena för gymnasiependling över kommungräns är till och från Motala (94 elever), Linköping (57 elever) och Mjölby (35 elever), enligt siffror för 2023. Gymnasiependling förekommer till och från andra orter, men i mycket mindre utsträckning.

2.4. Hållbar utveckling

Vadstena kommuns framtida utveckling ska vara långsiktigt hållbart vilket inkluderar de sociala, ekologiska och ekonomiska perspektiven. En hållbar utveckling ska säkerställa ett gott liv för alla, nuvarande invånare och kommande generationer. Kommunen har ett ansvar att arbeta framåt med lösningar för att möjliggöra att samhället rustas för utmaningarna som ett förändrat klimat för med sig. Vadstena kommun ska planera för yteffektivt, multifunktionellt och värna om viktiga värden såsom biologisk mångfald och dricksvatten.

Förutom miljö- och klimatfrågor är god folkhälsa ett viktigt mål som genomsyrar den kommunala planeringen. Folkhälsan påverkas av flera faktorer allt från individens valmöjligheter och demokratiska rättigheter till den fysiska miljön. Hälsa kan påverkas till det bättre genom förändring av den fysiska miljön. I en kommun krävs flera

perspektiv för att inkludera den bredaste massan. Där ett integrerat, jämställt och tillgängligt samhälle implementeras med ett brett åldersperspektiv.

De Globala målen för hållbar utveckling

De Globala målen för hållbar utveckling, även kallade för Agenda 2030, finns för att uppnå miljömässig, social och ekonomisk hållbarhet. Världens ledare enades år 2015 om Agenda 2030 bestående av 17 Globala mål och 169 delmål som tillsammans vägleder arbetet mot att minska ojämlikheter i världen. Efter lanseringen av Agenda 2030 i Sverige har myndigheter, föreningar, kommuner, regioner, näringsliv etcetera integrerat de Globala målen i sina verksamheter. Det gör att arbetet på lokal nivå har stor inverkan och betydelse för att nå målen.

Flera av målen arbetar för varandra. Till exempel när ekosystem och marina resurser (mål 14) hanteras varsamt gynnas mål 13, att bekämpa klimatförändringarna.

[Läs mer om de Globala målen på globala målens webbsida för Sverige.](#)

Figur 4: De 17 Globala målen

Folkhälsa

För allas trevnad i ett samhälle, invånare som besökare, behöver offentliga miljöer vara platser där hälsa främjas. Det nationella målet för folkhälsopolitiken är att skapa samhällseliga förutsättningar för en god och jämlik hälsa i hela befolkningen och sluta de påverkbara hälsoklyftorna inom en generation. Folkhälsa kan främjas genom insatser av kultur och service samt rekreation och friluftsliv.

Läs mer om de nationella folkhälsomålen på Folkhälsomyndighetens webbsida.

Jämställdhet och jämlikhet

Jämställdhet och jämlikhet syftar till att minska skillnaden mellan människors levnadsvillkor så som att minska skillnaden mellan kvinnor och män samt minska

drastiska ekonomiska skillnader, för att ge möjlighet att på jämlika villkor vara en del av samhället. Eftersom samhällsplaneringen påverkar den fysiska miljön och därmed även människors liv är det av stor vikt att planeringen gynnar människors olika behov. Bostadsbehovet ser väldigt olika ut beroende på var i livet man befinner sig, vilken livsstil man lever och vilka ekonomiska förutsättningar man har. Därför är det viktigt att det finns ett varierat bostadsutbud med olika bostadstyper, storlekar och upplåtelseformer, med möjlighet att bosätta sig på landsbygden, i en mindre ort eller i staden. Översiktsplanens utpekningar visar på en bostadsutveckling runt om i hela kommunen.

En jämställd planering fokuserar på trygghetsaspekter för den upplevda tryggheten vid vistelser utomhus när det är mörkt. Till exempel, att planera för att gång- och cykelvägar, parker, parkerings- och busshållplatser har tillräckligt god belysning, att det inte finns buskage i närheten som kan skapa dolda ytor eller att platser upplevs ödsliga.

Den offentliga miljön behöver därav gynna spontana möten mellan människor med olika förutsättningar som att skapa mötesplatser till exempel inom föreningslivet, i parker och grönområden, på fik eller restauranger.

Tillgänglighet

Offentliga miljöer ska vara enkla att vistas i och förbi oavsett förutsättningar. Kommunen ska arbeta för att i planeringen tidigt ta in tillgänglighetsfaktorn där material eller höjd kan spela roll för att en plats ska anses vara tillgänglig.

Klimatanpassning

Klimatanpassning innebär att skapa resiliens i samhällen. Menat att vidta åtgärder för att minimera påverkan med förhoppning att undanröja de negativa climateffekter som finns i dagens samhälle och inte kan förhindras i framtiden. Klimatanpassning kan därför innebära att ta vara på möjligheter som uppstår i samband med att klimatförändringar sker. Så som en integrerad och funktionsblandad stadsstruktur minskar behovet av resor och bilberoende samt främjar lokala verksamheter och stadsliv. I sin helhet innebär klimatanpassning att planera för dagens situation med kommande generationer i åtanke.

Läs mer om översvämning och höga temperaturer i kapitlet Miljö- och riskfaktorer.

Den långsiktiga utvecklingen av klimatanpassning kräver ett perspektiv med innovativa lösningar för att använda det som är tillgängligt i vår närmiljö. Klimatanpassning krävs för att minska utsläppen och rusta samhället för effekterna som medföljer vid ett förändrat klimat. Genom klimatanpassning minskar sårbarheten för klimatrelaterade risker. Anpassning kan ske genom fysiska åtgärder och/eller tekniska lösningar för att förebygga skador, minska risker för försämrad hälsa, stötta den biologiska mångfalden och naturmiljön, ta vara på nya möjligheter och minimera lidandet för människa och djur samt anta ett kostnadseffektivt perspektiv genom att se långsiktigt. Utökade beskrivningar finns i den kommande klimatanpassningsplanen för Vadstena kommun.

Läs mer i den regionala Energi- och klimatstrategin.

Gestaltad livsmiljö och hållbart byggande

Arbetet med gestaltad livsmiljö är ett tillsammansarbete som inbegriper det mesta inom samhällsbyggandet, både stadsmiljöer, landsbygder och de funktionella relationerna dem emellan. Ett aktivt arbete med gestaltad livsmiljö ska uppnås genom att:

- hållbarhet och kvalitet inte underställs kortsiktiga ekonomiska överväganden,
- kunskap om arkitektur, form och design utvecklas och sprids,
- det offentliga agerar förebildligt,
- estetiska, konstnärliga och kulturhistoriska värden tas till vara och utvecklas,
- miljöer gestaltas för att vara tillgängliga för alla och
- samarbete och samverkan utvecklas, inom landet och internationellt.

2.5. Kulturella Vadstena

Ett rikt kultur- och friluftsliv bidrar till att skapa ett attraktivt samhälle som människor vill bo och leva i. Vadstena stad samt Omberg och Tåkernområdet lockar hundratusentals besökande varje år och är nationellt viktiga kultur- och rekreationsområden. De här områdena samt andra mindre kända kultur- och friluftsområden utgör även en stor kvalitet för närboende. Utöver rekreationsområdena i kommunen finns ett rikt kultur- och föreningsliv och ett brett utbud av aktiviteter. Delaktighet i kultur- och fritidsaktiviteter bidrar till att skapa sammanhang och samhörighet, verkar inkluderande genom möten över generationsgränser och bidrar till integration mellan olika samhällsgrupper. Kultur- och friluftsliv är också en viktig del för människors livskvalitet och främjar folkhälsan.

Kulturlivet i Vadstena kommun

För Vadstena kommun utgör kulturen drivkraft för utveckling och attraktivitet och är starkt förknippad med den bild som såväl kommuninvånare som besökare har av kommunen. Kulturlivet är rikt med allt från professionella aktörer på nationell nivå till ideella och enskilda verksamheter. Detta gäller inom de flesta kulturgrenar - scenkonst, musik, bildkonst, kulturarv, litteratur, konsthantverk med mera. Att det finns en så hög nivå och stor bredd i en mindre kommun är unikt. Lägg därtill att flera delar av kulturen har en särpräglad Vadstenaprofil eller ett särskilt arv. Det ställer stora krav på kommunen att förvalta och utveckla. Kulturlivets bredd kontra kommunens storlek ställer också krav på samverkan såväl lokalt, regionalt och nationellt.

Kultur för alla

Det kan tyckas självklart att kultur ska finnas till för alla och att alla ska ha tillgång till kultur. Emellertid finns begränsningar för tillgång till kultur och vilken kultur som erbjuds. Det kan till exempel bero på sociala mönster, vana, ekonomi eller fysiska hinder. Vadstena kommun har en viktig roll för tillgången av lokaler för

kulturutövande i egenskap som fastighetsägare. Kommunen har även en viktig stödjande roll för ett brett och tillgängligt kulturutbud och för olika former av kulturuttryck i det offentliga rummet.

Varumärke och attraktivitet

Kulturen är en viktig del av Vadstena kommuns varumärke och attraktivitet. I den analys som gjordes i samband med framtagandet av Vadstena kommuns platsvarumärke framgår att platsens attraktivitet bygger på fyra styrkor/fokusområden:

- Den medeltida stadskärnan med sin fysiska utformning, arkitektur och byggnader
- Den omgivande naturen med Vättern, slätten och Omberg
- Platsens historia som pilgrimsmål och vårdstad, fysisk och andlig rekreation
- De kreativa upplevelser och kulturuttryck som dagens kulturutövare skapar och gestaltar

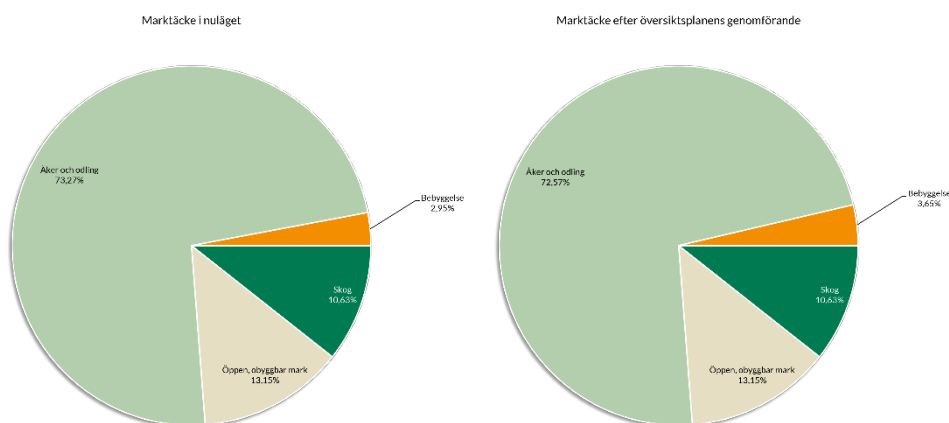
3. Mark- och vattenanvändning

Kapitlet ger en övergripande bild av hur Vadstena kommun ser på framtida användning av mark- och vattenområden, i linje med kommunens visioner och utvecklingsstrategier. Avgränsningar av områden på mark- och vattenanvändningskartan är översiktliga och kommer att förfinas i senare skeden, såsom vid detaljplaneläggning.

I sin helhet åskådliggör kapitlet hur Vadstena kommun anser att mark- och vattenområden bör användas i framtiden i linje med kommunens vision och utvecklingsstrategier.

Övergripande om mark- och vattenanvändning i Vadstena kommun

Vadstena kommuns yta består till 54 % av vatten, främst Vättern men även Tåkern och mindre vattendrag. De återstående 46 % omfattar åkermark, skog, annan öppen och obyggbar mark samt befintlig bebyggelse, vilket illustreras i diagrammet nedan.

Figur 5: Översiktligt marktäckte över hela kommunytan (källa: Lantmäteriet, topografi)

Översiktsplanens målsättning är att skapa planberedskap för att möjliggöra byggnation av cirka 1000 nya bostäder fram till 2040. Större delen av dessa bostäder planeras inom eller i närheten av Vadstena stad, där efterfrågan på bostäder är som störst. Resterande bostäder förväntas byggas i kommunens mindre orter samt på landsbygden. Planen tar också hänsyn till etablering av verksamhetsområden, som huvudsakligen kommer att lokaliseras i närheten av tätorten.

Kommunens intention är att med översiktsplanen få till stånd ett effektivt markutnyttjande genom att styra och föreslå lokalisering och täthet. Som exempel förordas huvuddelen av bebyggelseområdena i anslutning till det redan byggda och att områdena planeras med en relativt hög täthet.

Tabellen nedan redovisar pågående markanvändning inom respektive markanvändningsslag idag, de markanspråk som pekas ut i översiktsplanen samt den ändring i procent som översiktsplanen medför.

Detaljerade ställningstaganden finns i kommande kapitel, delat per geografiskt område eller per tematisk enhet.

Mark- och vattenanvändning – tematisk indelning

3.1. Bostäder

Översiktsplanen föreslår lämpliga lägen för bostadsbyggande i alla delar av kommunen, både i Vadstena stad, i våra mindre orter, i LIS-områden och på landsbygden. Målet är att kommunen ska växa på ett hållbart sätt, oavsett om det är i tätort eller på landsbygd. Kommunens förhållningssätt är att nyttja och stärka de kvaliteter som redan finns idag i de områden som pekas ut samt integrera bostadsplaneringen med samhällsplaneringen för en hållbar planering. Kommunen har huvudansvaret för bostadsförsörjningen och ska enligt lag ha ett aktuellt bostadsförsörjningsprogram med riktlinjer och åtgärder.

Viljeinriktning

- Främja hållbara bostadsområden och stadsdelar.
- Skapa variation på bostadsmarknaden och främja rörlighet.
- Utgå från bostadsmarknadens behov och marknadsläge.
- Säkerställa bostäder för dem med rätt till särskilt stöd.
- Underlätta för dem som har svårt att få en bostad.
- Främja Vadstena som en god boendekommun.
- Ha god planberedskap för en effektiv och attraktiv bostadsutbyggnad.
- Verka för bostadsbyggande i hela kommunen.
- Vid strategiska markförvärv ska de knytas till den långsiktiga planeringen.

Bostadsmål och prioriteringar i bostadsbyggandet

Utifrån kommunens bostadsförsörjningsprogram med tillhörande planeringsunderlag bedöms kommunen behöva ha en planberedskap på ungefär 1000 nya bostäder fram till år 2040. Målet har beräknats utifrån,

- det antal bostäder, cirka 300, som byggts under de senaste 10 åren
- analyser av bostadsbehov och bostadsefterfrågan
- en planberedskap som är högre än förväntat antal bostäder som byggs

Dagens planberedskap möjliggör för cirka 400 nya bostäder i antagna detaljplaner. I pågående men ej antagna detaljplaner möjliggörs för ytterligare cirka 120 bostäder. Ungefär 80 bostäder förväntas byggas under perioden utan att föregås av detaljplan. Det innebär att kommunen till 2040 bör planlägga för ytterligare 400 bostäder.

Beroende på konjunkturläge och behov beräknas byggandet variera kraftigt under perioden och kommunen bör i första hand prioritera en utbyggnad i redan planerade områden och i markanvisningar styra byggandet mot programmets riktlinjer. Vidare bör prioriteras de områden där det pågår eller påbörjats detaljplaneläggning. Vid planläggning av nya områden bör utveckling av icke kommunägda fastigheter prioriteras i syfte att få in en variation och fler aktörer på bostadsmarknaden. Kommunen bör även i en rimlig omfattning prioritera planering och byggande för dem som har svårt att få en bostad eller i områden där kommunen har en önskan att få i gång byggandet.

Demografisk utveckling

Vadstena kommun beräknas enligt SCBs senaste befolkningsprognos (2024) växa med cirka 100 personer till år 2035. Föregående prognos angav en växt på över 400 personer till år 2034. Att det växlar så kraftigt från år till år visar på vikten av ett flexibelt förhållningsätt från kommunens sida och att befolkningsökning och behov och efterfrågan hänger samman i ganska låg grad.

Efterfrågan på bostäder bedöms dock kvantitativt större än bostadsbehovet. Detta beror framför allt på att inflyttning vägs in i efterfrågan, men även byggande av fritidsboende och den efterfrågan som uppstår av olika demografiska förändringar. Här kan framför allt nämnas en åldrande befolkning och därmed fler ensamhushåll vilket resulterar i en utglesning och sämre nyttjande av bostadsbeståndet.

Den efterfrågestyrda bostadsplaneringen avspeglar sig därmed i mindre grad mot den demografiska utvecklingen och mäts i stället bättre genom kommunens och det kommunala bostadsbolagets bostadsköer, kontinuerliga kontakter med bostadsmarknadens aktörer och bostadsförsäljningar i kommunen.

Tydligt blir därför att det i kommunen behöves ett byggande, både för att inte minska befolkningsmässigt men även för att skapa förutsättningar för en god demografisk balans.

Befolkningsantalet i Vadstena stad har under de senaste 30 åren haft en relativt stabil och något ökande befolkningsutveckling och utgör idag runt 5700 personer vilket är mer än 75 % av det totala antalet invånare i kommunen.

Befolkningen i de mindre orterna samt på landsbygden har under flera år minskat. I Borghamn, Skedet och Rogslösa bor cirka 5 % av alla invånare i kommunen, runt 400 personer, och trenden pekar på en fortsatt minskning av de som bor permanent i området. Däremot är områdets attraktivitet för rekreation och friluftsliv stor och andelen sommarboenden i området ökar.

I och runt Nässja och Järnevid har bebyggelsen ökat på senare år och tidigare fritidshus har där det är möjligt byggts om till permanentbostäder. Sammantaget bor cirka 90 personer här permanent.

För att vända utvecklingstrenden i de mindre orterna och på landsbygden krävs åtgärder som gör det attraktivt att bo och leva där. Av erfarenhet vet vi att det kräver

att alla hjälps åt, lokala krafter såsom föreningar och näringsliv tillsammans med kommunen och regionen.

Efterfrågan på bostäder

Kommunen bör möjliggöra för olika former av småhus och lägenheter i attraktiva lägen. Utpekande områden i översiktsplanen är i linje med där efterfrågan är som störst, i Vadstena stad, området Borghamn-Rogslösa-Skedet, Nässjahlavön samt längs stråk mot Motala och Mjölby.

Bostadsefterfrågan är störst i Vadstena stad, uppskattningsvis kommer här 80–95 % av det totala byggandet äga rum. I de mindre orterna och landsbygden bedöms cirka 5–10 % av totalt byggande i kommunen ske.

Byggande för särskilda grupper

Särskilda grupper utgörs av de som har svårt att konkurrera på den ”vanliga” bostadsmarknaden och består av bland annat äldre, unga vuxna, nyanlända och personer med funktionsvariationer. Kostnaderna för att bo i nyproducerade hus eller lägenheter är höga i hela Sverige vilket även gäller för Vadstena kommun och dessa särskilda grupper blir därför beroende av de lagstadgade stöd som främst kommunen ansvar för samt en rörlighet på bostadsmarknaden som genom flyttkedjor tillgängliggör billigare bostäder i det befintliga äldre beståndet. Problemen för grupperna förvärras ofta av bostadsbrist men i Vadstena kommun råder generellt inte någon bostadsbrist utifrån boverkets definition även om efterfrågan på bostäder är hög i attraktiva lägen såsom innerstaden.

Fram till 2040 beräknas gruppen kommuninvånare över 80 år öka. Många av de äldre kommer att bo kvar i sitt nuvarande boende med möjlighet till stöd i hemmet genom bostadsanpassningar och hemtjänst. En del kommer att behöva flytta, oftast från den egna villan in till en lägenhet såsom ett trygghetsboende eller få plats i ett vård- och omsorgsboende. Kommunens två vård- omsorgsboenden bedöms inom kommande 5-15 år inneha ett behov av att renoveras eller ersättas och det framtida behovet av gruppboende såväl som serviceboende bedöms öka.

För att underlätta för personer som har svårt att få en bostad på bostadsmarknaden nyttjar Vadstena kommun hyresgarantier respektive uthyrning av andrahandslägenheter. Kommunen erbjuder även biståndsinsatser för att söka eget boende och arbetar vräkningsförebyggande tillsammans med bland annat VFAB.

Att hitta ett systematiskt sätt att arbeta för att förebygga hemlöshet över tid har varit svårt i Vadstena kommun. Behoven generellt är små och handlar ofta om enstaka personer samt har varierat över tid. VFAB, socialtjänsten och andra berörda förvaltningar arbetar kontinuerligt för att bättre kunna förutse och möta de behov som uppstår.

Vadstena kommuns mottagande av flyktingar varierar och är starkt påverkat av oförutsägbara omvärldsfaktorer men även av politik som förs på nationell nivå. Boende för dessa erbjuds huvudsakligen i VFAB:s lägenheter. Den låga vakansgraden

och efterfrågan på hyresbostäder i hyresbeståndet medför att det ibland kan vara svårt att tillgå lägenheter, särskilt smålägenheter.

Marknadsförutsättningar

Vadstena kommun får, genom sitt läge i en stark region, byggmässig draghjälp av de större kommunerna i regionen vid högkonjunkturer, men är samtidig känsligt för konjunkturedgångar. Vadstena bör ha en förberedelse för efterfrågan såväl som vikande efterfrågan. I konjunkturuppgångar kan det innebära att ha en plan- och planeringsberedskap och att vara beredd på att i en större omfattning överlåta framdriften av byggprojekt åt privata aktörer.

I sämre konjunkturer är det däremot kanske bättre att, i den mån den kommunala ekonomin tillåter, ta ett större ansvar och främja ett bostadsbyggande genom en större delaktighet vid planläggning och exploatering, reglering av prissättning på mark, marknadsföring och byggande via det kommunala bostadsbolaget.

3.2. Näringsliv

Ett livskraftigt näringsliv som erbjuder människor arbetstillfällen och lägger grunden för skatteintäkter är av avgörande betydelse för en attraktiv och hållbar kommun.

Vadstenas näringsliv

Vadstenas näringsliv präglas av entreprenörskap och en levande småföretagaranda. Här finns fler företagare per invånare än riksgenomsnittet och goda förutsättningar för företagande.

Av de cirka 950 registrerade arbetsställena (2023) i kommunen är hälften enskilda firmor och hälften aktiebolag. De allra flesta företag, 9 av 10 företag, har färre än tio anställda. Flest verksamheter är registrerade som jordbruk och skog, handel och service samt industri och teknik.

Vadstena kommun drar stor nytta av att ligga i en växande region omgiven av ett starkt näringsliv men bidrar samtidigt genom ett eget starkt näringsliv och starka platsidentitet. Majoriteten av de som arbetar bor även i kommunen. Men i kommun finns även en relativt stor daglig arbetspendling med in- och utpendling till grannkommunerna och samverkansfrågor knutna till pendling är viktigt för kommunen.

Många uppskattar Vadstenas kvaliteter som bostadskommun, där natur- och kulturvärden, trygghet, en levande stadskärna, aktivt föreningsliv och bra grundskola stärker platsens attraktivitet. Inriktningen för kommunens bostadsbyggande är att kontinuerligt möjliggöra för en attraktiv nybyggnation av olika bostadstyper för en fortsatt inflyttning till kommunen.

Under 2024 har region Östergötland tillsammans med kommunen tagit fram ett underlag som belyser behov av och effektiv markanvändning i kommunen. Av

underlaget framgår, totalt inom kommunen, en relativt svag sysselsättningstillväxt fram till år 2040 vilket avspeglar sig i markbehovet. Besöksnäringen är en av de näringsgrenar som spås den starkaste tillväxten och som bör prioriteras för fortsatt utveckling av verksamhetsmark.

Det totala ytbehovet för nya verksamhetsmark bedöms begränsat med fokus på en fortsatt utveckling i befintliga verksamhetsområden. För att undvika ett överutbud av mark med ett ineffektivt nyttjande som följd rekommenderas därför kommunen att endast i mindre omfattning peka ut nya områden för verksamhetsmark och i stället fokusera på att realisera de områden som redan finns på ett effektivt vis.

Översiktsplanen pekar ut verksamhetsmark som inte får svara störande för sin omgivning på flera platser, såväl i stadens utkanter i anslutning till befintliga verksamhetsområden såsom i större stadsutvecklingsområden. Här ryms bland annat service samt kontors- och besöksverksamhet. Områdena är lokaliserade i anslutning till Vadstenas stadsentréer och har därigenom många fördelar ur logistiskt hänseende, samtidigt som det krävs en noggrann gestaltning av såväl bebyggelse som miljö för att inte inverka negativt på Vadstenas attraktivitet och kulturmiljö.

Områden för störande industri pekas ut en mindre omfattning och föreslås främst i anslutning till Tegellöten norr om Vadstena stad samt i Borghamns södra del i delar som ligger väl avskilt från såväl bostäder som andra känsliga stråk och områden.

Viljeinriktning

- Kommunen har ett aktuellt näringslivsprogram.
- Särskilt fokus på verksamhetsutveckling i Vadstena stad och i Borghamn.
- Kommunen ska ha en aktuell etableringsstrategi.
- Verksamhetsområden i Vadstena kommun ska användas effektivt.

Handel och besöksnäring

Besöksnäringen är i Vadstena kommun en profilerande del av näringslivet och det lokala turismutbudet bidrar starkt till platsens attraktivitet och varumärke.

Sommartid sjudubblar turisterna den lokala befolkningen. Det möjliggör ett brett utbud av butiker, caféer, hotell, restauranger, utställningar, evenemang och andra uppskattade aktiviteter. Det kräver också en stor mängd säsongsanställd personal. Men Vadstenas handel är även livskraftig året om och merparten av butikerna och flera restauranger har öppet året runt.

Genom avsaknad av större externhandelsområden och ett målmedvetet gemensamt arbete med centrumutveckling har Vadstena stad över åren lyckats bibehålla och utveckla sin centrumhandel. Något som är viktigt att fortsatt värna och utveckla. Storgatan och torgen utgör naven för handeln och det är viktigt att verka för att hela gatan mellan Rådhusorget och Rödtornet förblir ett livfullt stråk. På sikt finns goda möjligheter att även förlänga och integrera Vadstenas hamnområde och delar av Motalagatan i centrumstråket.

Landsbygdens verksamheter uppstår ofta i skärningspunkten mellan besöks- och jordbruks- och skogsnäringen. Särskilt koncentrat är detta i anslutning till Omberg i orterna Borghamn, Skedet och dess omland med gårdsförsäljning, café- och restauranger med mera.

Viljeinriktning

- Aktivt samarbetar med närliggande kommuner, regionen, entreprenörer och ideella krafter inom turism- och besöksnäringen.
- Verkar för stärkt samverkan mellan näringslivet och skolan.

Tillverkningsindustri

De största företagen sett till nettoomsättning och antal anställda finns bland kommunens internationella industriföretag, starkt påverkade av den globala marknaden och omvärldshändelser. Kommunen vill stödja näringslivets utveckling genom att verka för ett gott företagsklimat. Hållbarhet och samverkan är utgångspunkten för kommunens arbete.

Vadstena kommun ligger i en expansiv tillväxtregion och är en del i en större arbetsmarknad. Region Östergötland har det övergripande ansvaret för tillväxtpolitiken och samordnar regionens företagsfrämjande organisationer för att underlätta en hållbar utveckling.

Viljeinriktning

- Kommunen har fortsatt bra mark- och planberedskap för industri- och verksamhetstomter med flexibilitet för att kunna tillvarata etableringsförfrågningar.

Jordbruk- och skogsbruk

Ur ett nationellt perspektiv är Östergötlands län ett betydande jordbrukslän. Inom länet är andelen jordbruksmark störst i Vadstena kommun, där drygt 80 % av landarealen består av jordbruksmark som i stor omfattning brukas. Jordbruksverksamhet och tillgången till mark är även viktig för den lokala livsmedelsproduktionen och präglar i hög grad landskapsbilden i kommunen. Jord- och skogsbruk räknas som en basbransch vars sysselsättning utgör en viktig del av Vadstenas näringsliv och förutspås en god tillväxtutveckling i kommunen.

Viljeinriktning

- Utveckling av redan ianspråktagen mark och planlagd mark ska prioriteras och genomföras.

3.3. Service

Kommunen har ansvar för offentlig service såsom skolor, boende för äldre och bibliotek. Den kommersiella servicen i Vadstena kommun ska se till invånares och besökares övriga behov.

Offentlig service och omsorg

Tillgång och närhet till offentlig service och omsorg är viktiga delar för att uppnå en god social livsmiljö. För att skapa god tillgänglighet och främja ett hållbart resande ska service och andra samhällsfunktioner ges en central placering med närhet till kollektivtrafik. Förutom närhet och tillgänglighet kan samlokalisering vara en viktig faktor att ta hänsyn till för att främja social hållbarhet. Exempelvis kan samlokalisering av samhällsservice såsom förskola, boende för äldre och skapande av gemensamma mötesplatser leda till fler möten mellan människor i olika åldrar.

Regional service och omsorg

Den regionala tillgängligheten och närvaron är viktig för Vadstena kommun och alla invånare. De verksamheter och ansvarsområden som regionen ansvarar för har en stor betydelse och inverkan på ett samhälle med liten befolkning som Vadstena kommun. Hälso- och sjukvårdsverksamheter som ligger i en mindre ort kan exempelvis utgöra en relativt stor och viktig arbetsplats och fungera som en utvecklingsmotor i större utsträckning än den som ligger i större orter. Inte minst ur ett tillgänglighets- och resandeperspektiv då resan annars blir lång in till större regioncentrum. Vadstena kommun, liksom andra kommuner i regionen, har behov av en anpassad regional närvaro utifrån kommunens lokala förutsättningar. För den regionala service som inte finns i orten är transportsystemet viktigt för att kunna erbjuda en regional tillgänglighet där kollektivtrafiken i många fall är det enda alternativet till bilen för längre resor.

Hälso- och sjukvård tillsammans med kollektivtrafik är de verksamheter och ansvarsområden som är de viktigaste kopplade till den regionala närvaron i Vadstena kommun.

I Birgittaområdet finns Rättspsykiatriska regionkliniken lokaliserad. Ett arv som har följt med Vadstena sedan många århundranden tillbaka i tiden.

Det finns även en vårdcentral i Birgittaområdet.

Vård och omsorg

Vadstena har en lång vårdtradition som började redan under klostertiden. Birgittas sjukhus var den största lokala arbetsplatsen fram till psykvårdens övergång till öppenvård i slutet av 1900-talet. Idag finns här den rättspsykiatriska regionkliniken, en av fem i landet, som en stor arbetsgivare centralt i kommunen.

I Vadstena finns även vårdcentral samt familjecentral. Familjecentralen är en samverkan mellan kommunens öppna förskola, familjemottagningen och barnvårdscentralen.

Viljeinriktning

- Verka för goda pendlingsmöjligheter inom kommunen.
- Vadstena kommun ska medverka till att utveckla den regionala närvaron tillsammans med regionen.
- Regional service ska koncentreras till stråk i Vadstena kommun.

- Kommunen ska verka för mellanregional samverkan för service och omsorg där funktionella samband finns.

Kommunal service och omsorg

Skola

Vadstena kommun har tre grundskolor idag samt flera förskolor. Skolorna är lokaliserade till området strax söder om innerstaden, utom Sankt Persskolan som finns inne i stadskärnan. Kommunen ser att behovet av förskolor kan förändras i antal och plats.

Äldreomsorg

Äldreomsorgen är placerad i Vadstena stad. Det finns två vård- och omsorgsboenden, Vätterngården och Wasagården. För den i behov av stöd och hjälp i hemmet finns insatser av hemtjänst. Det finns även tillgång till LSS-boende i kommunen som är anpassade för personer med psykisk eller fysisk funktionsvariation.

Räddningstjänst

Den gemensamma räddningstjänsten för Vadstena och Motala har stationer i Motala (huvudstation), Vadstena stad (deltidsstation), Borensberg och Tjällmo (deltidsstation) samt ett övningsfält i Smedsby. Det finns även ett brandvärn i Borghamn. Räddningstjänsten har samarbete med Räddningstjänsten Östra Götaland, som sköter den bakre ledningen och larmar ut behövda resurser.

Bibliotek

Bibliotek är viktiga kunskaps- och informationskällor. De är också viktiga mötesplatser med tillgång till medier, kulturutbud, möjligheter till eget skapande, fritt lärande och som träffpunkt för föreningar. Det finns ett bibliotek i Vadstena stad och en biblioteksfilial i Borghamn.

Viljeinriktning

- Främja den kommersiella service som finns i Vadstena stad och i Borghamnsområdet. Att bibehålla kvalité och service är viktigt och en utveckling i sig.
- Kommunen ska ha funktionella och ändamålsenliga lokaler för sina verksamheter.
- Förskola är en viktig samhällsservice och eventuellt behov av fler platser ska finnas med i ett tidigt skede i planeringen av exploateringsområden.
- Vadstena kommun ser positivt på innovativa servicelösningar och ska verka för och stötta nya innovativa lösningar för service på landsbygden.

Kommersiell serviceplan

För att en plats ska vara attraktiv för boende, besökare och företag behövs en grundläggande nivå av kommersiell service. Det handlar om att det ska gå att få en fungerande tillvaro och vardag avseende tillgänglighet till dagligvaror, drivmedel, betaltjänster, apoteksvaror och posttjänst, som finns i Vadstena stad. Offentliga

aktörer som kommunen och regionen kan påverka förutsättningarna för tillgänglighet på olika sätt.

Region Östergötland har i uppdrag från regeringen att ha ett aktuellt regionalt serviceprogram. Serviceprogrammet pekar ut orter eller noder viktiga för god tillgänglighet till service och kollektivtrafik, samt lyfter fram prioriteringar och insatser av stöd som främjar företagande, samverkan med kommuner och rumslig planering. En kommun måste ha en serviceplan för att stöd kopplade till kommersiell service till kommunen eller företag i kommunen, ska beviljas.

I Vadstena kommun är serviceplanen inarbetad i översiktsplanen för att få ett sammanhang med övergripande lokalisering och framtida utveckling av mark- och vattenanvändning. I arbetet med serviceplanering framkommer möjligheter för kommunen att genomföra insatser som påverkar tillgänglighet till offentlig och kommersiell service och att planera för kommunens långsiktiga utveckling.

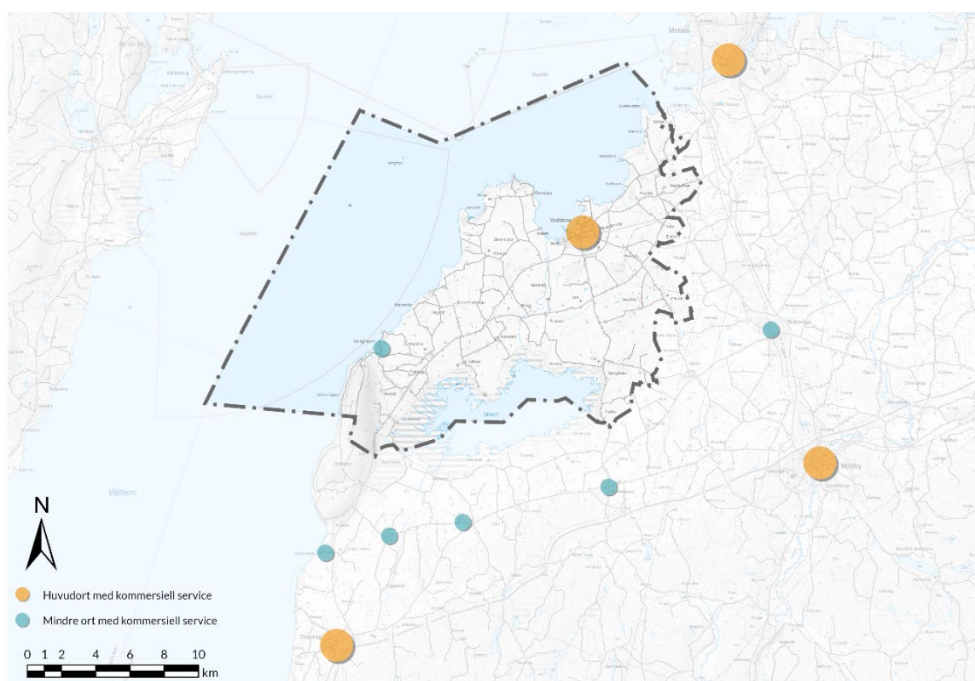
Tillgång till grundläggande service för boende, besökare och företag är en viktig del i arbetet med att skapa attraktivitet och tillgänglighet till den kommersiella servicen. Den kommersiella servicen är ett viktigt komplement till den offentliga service som finns tillgänglig för alla kommunens invånare oavsett var i kommunen man är bosatt. Förutom biblioteksfilial, förskola, LSS-boende som har etablerats utanför Vadstena stad, verkar den offentliga servicen dagligen genom hemtjänst, skolskjuts, bostadsanpassningar och bredband, för att nämna få.

Vadstena stad utgör en regional serviceort. I Vadstena stad består den kommersiella servicen av dagligvaruhandel med fullt sortiment, drivmedelsförsäljning, posttjänst, apotek och betaltjänst. Den kommersiella servicen i Vadstena stad är viktig för alla kommunens invånare, besöksnäringen och företagare. Det är därmed väsentligt för kommunen att verka för att den kommersiella servicen i staden bevaras och utvecklas för att minska sårbarheten för hela Vadstena kommun.

Borghamnsområdet utgör ett serviceområde och består av Rogslösa, Skedet och Borghamn. Den kommersiella servicen består av dagligvaruhandel med fullt sortiment. Serviceområdet är betydelsefullt för kommunens utveckling och fyller en viktig funktion för god service för både invånare och besöksnäring. Det är därmed av vikt för kommunen att behålla den service som finns.

För Vadstena kommun är det prioriterat att den kommersiella servicen i Vadstena stad och i Borghamnsområdet bevaras och utvecklas. Det är därmed inte aktuellt att peka ut nya servicenoder eftersom det inte påverkar tillgängligheten. Vadstena kommun kännetecknas av korta avstånd. Vid analys av tillgång till kommersiell service med hjälp av Tillväxtverkets verktyg Pípos serviceanalys kan invånare i Vadstena kommun, oavsett var de är bosatta, få tillgång till fullständig kommersiell service inom ett avstånd på 20 km. Vissa kommundelar har sin närmsta kommersiella service i grannkommunerna Ödeshög, Motala och Mjölby. Fokus för Vadstena kommun är därmed att bevara och utveckla den kommersiella service som finns tillgänglig för att minska sårbarheten för kommunen.

I serviceplanen pekas en serviceort och ett serviceområde ut. Med serviceort avses Vadstena stad som kännetecknas av många servicefunktioner och mångsidigt utbud av kommersiell service. Utanför Vadstena stad bor flest personer i kommunen i Borghamnsområdet. Det är därmed viktigt ur ett tillgänglighetsperspektiv att den kommersiella service som finns bibehålls och att det finns utvecklingsmöjligheter för fler aktörer framöver. Till kommersiell service räknas dagligvaror, drivmedel, betaltjänster, apoteksvaror och paketutlämning (Region Östergötland 2021).

Figur 6: Orter med kommersiell service (mars 2022)

3.4. Tekniska system

Vadstena och Motala kommuner har en gemensam nämnd för vatten och avfall. Tekniska serviceförvaltningen i Motala kommun sköter avfallshantering samt drift och underhåll av den kommunala vatten- och avloppsverksamheten både i Motala kommun och i Vadstena kommun.

Dricksvattenförsörjning

Vättern är Vadstena kommuns huvudkälla för dricksvatten. Dricksvattenområdet delas med flera andra kommuner som även de är beroende av Vättern som primär vattentäkt. Vättern med vattendragen som rinner ut i sjön är vattenskyddsområde för att skydda dricksvattnet. Kommunen har ansvar för försörjning av dricksvatten till medborgarna enligt vattentjänstlagen (SFS 2006:412). Samhällsbyggnadsnämnden har ett tillsynsansvar.

Dricksvattenförsörjning utanför kommunens verksamhetsområden för dricksvatten ordnas via enskilda anläggningar som oftast utgörs av borrhållarbrunnar. Borrning för dricksvattenbrunnar får inte anläggas närmare än 20 meter till enskilda avlopp.

Länsstyrelsen har ett regionalt samordningsansvar för den regionala vattenförsörjningen och har tagit fram en fördjupad vattenförsörjningsplan från 2020.

Viljeinriktning

- Vättern som dricksvattentäkt ska värnas.

Avloppsrening

Inom kommunens verksamhetsområden för vatten och avlopp är kommunen skyldig att ordna med vatten- och avloppsförsörjning. Finansieringen sker genom avgifter från abonnenterna.

I kommunen finns två avloppsreningsverk, en i Vadstena stad samt i Borghamn som båda har god kapacitet med utrymme för den befolkningsökning som översiktsplanen föreslår.

I samband med en utbyggnad som närmar sig de kommunala avloppsreningsverken behöver skyddsavstånd för bostäder beaktas, på grund av lukt och buller. Kommunen ska verka för att enskilda avloppsanläggningar med brister förbättras för att uppfylla dagens reningskrav.

Kontinuerligt arbete med att byta ut kommunala ledningar pågår för att förbättra kommunens spillvatten- och dagvattenledningar. Förutom byte av ledningar på grund av slitage och ålder, sker även andra åtgärder. Spillvattenledningsnätet påverkas vid regn, på grund av läckage i gamla ledningar, men också av att fastigheter är felkopplade. Därmed ser kommunen över sitt eget ledningsnät för att hitta där behoven av åtgärder finns. Dessutom sker även ett arbete med att kontrollera hur fastighetsägare är kopplade till kommunens ledningsnät. Genom att få bort vatten som inte ska finnas i spillvattenledningarna kan bräddning av spillvatten från ledningsnät till recipient minskas vid regn samt risken för källaröversvämningar i fastigheter minska.

Vid planering av ny bebyggelse där behov av avloppspumpstation uppstår rekommenderas att ett avstånd eftersträvas på 50 m och framkomlighet för servicefordon ska beaktas. Inom tätbebyggt område kan kortare avstånd accepteras med minimum 25 m. Godtagbart skyddsavstånd bedöms från fall till fall men påverkar inte utpekade områden.

Utökat verksamhetsområde

I översiktsplaneförslaget finns områden utpekade för ny bebyggelse på Nässjahlvön. Idag är kommunalt vatten och avlopp ej framdraget. Befintliga områden byggdes till stor del under en tid när en enklare standard rådde. Idag tillåts infiltration av BDT-vatten (bad, disk, tvätt) men i takt med en förändrad livsstil, ökade krav på standard och en ökad mängd BDT-vatten innebär detta en ökad risk för att dricksvattnet

förerenas. För att ny bebyggelse ska byggas krävs en lösning långsiktig lösning. Vattentjänstplanen kommer att belysa frågan närmare.

Viljeinriktning

- Vadstena kommun ska ha en aktuell vattentjänstplan, innefattande bland annat vatten- och avloppsstrategi och dagvattenstrategi.

Energiförsörjning

Enligt Lagen om kommunal energiplanering (1977:439) ska varje kommun ha en aktuell plan för tillförsel, distribution och användning av energi. En kommun kan på flera sätt styra tillförsel, distribution och användning av energi, till exempel genom en energiplan. Kommunen kan agera utifrån sina roller som offentlig aktör, informatör, fastighetsägare, arbetsgivare eller som ägare till ett energibolag. Kommunen har en energiplan från 2011.

Fjärrvärme

Fjärrvärmeverket i Vadstena stad drog i gång sin verksamhet 2001. Av bränslet utgörs 98% av flis, resterande av olja. Sedan dess har konverteringar skett till fjärrvärme i befintligt bostadsbestånd.

Solenergi

De ekonomiska möjligheterna har på senare tid förbättrats beträffande utnyttjande av solenergi för produktion av elkraft och uppvärmning. Solpaneler, dvs. solfångare för produktion av varmvatten och solceller för elproduktion, monteras för närvarande främst på tak och på fasader, vilket får konsekvenser för byggnadernas utseende med större eller mindre påverkan på bebyggelsemiljön. Varje ärende behandlas utifrån sina särskilda förutsättningar utifrån regelverk för planering och byggande. Nässjahlavön har en solcellspark.

Vindkraft

I Vadstena kommun finns idag 8 etableringar av vindkraft med sammanlagt 24 verk (2024). Den första vindkraftsplanen togs fram 2002 och har därefter ersatts av ett tillägg till översiktsplanen (TÖP) från 2010 för vindkraft. I TÖP:en pekas primära, sekundära och undantagna områden ut avseende möjligheten att uppföra verk och där bedöms i första hand primära områden vara områden där vindkraft kan prövas med hänsyn till närliggande bebyggelse och befintliga grupper av verk.

Länsstyrelsen har yttrat synpunkter att utbyggnaden i de västra länsdelarna har varit omfattande och medfört ett väsentligt intrång i landskapet och de berörda kulturmiljövärdena. Länsstyrelsen har därför bedömt området som färdigbyggt med vindkraftverk. Kommunen delar den uppfattningen och menar att det är svårt att säkerställa att nya etableringar även inom övriga delar inte riskerar att påverka landskapsbilden negativt.

Viljeinriktning

- Storskaliga solcellsanläggningar prövas mot miljöbalken för att bedöma deras påverkan på friluftsliv, naturvärden, djurliv, landskapsbild och så vidare. Den som vill bygga en solcellspark behöver alltid kontakta kommunens plan- och bygglovsavdelning och Länsstyrelsen.
- Nödvändiga inventeringar av flora och fauna ska genomföras där det bedöms nödvändigt i samband med anmälan/bygglov av solceller.
- Ett befintligt vindkraftverk som står på en plats som redan bedömts lämplig ska kunna ersättas med ett nytt.
- Vadstena kommuns höga kvaliteter i landskapsbild samt riksintressanta natur- och kulturvärden gör det svårt att etablera fler vindkraftsverk än de som finns idag. Stark restriktivitet råder vid prövning av nya etableringar.
- Kommunen ska ha en aktuell energiplan. Kommunen ska varsamt främja solcellsutbyggnad både på tak och på mark. I första hand på mark eller platser som inte är lämpliga för annan verksamhet eller värdefulla ur ett kulturmiljöperspektiv.

Avfallshantering och återvinning

Avfallshanteringen sker i samarbete med Motala kommun. Kommunalt avfall från hushåll och verksamheter samlas in av kommunen eller kommunens anlitade entreprenörer.

Avfallshanteringen ska ske med bästa möjliga resursutnyttjande och minsta möjliga miljöpåverkan. Hantering av förbrukat material sker med avfallshierarkin som grund. Utsortering av matavfall har varit obligatoriskt för hushåll och verksamheter sedan 2012. Matavfallet rötas till biogas och gödsel. Grovavfall och farligt avfall tas om hand på någon av återvinningscentralerna i Vadstena stad, Borensberg eller Motala.

Villahushållen i Vadstena kommun har fastighetsnära insamling av förpackningsavfall och returpapper. Ny lagstiftning från 2024 innebär att kommunerna har ansvaret för insamling av förpackningsavfall från alla hushåll. Det betyder att hushåll i flerbostadshus och fritidshus också ska ha fastighetsnära insamling av förpackningsavfall senast år 2027. I takt med att den fastighetsnära insamlingen implementeras kommer behovet av återvinningsstationer att minska. Lagstiftningen ställer även krav på kommunen att tillhandahålla källsortering på allmänna platser från år 2026. Mer information tillhandahålls i den kommande avfallsplanen.

[Läs mer i Avfallsplanen för Motala och Vadstena.](#)

Viljeinriktning

- Kommunen ska verka för att allt avfall minimeras med fokus på cirkulärt kretslopp.
- Vid planering för nybyggnation, förtätning och ombyggnation ska särskild hänsyn tas för att möjliggöra hämtning av material och avfall fastighetsnära.

Planeringen ska stödja att insamling kan ske effektivt och på ett trafik- och arbetsmiljösäkert sätt.

- Lättillgängliga och nära system ska finnas, både för medborgarnas sortering samt, för det avfall från verksamheter som kommunen ansvarar för.

Dagvatten

Dagvatten är det regn- och smältvatten, som avleds från tak, gator, parkeringar och grönytor samt dräneringsvatten. Dagvattnet kan vara relativt rent eller väldigt förorenat beroende på vilken yta det avleds från. Det är viktigt att dagvatten som leds till sjöar och vattendrag är rent och inte orsakar skada på miljö eller levande organismer.

Med stadsutvecklingen ökar de hårdgjorda ytorna. Det innebär en utmaning för planeringen när dagvattenflöden ökar och ytliga avrinningsstråk behöver säkras. En genomtänkt grönstruktur är en viktig förutsättning för att uppnå målet med en hållbar dagvattenhantering som är anpassad till ett framtida klimat. Ett kreativt omhändertagande av dagvattnet avlastar inte bara dagvattennätet utan tillför mervärden med till exempel vattenspeglar, växtbäddar och gröna tak. Den integrerade grönstrukturen bidrar även till ekosystemtjänster.

Vid detaljplanering av ny bebyggelse utreds hur dagvattnet kan tas om hand på ett klimatanpassat sätt. Markområden avsätts för att tekniska lösningar ska genomföras. En hållbar dagvattenhantering innefattar en kombination av öppna lösningar och traditionella ledningssystem, där platsens förutsättningar får avgöra vilken lösning som tillämpas. Dagvattenhanteringen ses som ett verktyg för att åstadkomma en tät, blandad stad i enlighet med strategier för hållbar utveckling.

Klimatförändringar med skyfall, högre flöden av vatten och risk för översvämningar, kommer att ställa ökade krav på åtgärder och anpassningar även inom den befintliga bebyggelsen både för att minimera risken för skador och rena vattnet innan det når recipienten. För att planera för en rationell och klimatanpassad dagvattenhantering krävs ytterligare studier i en dagvattenstrategi.

Viljeinriktning

- Dagvattenlösningar ska planeras med hänsyn till natur- och kulturvärden, sociala värden och andra intressen.
- Ytanspråk för dagvattenhantering ska beaktas i hela samhällsprocessen, framför allt vid detaljplanläggning.

Elektronisk kommunikation

Lagen om elektronisk kommunikation omfattar alla typer av elektroniska kommunikationsnät såsom telenätet, internet och kabel-TV-nätet. Lagen innebär att det finns en enhetlig och teknikneutral lagstiftning för all elektronisk kommunikation, oberoende av plattform. Den fortsatta digitala utvecklingen kommer att kräva satsningar på superdatorer, snabb uppkoppling och molntjänster, men minst lika

viktigt är kompetenta medborgare som kan utnyttja möjligheterna. Det är en rättighet för en fungerande vardag och i grunden en demokratisk fråga i vårt moderna samhälle.

För att utveckla bredband krävs insatser från både privata och offentliga aktörer. Tillgången till bredband har förbättrats på landsbygden och är nu i stort utbyggd. Möjligheten till hög överföringshastighet och kapacitet är en förutsättning för god tillväxt, konkurrenskraft och innovationsförmåga. Det bidrar till ett hållbart samhälle och är grundläggande för de tre övergripande begreppen globalisering, urbanisering och digitalisering. Alla hushåll och företag bör ha goda möjligheter att använda sig av digitala samhällstjänster och service vilket ställer krav på att kommunikationen blir säker och robust samt att kommunikation sker med nytta och vikten av att ansluta sig till nätet.

Vadstena kommun äger idag ett kommun täckande fibernät (Stadsnät). Kommunen ska aktivt arbeta med fiberutbyggnad och anpassningar och ta ett aktivt ägandeansvar för fortsatt drift och support av det passiva nätet.

Mål och strategier

Regionen, länsstyrelsen och kommunerna har ett gemensamt ansvar i att arbeta mot att så många som möjligt får tillgång till en hög överföringshastighet och kapacitet. Samtliga aktörer ska samverka för att nå de mål som satts upp. Stadsnätet i kommunen är en viktig tillgång för att nå målen, vilket även den nationella bredbandsstrategin understryker där hela Sverige ska ha tillgång till snabbt bredband.

Internationella mål

I en detaljerad plan har EU-kommissionen satt upp mål för ett fullt digitaliserat Europa år 2030. Läs mer om "*EU:s digitala decennium: digitala mål för 2030*" på Europeiska kommissionens webbsida.

Nationella mål

Den svenska regeringen har mål för uppkopplingen i en bredbandsstrategi. Läs mer om strategins tre mål i Regerings beslutet om "*Uppdrag att främja tillgången till bredband*".

Regionala mål

Region Östergötland har en regional bredbandsstrategi för Östergötland. Läs mer om "*Region Östergötlands bredbandsstrategi*" och dess mål på Region Östergötlands webbsida.

Viljeinriktning

- Master, antenner eller liknande får inte uppföras så att de riskerar att skada riksintresse för kulturmiljö och andra känsliga kulturmiljöer.

3.5. Trafiksystem och mobilitet

Trafiknätens utformning, funktion och användning ska syfta till att skapa tillgänglighet, tydlighet och trygghet för alla trafikanter som rör sig inom staden och på

landsbygden. Hållbarhet och trafiksäkerhet ska vara vägledande i trafikplaneringen för att möjliggöra en attraktiv stadsutveckling både i centralorten och i de mindre orterna.

Vadstena stad har med sin storlek med korta avstånd och täta bebyggelse möjligheter att utvecklas till att alternativa färdmedel såsom gång- och cykeltrafik och kollektivtrafik gynnas före bilen och att förutsättningar för att påverka invanda beteenden av att resa med bil skapas genom sammanhållna gång- och cykelvägar och goda möjligheter till att resa med kollektiva färdmedel.

Ett hållbart resande inom kommunen är en nödvändighet för att Vadstena kommun ska vara med och bidra till att de uppsatta globala och nationella klimatmålen uppnås. Med de goda förutsättningar som finns bör kommunen arbeta vidare med att skapa bättre förutsättningar för att öka andelen som väljer hållbara reseslag till fots, med cykel eller med buss.

Trygghet och attraktivitet

Småstadsmiljön ska inbjuda till vistelse på gator och torg och gångvägnätet ska erbjuda angenäma upplevelser och det ska vara behagligt och vackert att promenera i Vadstena. Genom att utforma samhället efter de gåendes behov och anpassa trafikmiljön skapas förutsättningar för en attraktiv småstadsmiljö med hög andel gående. Trygghet och tillgänglighet ska fortsatt ha hög prioritet i trafikplaneringen för att underlätta för fler att röra sig fritt i staden.

Upplevelsen av trygghet varierar från individ till individ och till olika grupper. Kvinnor och äldre undviker i högre grad än andra att röra sig utomhus efter mörkrets inbrott på grund av rädsla och oro. Gångstråk som används för att ta sig mellan olika målpunkter såsom arbetsplatser, busshållplatser och skolor bör placeras i närhet till bebyggelse, vara belysta, välskötta och ha goda siktförhållanden för att tilltala fler att röra sig där även vid mörker. Fler människor på en plats ökar känslan av trygghet.

Det offentliga rummet ska vara anpassat efter alla människors behov och personer med nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga ska ha lika goda förutsättningar som övriga att förflytta sig i staden. Vid ny- och ombyggnationer ska gatumiljön utformas enligt gällande föreskrifter för tillgängliga och användbara miljöer. Det innefattar krav på utformning och gestaltning utifrån tillgänglighetsaspekter som anpassat underlag, nivåskillnader, markeringar och tydlig skyltning. Befintlig miljö ska fortlöpande inventeras och hinder avhjälpas för att göra miljön tillgänglig.

Den eftersträvarsvärda kulturhistoriska miljön kan innebära vissa begränsningar på grund av gatubeläggning med gatsten eller kullersten. Vid fortsatta åtgärder och ombyggnationer av stadens gator bör tillgängligheten vara fortsatt prioriterad och underlaget vid vägstråk och trottoarer där många gångtrafikanter rör sig bör ses över och i möjlig mån bytas ut mot hållar, jämn/slät gatsten eller stenmjöl för att öka tillgängligheten men ändå bibehålla den medeltida atmosfären som är viktig för stadens karaktär.

Gång- och cykelvägar ska hållas väl underhållna året runt med effektiv snö- och halkbekämpning under vinterhalvåret för att förekomma halkolyckor och underlätta för gång- och cykeltrafikanter under hela året.

Viljeinriktning

- Nya bostäder planeras till lägen som gynnar en hållbar stadsutveckling och minimerar transportbehovet.
- Trygga och säkra passager för gående och cyklister i korsningar med blandtrafik.

Cykeltrafik

Vadstena är en liten stad med stora möjligheter att förflytta sig i med cykel. Ett välutbyggt cykelnät gynnar en fortsatt positiv utveckling av att fler väljer cykeln framför bilen när förflyttning sker inom staden. Ett ökat cyklande ger positiva effekter för såväl hälsan som miljön. Cykeltrafiken ska ha fortsatt hög prioritet vid planeringen av utformningen av kommunens transportsystem. Cykelnätet inom tätorten ska vara heltäckande och sammanhängande över hela staden och separeras från övrig trafik i den mån det är möjligt utifrån gaturummets förutsättningar.

Viktiga målpunkter, såsom handel, hälso- och sjukvård och annan service i staden ska enkelt kunna nås med cykel. Trygga och säkra cykelvägar till och från skolorna ska prioriteras för att uppmuntra till att fler barn tillåts cykla till skolan och därigenom få ner biltrafiken runt skolorna vid hämtning och lämning. Cykelstråken ska kompletteras med bra och funktionella cykelparkeringar vid anslutningspunkter för kollektivtrafik för att stödja ett fortsatt pendlande med kollektivtrafik i stället för enskilda resor med bil.

Gång- och cykelvägar byggdes i samband med förbifarten ut till samtliga infartsrondeller intill staden. I norr går gång- och cykelvägen upp till Vadstena Camping och i söder till länsväg 941 mot Nässja. Under 2017 påbörjade Trafikverket planeringen för en ny gång- och cykelväg mellan Vadstena och Motala. Sträckan är avsedd att knyta an från Vadstena Camping till Norrsten i Motala där befintlig gång- och cykelväg tar vid. Syftet är att öka trafiksäkerheten samt möjliggöra för en ökad pendling mellan de båda städerna.

Utanför de befintliga cykelvägarna kan de landsvägar som är lågt trafikerade användas som cykelstråk i blandtrafik. De stora länsvägarna mot Skänninge, Ödeshög och Väderstad/Mjölby är förhållandevis hårt trafikerade och är inte lämpliga som cykelvägar. Cykelväg från Vadstena till de större orterna skulle emellertid möjliggöra för arbetspendling mellan orterna och även vara gynnsam för cykelturismen. Regionala cykelstrategin för Östergötland pekar ut sträckorna Vadstena – Ödeshög och Skänninge – Motala som stråk där det kan finnas behov av cykelväg. Cykelväg från Vadstena till Mjölby länsgräns vid Skänninge bör utredas vidare i samarbete med Mjölby kommun och Region Östergötland.

Vadstena ingår i två skyltade cykelleder; Vättern-Sommenleden och Runt Vätternleden. Båda leder knyter an till Sverigeleden. Vadstena kommun är också delaktiga i Region Östergötlands projekt, Hållbar Omställning Besöksnäring, där

utveckling av cykelleden runt Vättern till att bli nationell cykelled är en del av projektet.

Viljeinriktning

- Öka förutsättningarna och incitamenten för fler att välja hållbara färdmedel som gång och cykel.
- Cykelnätet kompletteras och utökas för att knyta samman och underlätta för cyklade till alla viktiga målpunkter i staden.
- Fortsatt samarbete med grannkommuner och andra aktörer för att utveckla cykelstråken på landsbygden och möjliggöra för hållbar arbetspendling mellan städerna.
- Tydliggöra lämpliga cykelstråk på landsbygden för att stimulera resande med cykel.

Parkering

Synen på vad som är en attraktiv stad har förändrats och konkurrensen om ytorna i städerna har blivit större genom ökad förtätning och större efterfrågan på områden för rekreation och mötesplatser. Bilen som färdmedel tar stora ytor i anspråk och parkeringsplatser upplevs alltmer sällan som attraktiva för stadsmiljön.

Vadstena är en liten kommun med stora ytor landsbygd där alternativ till bilen ofta saknas när befolkningsunderlaget för kollektivtrafik inte är tillräckligt stort. Parkeringsbehovet för resor in till servicen i tätorten behöver tillgodoses samtidigt som alternativa färdmedel behöver prioriteras för att ett hållbart samhälle ska kunna uppnås.

Parkeringsfrågan ska vara en tidig del i samhällsplaneringen och olika styrmedel och strategier användas för att uppnå en ändamålsenlig parkering i staden. Tillgången på parkeringar kan användas som styrmedel för val av färdmedel och ändrade resvanor.

I Vadstena innerstad upplevs ofta parkeringsbehovet som stort, särskilt under sommarhalvåret då fler turister besöker staden. Från boende i centrum finns efterfrågan på boendeparkeringar samtidigt som handel och andra verksamheter är beroende av parkeringar för besökare till staden.

Vadstena innerstad behöver tillgång till centrumnära parkeringar för att tillgodose tillgänglighet för kommunens alla invånare samt stödja ett fortsatt levande centrum. Styrmedel för att minska andelen korta resor mellan olika målpunkter i staden behövs för att minska konkurrensen om de befintliga parkeringarna och öka andelen alternativa färdmedel som gång och cykel i staden.

Turist- och besöksparkeringar bör anläggas utanför centrala delarna av staden för att minska biltrafiken i innerstaden under högsäsongen samt tillgodose behovet av längre parkeringstider. Tydlig skyltning från infarterna ska leda turister och besökare rätt och undvika söktrafik i innerstaden.

I Vadstena regleras de centrala parkeringarna med tidsbegränsning och parkeringsskiva. Parkeringstiden varierar utifrån nyttan med parkeringen. De flesta

parkeringarna nära torgen har begränsade tider under dagtid för att främja handeln och fri parkering under kvällar och nätter för att underlätta för boende. Systemet med tidsbegränsning och parkerings-skiva fungerar idag relativt väl för att reglera parkeringen i centrum även om systemet förutsätter en god parkeringsövervakning för att parkeringarna ska nyttjas effektivt. Att införa avgiftsparkering i centrum skulle kunna vara ett styrmedel för att begränsa de korta resorna inom staden men i gengäld eventuellt begränsa besökare till staden.

Laddinfrastruktur

En del i att utveckla ett hållbart samhälle är att möjliggöra för miljövänligare resor med bil genom att erbjuda laddmöjlighet i kommunen. Publika laddstationer finns idag på två platser i Vadstena innerstad och kommunen ska fortsatt verka för att möjliggöra för ytterligare utbyggnad om efterfrågan ökar.

Pendlarparkering

Idag finns en pendlarparkering vid Kungsvalla idrottsplats. Ytterligare pendlarparkeringar bör i första hand placeras vid utkanterna av staden för att vara lättåtkomliga för pendlare samt inte konkurrera om parkeringsplatserna i centrum. Exploateringen av områdena Karlsfrid och Norra Kvissberg möjliggör ytor för pendlarparkering till i första hand resor till Motala. Pendlarparkering för resande till Skänninge/Mjölby/Linköping bör planeras intill Skänningevägen.

I södra delen av staden är pendlarparkering i anslutning till hållplatsen Starby att föredra för att inte leda in onödig trafik i centrum. Kommunen äger ingen mark i anslutning till hållplatsen och idag utnyttjas en del av Östenssons parkering vid Ödeshögsvägen till pendlarparkering. Kommunen ska verka för att möjliggöra en kommunal parkering vid Ödeshögsvägen.

Trygga och säkra cykelparkeringar ska finnas vid hållplatser och viktiga målpunkter i staden. Belysning, tillgänglighet och placering ska beaktas vid utformningen av cykelparkeringen för att göra den attraktiv och underlätta för byten mellan olika färdmedel.

Viljeinriktning

- Kontinuerligt se över parkeringsbehovet för boende och besökare i de centrala delarna av staden.

Resebeteenden

Attraktiviteten på hela resan från start till mål behöver ses över för att locka fler till att använda alternativa transportmedel. Beteendepåverkande insatser (Mobility management) såsom säkra gång- och cykelvägar till hållplatserna, tillgång till pendlarparkering för såväl cykel som bil i nära anslutning till hållplatsen, trygga och tillgängliga hållplatser med sittmöjlighet och regnskydd är viktiga hjälpmedel för att styra resenärerna till ett mer hållbart resande.

Viljeinriktning

- Bytespunkter som möjliggör effektiva byten mellan färdmedel och skapar förutsättningar för ett hållbart och attraktivt resande.
- Regelbunden samverkan med olika aktörer för att påverka utvecklingen av kollektivtrafiken inom kommunen.

Kollektivtrafik

En välfungerande kollektivtrafik är en förutsättning för att nationella och regionala miljö- och transportpolitiska mål ska kunna uppnås. För Vadstenas del handlar det även om att göra Vadstena attraktiv och konkurrenskraftig i regionen.

Kollektivtrafiken möjliggör tillgänglighet för samhällsservice, arbete, utbildning och nöjen för individen samt tillväxt och utveckling för näringslivet.

Vadstena kommun råder inte över det statliga vägnätet eller kollektivtrafiken. Det innebär att samverkan med olika aktörer är nödvändigt för att Vadstena ska kunna påverka utvecklingen för kommunen på olika plan. Idag sker regelbundna samverkansmöten med Östgötatrafiken något som är fortsatt viktigt att upprätthålla för att säkerställa att kommunen är med i ett tidigt skede i planeringen av kollektivtrafiken. Samverkansmöten sker även med Region Östergötland, Trafikverket och grannkommunerna.

Östgötatrafiken har under senare år genomfört ändringar i kollektivtrafiken utifrån ett regionalt behov av effektiviseringar och här har kommunen arbetat aktivt för att i så stor utsträckning som möjligt bibehålla tillgänglighet och kvalitet, ett arbete som fortlöper.

Viljeinriktning

- Öka förutsättningarna och incitamenten för fler att välja hållbara färdmedel som kollektivtrafik.

Trafiksäkerhet

Enligt nollvisionen ska transportsystemet utformas utifrån att människor begår misstag och att olyckor därför inte helt kan undvikas. Hastigheten är den faktor som har störst påverkan på trafiksäkerheten. Risken att dödas eller skadas allvarligt sjunker markant vid hastighetssänkningar från 50 km/h till 30 km/h. Sänkta hastighetsbegränsningar innebär dock inte per automatik en reell sänkning av hastigheten. Utformningen av gatan påverkar trafikanternas beteende och hur väl hastighetsbegränsningarna efterlevs. Gatans utformning kan innebära att trafikanterna upplever trafikmiljön som säker och därför håller en högre hastighet och de oskyddade trafikanterna utsätter sig för större risker. Åtgärder som avsmalnande gator, farthinder, gångfartsområden och liknande hastighetssänkande åtgärder kan därför vara nödvändiga för att hålla nere hastigheterna.

I innerstaden ska det vara tydligt vilka gator som ska prioriteras för vilket trafikslag och det ska var lättförståeligt för trafikanterna att veta vilken väg som är den mest optimala för det givna ändamålet. Hastighetsbegränsningarna för fordonstrafiken i

tätorterna ska vara anpassade efter de olika färdställen, stadens bebyggelse och karaktär.

Passager där olika trafikslag möts innebär högre risk för olyckor och bör vara trafiksäkrade. Ombyggnationen av genomfarten till stadsgata har inneburit att den tidigare barriären för gång- och cykeltrafiken i staden försvunnit och arbetet med att förbättra säkerheten för gång- och cykeltrafikanterna vid passagerna pågår.

Trafiksäkerheten för gång- och cykeltrafikanter ska ha fortsatt prioritering i kommunens trafikarbete. Cykelstråk bör vara separerade från biltrafik där hastigheten överstiger 30 km/h och i övrigt utformas utifrån cykeltrafikanternas krav på säkerhet, trygghet och framkomlighet. I innerstaden där gatorna är smala och utrymme saknas för att separera de olika trafikslagen bör trafikmängd och trafikflöden ses över på de gator som används som huvudsakliga gång- och cykelstråk. Enskilda gator kan stängas av för icke behörig trafik för att minska genomfartstrafiken med bil.

Viljeinriktning

- Tillgänglighet och trafiksäkerhet ska vara vägledande vid utformning och gestaltning av gaturummet.
- Trafikmiljön runt förskolor, skolor och hållplatser för skolskjuts ska vara säkra och trygga för barn att själva kunna gå eller cykla.
- Gång- och cykelstråk ska upplevas trygga och säkra året runt genom trygghetsskapande åtgärder och effektivt underhåll.

3.6. Grönstruktur

Grönstruktur är ett samlingsbegrepp för alla grönområden och vattenmiljöer i anslutning till den byggda miljön. Den utgörs av allmänna parker, naturområden, kyrkogårdar, vägrenar, privata trädgårdar, bostadsgårdar, vatten- och strandmiljöer med mera.

Grönstrukturens ytor och stråk ska leverera upplevelser, hälsa och välbefinnande för människor, livsförutsättningar för växter och djur samt bidra till att anpassa kommunen inför framtida klimatförändringar.

Det gör att parker, naturområden och andra grönytor i större utsträckning behöver bli mer mångfunktionella och både skapa ekosystemtjänster och möjligheter för lek, motion, rekreation och möten.

Värdet av gröna områden

Parker, stränder och naturområden utgör en viktig del av det offentliga rummet där många tillbringar en stor del av sin fritid. Här träffas människor och grillar, rastar hunden, leker, badar, åker skidor, cyklar eller tar en promenad.

Förutom att få kontakt med naturen och de positiva effekter som det ger, kan grönområden också främja socialt deltagande och interaktion mellan människor.

Kanske är det speciellt viktigt för äldre människor som i större utsträckning får ett minskat socialt kontaktnät. För barn finns ett samband mellan tillgängligheten till grönområden och närliggande lekplatser och inverkan på deras fysiska aktivitetsnivå. Vuxna använder park- och grönområden framför allt till motionsaktiviteter som till exempel löpning och promenader. Attraktiva grönområden fungerar som mötesplatser där människor, i olika åldrar, från olika delar, och med olika bakgrund, träffas. Grönstrukturen har stor betydelse för folkhälsan.

Bostadsområdets utformning och avstånd till naturområden påverkar människors fysiska aktivitet. En tumregel för grönska är 3-30-300. Den innebär att planering bör sträva mot att alla ska kunna se minst 3 träd från sitt hem, skola och arbete, att det ska finnas en krondeckningsgrad på minst 30 % i varje stadsdel/kvarter och att det ska vara högst 300 meter till närmsta grönområde från hemmet.

Att de gröna miljöerna värdesätts högt av många människor avspeglar sig bland annat i högre priser på bostäder som ligger nära attraktiva grönområden eller vid vatten. Natur- och kulturmiljöer har även betydelse för besöksnäringen. Satsningar på höga upplevelsevärden i Vadstena kommuns grön- och naturområden är därmed ett sätt att stärka kommunens attraktionskraft och locka till sig kvalificerad arbetskraft.

Att bevara kulturhistoriska miljöer från olika tider bidrar till kontinuitet och stärker platsers identitet. Miljöer med kulturhistoriska värden kan handla om byggnader, likväl som om den omgivande gröna miljön. Dessa platser har ofta höga upplevelsevärden och uppskattas av många som utflyktsmål eller rekreativmiljöer. Det går också att studera de funktioner som kan ingå i grönstrukturen, exempelvis parker, kolonilotter, kyrkogårdar och alléer där funktionens roll bär på en historia som beskriver samhällsutvecklingen.

Viljeinriktning

- När nya bebyggelseområden planeras ska gröna värden tillskapas.
- Främja ekosystemtjänster och grönytor innehållande flera funktioner.
- Variera skötseln med syfte att skapa en ökad biodiversitet.
- Kommunen ska arbeta fram en långsiktig grönstrukturplan, innehållande nulägesbeskrivningar, utvecklingsmöjligheter och åtgärdsförslag för kommunens fortsatta arbete med grönstrukturen.

Ekosystemtjänster och klimatanpassning

Gröna miljöer bidrar med ett flertal ekosystemtjänster. Ekosystemtjänster kan beskrivas som ”ekosystemens direkta och indirekta bidrag till människors välbefinnande”. Det är ett samlingsbegrepp för en mängd produkter, tjänster och andra värden som ekosystem förser oss med, exempelvis bins pollinering av fruktträd, lövens förmåga att rena och syresätta luft, att det finns fisk i vattnet och att det är skönt att sitta i skuggan under ett träd.

All grönska i tätorten skapar även ett bättre lokalklimat och en tåligare bebyggelse genom att de renar luften från luftföroreningar, utjämnar temperatursvängningar, renar dagvatten samt dämpar vattenflöden vid kraftiga regn. Dessa tjänster kommer

att bli alltmer värdefulla i det förändrade klimat vi går mot med bland annat fler extrema skyfall och värmeböljor.

Genom att skapa multifunktionella ytor, platser där grönska och andra funktioner så som mötesplatser eller parkeringar finns på samma yta, kan vi dra nytta av ekosystemtjänster så som skugga under varma dagar, dagvattenhantering vid mycket regn och en vacker miljö för rekreation.

Mer om klimatanpassning beskrivs i kapitlet Hållbar utveckling i Vadstena kommun.

Viljeinriktning

- Parkmark i anslutning till trafikytor bör gestaltas. Med utgångspunkt att de ska bidra till det offentliga rummet på ett attraktivt sätt.
- Parker- och naturområdets historia ska beaktas i planering, utveckling och skötsel.

Träd

Träd utgör viktiga element i grönstrukturen. De bidrar med estetiska värden, identitetsskapande miljöer, skugga, livsmiljöer för djur och växter och mycket mer.

En gammal ek kan ha över 500 olika arter knutna till sig. Träd bidrar också till att begränsa dagvattenvolymer, genom att bladverket fångar upp regnvatten som avdunstar och att rötterna suger upp vatten ur marken. Bladverket i ett stort träd kan fånga upp och avdunsta 1000 liter regnvatten per dygn.

När gamla och stora träd ersätts med nyplanterade tar det lång tid innan de nya träden ger samma kvalitet och kvantitet i fråga om ekosystemtjänster som de gamla träden levererade. En generell strävan bör därför vara att i första hand prioritera att bevara äldre träd där detta är möjligt. Även nya träd som planteras måste ges förutsättningar och utrymme att kunna bli gamla. Moderna tekniska lösningar, såsom konstgjorda växtbäddar och ledningskydd, kan ge goda växtförutsättningar i hårdgjorda miljöer.

I stadsutvecklingen uppkommer ständigt olika typer av hot mot stadens träd. Det finns behov av att ta ned gamla stora träd som är riskträd, att ta bort trädrader som står i vägen för förtätning och stadsomvandling, ledningsdragningar och annan infrastruktur eller för att utveckla andra funktioner på allmän plats. Även på privatägd mark såsom villatomter och kvartersmark tas ofta träd ned för att ge plats för utbyggnader och uteplatser. Även pågående klimatförändringar bidrar till utmaningar för träden. Det framtida klimatet förväntas innebära längre perioder av torka och fler sjukdomar som drabbar träd, vilket ställer högre krav på tålighet och att tillföra en större variation av arter av träd vid nyplantering.

Viljeinriktning

- Trädens betydelse för ekosystemtjänster ska beaktas. Unika, gamla och grova/stora träd ska visas särskild hänsyn.
- Vid behov av ingrepp i befintliga miljöer (trädfällning) ska höga värden kompenseras (med till exempel återplantering).

- Vegetation, så som trädplantering och återplantering, bör användas för att förstärka viktiga stråk.

Grönstrukturen i Vadstena stad och i Borghamn

Under kapitlet Mark- och vattenanvändning, Vadstena stad samt Borghamn, Rogslösa och Skedet finns mer information och viljeinriktningar för grönstrukturen inom dessa orter.

Viljeinriktning

- I Vadstena kommun ska det finnas en variation av grönområden med olika karaktärer, för möjlighet till rika upplevelser och olika typer av aktiviteter.
- Vid utveckling av grönområden eller mötesplatser ska behovet av ekosystemtjänster beaktas.

Natur, friluftsliv och vatten

Under kapitlet Hänsyn och riksintressen finns mer information och viljeinriktningar för Natur, Friluftsliv och Vatten

3.7. Besöksnäring

Vadstena kommun utgör en stor och mångsidigt turistmål i Sverige med unika attraktioner, kulturevenemang, en variationsrik och vacker natur, bra boende, bra restauranger samt en väl ansedd handel. De flesta företaget i Vadstena kommun som är av värde för de bosatta bidrar också till kommunens attraktivitet för besökare.

Landsbygden med slätten, Omberg, Tåkern och Vättern erbjuder attraktiva mål med kulturbygd och naturupplevelser. I samarbete med regionala och statliga aktörer arbetar kommunen med vandringsleder och leder för cykelturism. Sådana satsningar medför behov av möjligheter till mat och logi även utanför staden. Bed & Breakfast och liknande boenden kan även utgöra komplement till jordbruksnäringen. Besöksnäringen spelar en allt större roll för kommunens näringsliv. Den ger i storleksordningen 150 arbetstillfällen (årssysselsatta). Vissa delar av infrastrukturen för besökare kan dock vara en angelägenhet för kommunen med gästhamnen som ett exempel. För att erbjuda en attraktiv helhet tar kommunen en aktiv roll för ett långsiktigt samarbete kring marknadsföring och platsutveckling. Kommunen ser ytterligare satsningar inom turistbranschen i samband med omvandling av länsväg 919 till turistväg.

Med genomtänkta insatser inom olika områden kan man med besöksnäringen skapa och behålla arbeten, stärka den kommunala ekonomin samt förbättra serviceutbudet för både besökare, boenden och företagare i kommunen.

Läs mer i kapitlet Hänsyn och riksintressen. Där finns information och viljeinriktningar för Friluftslivets riksintressen.

Turism

Vadstena stad är centrum i en kulturbygd med några av länets viktigaste besöksmål med stort antal årliga besök. Till exempel Klosterkyrkan, Vadstena slott och Sancta Birgitta klostermuseum men även innerstaden och dess centrum med stråket utmed Storgatan, torgen och Hamnområdet. I Vadstena stad finns flera hotell och boendemöjligheter. Det finns en boeandanläggning i Borghamn.

Besökare och turister bryr sig sällan om kommungränser. Vadstena kommun ingår i ett större besöksområde där attraktiva besöksmål i närgeografien även stärker turismen i Vadstena kommun. Fortsatt samarbete och samverkan med närliggande kommuner, regionen, entreprenörer och ideella krafter är därför värdefullt.

Viljeinriktning

- Vadstena kommuns turism- och besöksnäring ska värnas.

Friluftsliv

Att ha möjlighet att vistas ”i det fria” har ett stort värde för människors välbefinnande. Det ger upplevelse och avkoppling, för såväl kommunens egna invånare, som turister och besökande från andra delar av länet. Omberg – Tåkernområdet lockar hundratusentals besökande varje år, medan andra grönområden nyttjas som mest av de närboende. Friluftsliv innebär även att planera för ökad folkhälsa, regional utveckling och att skapa en naturförståelse.

Utöver rekreationsområdena i kommunen finns ett rikt föreningsliv och ett brett utbud av möjliga aktiviteter som till exempel fiske och båtliv i Vättern, leder för cykling, vandring och ridning, golfspel, utförsåkning vid skidanläggning på Omberg, inom- och utomhusbad, fågelskådning vid Tåkern, motionsspår, idrottshallar koloniodling och mycket mer. Friluftsverksamhet inkluderar även rörligt friluftsliv som i sin tur avser friluftaktiviteter som utövas med stöd av allemansrätten och främjar fysisk aktivitet hos människor. Det kan vara aktiviteter som bad, svamp- och bärplockning eller planlagda miljöer som främjar rörelse i naturen till exempel pilgrimsleder.

Relevanta delar av kommunens friluftsplän har inarbetats i översiktsplanen.

Omberg och Tåkernområdet

Omberg och Tåkern utgör riksintresse för friluftsliv och är välbesökta utflyktsmål. På Omberg finns vandringsleder, utsiktspunkter och vintertid en skidanläggning, Ombergsliden. Tåkern betecknas som en av norra Europas bästa fågelplatser där mer än 250 fågelarter har iakttagits under årens lopp. 110 arter häckar i eller runt sjön. I kommunen finns tre iordningsställda besöksområden med fågeltorn i Svälunge vid Tåkerns utlopp, i Väversunda och vid Hov. Alla tre är tillgängliga för rörelsehindrade. Omberg och Tåkern är även utpekade riksintressen för sina kultur- och naturvärden.

Vättern

Vättern med sin möjlighet till båtliv, fiske och bad vid orörda stränder är en viktig del av friluftslivet. Sjön är ständigt närvarande i Vadstena stad och i större delen av kommunen och erbjuder fina möjligheter till båtliv och bad. Gästhamnarna är exempelvis naturliga besöksmål för båtturister genom Göta kanal. Både i Vadstena stad och i kommunen ges möjligheter till bad och längs hela kommunens strandlinje finns många mer eller mindre ”obebodda” stränder – några av dessa nås endast från sjösidan – med kanot, eller för den delen med skridskor på vintern.

Vandringsleder

Vadstena kommun har gott om vandringsleder runt om i kommunen. Pilgrimslederna är en del av pilgrimscentrums verksamhet och lockar många turister om året för att vandra mellan kyrkbyarna och övernatta i härbärgen intill kyrkorna. Även Östgötaleden har startpunkt intill Pilgrimsleden. Det är en vandringsled som sträcker sig över stora delar av Östergötland. Leden samordnas så långt det går med lokala pilgrimsleder och planerade cykelvägar. Det pågår diskussioner att förlänga Östgötaleden och utöka med en slinga runt Tåkern samt se över sträckningen på Nässjahalvön.

Cykelleder

Delar av den lokala Östgötadelen och Pilgrimsleden är lämplig för cykling samt den nya cykelvägen mellan Vadstena stad och Motala kommer ingå som en del av cykelvägen runt Vättern. Det finns dessutom särskilda cykelleder som passerar genom kommunen; Vättern-Sommenleden och Runt-Vätternleden.

Viljeinriktning

- Utveckla Östgötaleden i samarbete med markägare och regionen.
- Verka för en nationell cykelled runt Vättern.

Besöksanläggningar

Ombergsliden

På Omberg finns skidanläggningen Ombergsliden för utförsåkning.

Folkets park

I stadens sydöstra utkant ligger Folkets park med scen och skulpturpark.

Vadstena golfklubb

Strax utanför Vadstena stad ligger Vadstena golfklubb med en 18-hålsbana.

Gästhamnar

I Vadstena kommun finns det en gästhamn, i Vadstena stad. Under sommarhalvåret är den välbesökt av både små och stora båtar.

Badplatser

Möjlighet till bad finns på många ställen längs Vätterns strandlinje. I Vadstena kommun finns ett antal badplatser utspridda med olika grad av bekvämligheter vid Vätterviksbadet (campingplats), Tycklingebadet, samt Bårstadbadet och Järnevid friluftsbad.

Kungsvalla

Kungsvalla idrottsplats ligger i nära anslutning till skolområdet söder om stadskärnan och innehåller anläggningar för fotboll, friidrott med mera. På området finns en ishall.

Sport- och simhall

Simhallen ligger centralt i Vadstena stad i anslutning till sporthallen invid Petrus Magni skola. Det finns en stor bassäng som är 25 meter lång, en undervisningsbassäng och en plaskbassäng för de allra minsta. I simhallen kan du bland annat ägna dig åt motionssim, vattengympa, simundervisning och vattenlek.

Motionsspår

Vadstena kommun har två motionsspår. Rismarken hittas strax söder om Vadstena stad, med både motionsslingor och utegym i anslutning till golfbanan. Ett av spåren har elljus fram till kl.22.00 och är tillgänglighetsanpassat. Det andra motionsspåret finns i Borghamn. Utmed Borghamnsspåret finns elljus där sträckningen går runt och förbi stenbrottet.

Skjutbanor

Det finns 3 skjutbanor i Vadstena kommun. Hagebytorp har skeet, trapp, älgbana och viltmålsbana. Ombergsbanan är en älgbana. Hovs skyttegilles skjutbana är en korthållsbana med möjlighet för provskjutning av jaktgevär.

Viljeinriktning

- Möjligheterna till fri tillgång till strandområden bör bevaras.

Skyltning

Vadstena stad

Idag finns välkomstskyltar vid den norra och södra infarten från Motala respektive Ödeshögshället. Infarten från Mjölby, Linköping saknar välkomstskyltning. Skyltningen verkar välkommande och inbjudande för trafikanten under förutsättning att de inte stör andra vackra miljöer eller utblickar mot staden. Skyltar med besöksmål och information om tillgängliga parkeringsytor bör ske restriktivt och hänvisning bör i hög grad ske till digitala verktyg/plattformar. En attraktiv välkomstmiljö kan även åstadkommas genom utformning av den omgivande växtligheten, belysning och utsmyckning i form av konstverk och liknande.

- Kontinuerlig översyn av välkomstskyltning och informationsskytning till Vadstena stad och samverkan med det lokala närings- och föreningslivet vid framtagande av entréutsmyckningar såsom ”identitetsskyltar”, anslagstavlor med mera.

- Vid planeringen i de områden som utgör Vadstenas stadsentréer ställa krav och vägleda för en god gestaltning avseende av såväl bebyggelsen som landskapets utformning.
- Prioritera identitetsskapande utsmyckning vid Vadstenas stadsentréer.

Orter på landsbygden

Merparten av de mindre orterna på landsbygden är gamla kyrkbyar, knutet till den äldre sockenstrukturen. Dessa är uppbyggda runt kyrkan och dess tillhörande bostäder, ofta en äldre före detta byskola, före detta lanthandel med mera. Dessa ligger väl sammanhållna och avgränsade från omkringliggande gårdar och genomskärs ofta av en eller flera äldre landsvägar. Avvikande från den här strukturen är främst Borghamn som ursprungligen utgjordes av dels Borghamn stenbrott och utskeppningshamn och bebyggelsen som uppstod mellan de båda stenbrotten. Även randbebyggelsen längs Skedagatan (Skedet) av en annan karaktär.

I huvudsak har mindre orter och kyrkbyar på landsbygden en eller två entréer där boende och besökare oftast passerar dagligen.

Besöksmål

I kommunen finns flera besöksmål som kan kräva separat skyltning. Exempel på dessa är Omberg, Tåkern och cykel- och vandringleder i kommunen.

Viljeinriktning

- Entréer bör hållas vårdade, verksamheter såsom upplag, återvinning m.m. bör lokaliseras i andra delar av orten.
- Kommunen uppmuntrar initiativ från föreningar m.fl. och samverkar vid framtagande av identitetsskapande entréskyltar.
- Verksamheter som bidrar till ortens attraktivitet bör få företräde vid etablering längs med stråk och i centrala punkter.
- Verka för skyltad turistväg till Vadstena stad, i första hand söderifrån.

3.8. Landsbygdsutveckling i strandnära läge – LIS

Sedan 2010 kan kommunen i sin översiktsplan peka ut områden för landsbygdsutveckling i strandnära lägen, så kallade LIS-områden. Syftet med att peka ut LIS-områden är att stimulera den lokala och regionala utvecklingen i områden som har god tillgång till fria strandområden. Det handlar om att skapa arbetstillfällen eller locka människor att bosätta sig på platsen.

Inom områden som kommunen har pekat ut för landsbygdsutveckling i strandnära lägen kan det särskilda skälet för landsbygdsutveckling användas när man prövar dispenser eller upphäver strandskyddet i detaljplan. Det betyder att förutom de särskilda skäl som anges i miljöbalken 7 kap. 18 c §, kan även skälen som anges i 7 kap. 18 d § tillämpas.

Det kan gälla en byggnad, anläggning eller verksamhet som långsiktigt bidrar till utvecklingen av landsbygden eller, om det gäller en- eller tvåbostadshus, att de uppförs i anslutning till befintlig bebyggelse.

Vissa kriterier behöver uppfyllas för att kommunen ska få tillämpa regler om LIS. Läns Vätterns stränder får regler om LIS tillämpas, men kommunen ska vara restriktiv vid utpekande om det råder stor efterfrågan på mark för bebyggelse inom strandområdet. Utpekande får i första hand handla om områden som inte ligger i närheten av större tätorter.

Länsstyrelsens särskilda riktlinjer kring Vättern

- Turismens och det rörliga friluftslivets intressen ska särskilt beaktas kring Vättern. Verksamheter som främjar turism och friluftsliv är därför särskilt lämpliga för LIS. I första hand bör områden i anslutning till befintliga verksamheter väljas, samt klusterområden där olika turismnäringar drar nytta av varandra.
- Områdena bör vara sådana som helt eller delvis redan är ianspråktagna.
- I orörda områden bör endast åtgärder som stärker det rörliga friluftslivet medges.
- Områden för bostäder kan pekas ut i anslutning till mindre tätorter och bebyggelseansamlingar som redan har eller har förutsättningar för service med målet att kunna stärka eller utöka den servicen. Sådan service kan vara skola, affär, kollektivtrafik. I bedömningen bör även hänsyn tas till om det är områden där det finns infrastruktur och vatten- och avlopp eller om detta kan anordnas på ett lämpligt och ekonomiskt sätt.

Här bör LIS-områden undvikas vid Vättern enligt länsstyrelsen:

- Länsstyrelserna vid Vättern anser att LIS-områden kan pekas ut i ren landsbygd samt i anslutning till mindre tätorter. LIS-områden kan inte pekas ut i anslutning till större tätorter.
- Ny bostadsbebyggelse bör inte lokaliseras till tidigare obebyggda eller glest bebyggda lägen vid Vättern. Ytterligare spridd bostadsbebyggelse på landsbygden bör undvikas eftersom det innebär sämre resurshushållning.
- Större oexploaterade områden som har pekats ut i kommunernas översiktsplaner som tysta områden eller stora opåverkade områden med avsaknad av infrastruktur är i sig värdefulla och bör förbli oexploaterade.
- Skyddade områden enligt 7 kap. miljöbalken och områden med dokumenterat höga naturvärden bör undvikas. Undantag kan vara möjliga i vattenskyddsområden och i det vattenområde som är utpekade som Natura 2000. I vattenområdet kan det i huvudsak handla om hamnar etcetera.
- Riksintresseområdena för natur och friluftsliv enligt 3 kap miljöbalken bör undvikas.

Kommunens prövning genom särskild utredning

En särskild utredning om LIS-område ska godkännas och beslutas av kommunens samhällsbyggnadsnämnd. Kommunen ska samråda med Länsstyrelsen samt informera grannar och andra berörda. Utredningen ska visa på att:

- Principer för LIS-områden följs.
- Riktlinjer för utveckling av områden följs.
- Värdefulla intressen som redovisas i översiktsplanens kapitel Hänsyn & riksintressen kan beaktas.

Principer för LIS-områden

Nedanstående principer har varit vägledande i utpekandet av kommunens särskilda LIS-områden. Dessa principer ska också vara vägledande för utpekandet av ytterligare LIS-områden genom en så kallad särskild utredning.

1. Strandskyddets syfte ska upprätthållas vid utpekande av LIS-område gällande allemansrättslig tillgång och bevarandet av djur- och växtliv ska prioriteras.
2. Det utpekade området har inte någon stor betydelse för friluftslivet eller för växt- och djurlivet.
3. LIS-områden ska med sitt geografiska läge för bostäder kunna stärka en eller flera servicetyper på landsbygden:
 - Skola, barn- och äldreomsorg.
 - Dagligvaruhandel, apotek, post eller annan kommersiell service.
 - Kollektivtrafik eller annan infrastruktur som bredband eller telefoni.
 - Drivmedelsförsäljning.
4. LIS-områden ska med sitt geografiska läge dra fördel av ett strandnära läge och ge positiva sysselsättnings effekter för verksamheter
 - Anläggningar för besöksnäring.
 - Anläggningar för friluftsliv.
 - I oexploaterade områden som har anknytning till rörliga friluftslivet.
5. Verksamheter bör prioriteras framför bostäder om båda är aktuella i ett område.
6. Särskilt övervägande vid lokalisering utmed Vättern enligt länsstyrelsens förhållningssätt ”LIS-områden vid Vättern” ska gälla.
 - Turismens och det rörliga friluftslivets intressen ska särskilt beaktas kring Vättern. Verksamheter som främjar turism och friluftsliv är därför särskilt lämpliga för LIS. I första hand bör områden i anslutning till befintliga verksamheter väljas, samt klusterområden där olika turismnäringar drar nytta av varandra.
 - Områdena bör vara sådana som helt eller delvis redan är ianspråktagna.
 - I orörda områden bör endast åtgärder som stärker det rörliga friluftslivet medges.
 - Se Länsstyrelsens särskilda riktlinjer för utpekanden runt Vättern.

Kommunens utpekande av LIS

Vadstena kommun har ca 4 mil strand mot Vättern där merparten av strandsträckan är skyddad med utökat strandskydd med 150 meter (på land, i vattenområdet 300 meter) med undantag för en sträcka i söder, vid Omberg där strandskyddet är 300 meter.

Med undantag för Borghamn, Nässja udde, Vadstena stad och de tätortsnära områdena väster och norr om orten, så är stora delar av sträckan relativt glest bebyggda. Denna sträcka omfattas också av riksintressen för kulturmiljövården, naturvården, rörligt friluftsliv och turism samt Natura 2000.

Kommunen har valt att peka ut särskilda LIS-områden i kartan. De utpekade områdena som kommunen anser kan prövas för nya bostäder och friluftsutveckling enligt bestämmelserna om landsbygdsutveckling i strandnära lägen (LIS) och avser strandzoner inom utpekade utvecklingsområden är vid Nässja udde, Borghamn. För alla resterande strandområden gäller att de anses som LIS-områden om det går att påvisa i en särskild utredning att området utgör ett LIS-område via principer.

Detta eftersom det är svårt för kommunen att på förhand förutsäga var till exempel en turistföretagare bedömer att kommersiellt lämpligaste läge för en anläggning är. För att skapa verklig landsbygdsutveckling är det framför allt angeläget att öka antalet arbetsplatser på landsbygden. Att inte i förväg ha pekat ut områden ger också spelrum för lokala initiativ för landsbygdsutveckling.

Viljeinriktning

- Fri passage ska lämnas längs stranden.
- Inga öar eller mindre uddar bör helt tas i anspråk.
- Ingen fastighetsbildning bör genomföras så att nya fastigheter går ända ner till strandlinjen.
- Fastighetsbildning får heller ej ske så att strandlinjen helt täpps till och inte går att nå från anslutande landområden.
- En hållbar lösning för vatten och avlopp är en förutsättning för att inte försämra vattenkvaliteten i sjöar och vattendrag eller i grundvattnet. Med hållbar lösning menas att vatten och avlopp kan lösas med enskild, gemensam eller kommunal anläggning beroende på platsens förutsättningar.
- Inför exploatering ska skred- och översvämningsrisk beaktas.
- Anslutning till befintligt vägnät ska i första hand eftersträvas då det kan innebära att befintliga vägar ges en ökad användning och för andelshavarna en delad kostnad för drift och underhåll.
- Gemensamma, allmänt tillgängliga anläggningar (småbåtshamnar eller bryggor) ska prioriteras framför enstaka etableringar och samverkansmöjligheter ska alltid eftersträvas.

3.9. Areell näring

Areella näringar är ett samlingsbegrepp för näringar som använder naturresurser på land och i vatten.

I Vadstena kommun är de areella näringarna, framför allt jordbruket, en mycket viktig sektor. Jordbruksmark är värdefull för livsmedelsförsörjningen. Den bördiga jorden bidrar till att spannmålsodlingen dominerar. Inom kommunen finns också stora djurgårdar som främst är inriktade på svin och fågel som hålls i stallar året om. Mjölproduktion förekommer i liten utsträckning vilket förklarar det låga antalet betesdjur och den låga andelen arealer för vall och grönfoder. I förhållande till sin yta har Vadstena kommun en hög andel stora gårdar varav ett flertal är tillståndspliktiga eller anmälningspliktiga enligt miljöbalken.

Det aktiva skogsbruket och yrkesfisket utgör en mindre del. Skogsbruk bedrivs i stort sett bara på Omberg där större delar av skogen ägs av Sveaskog. Yrkesfiske utövas i Vättern men näringen är liten i Vadstena kommun. Framför allt fiskas sik och röding men den stora inkomsten kommer från kräftfisket som på senare år ökat i omfattning.

Jordbruksmark i regionen

Av regionens totala jordbruksmark återfinns ungefär 6-7% i Vadstena kommun, en hög andel i förhållande till kommunens storlek och befolkningsandel i regionen.

I Östergötlands län exploaterades under perioden 2016 till 2020 drygt 170 hektar jordbruksmark. I Östergötlands län har utbyggnaden i huvudsak skett i de större tillväxtkommunerna. Samtidigt är den totala utbyggnaden på jordbruksmark i Östergötland något lägre än utbyggnaden nationellt.

Som helhet pekar Östergötlands kommuner ut ytterligare 6500 hektar jordbruksmark lämplig för utveckling i sina översiktsplaner. Av dessa utgörs cirka 135 hektar av utpekad jordbruksmark i Vadstena kommun vilket är en minskning av utpekad jordbruksmark med cirka 75 hektar sedan tidigare översiktsplan från 2013.

Av den jordbruksmark som över tid bebyggs i regionen återfinns cirka 2% i Vadstena kommun. Totalt har andelen brukbar jordbruksmark minskat i regionen de senaste 20 åren, dock inte i Vadstena kommun.

Kommunens landareal

Av kommunens landareal består cirka 73% av jordbruksmark, cirka 10% av skogsmark, cirka 3% är ianspråktagen för bebyggelse och resterande utgör öppen, obbyggbar mark.

Skogen på Omberg utgör ungefär hälften utav skogsmarken som finns i kommunen. Av resterande skogsmark finns ungefär 3% inom eller strax utanför områden som är utpekade i naturvårdsprogram. Återstående cirka 2% finns främst ute på Nässja och på skogbevuxna mossar och mindre skogspartier i kommunens nordöstra del.

Viljeinriktning

- Jordbruksbygdens öppna karaktär bibehålls.
- Spridd bebyggelse ska undvikas i det öppna landskapet.
- Ny bebyggelse, även jordbrukets ekonomibygnader, bör lokaliseras i anslutning till befintlig bebyggelse.

3.10. Vadstena stad

Vadstena stad är en vacker småstad med en lång och rik historia som sätter sin prägel på staden även idag med en innerstad som har ett välbevarat medeltida gatunät och en stor andel medeltida byggnader. Vadstena stad är dominerande i kommunen, runt 75 % av kommunens invånare bor här. Staden utgör ensam tätort och här finns merparten av den kommunala och regionala servicen samlad. Vadstena stad, som utgör ett unikt besöksmål längs Vätterns strand, är känd av många och kan stoltsera med både renässansslott och klosterkyrka, mysiga småstadsmiljöer och vackra parker.

En attraktiv tätort kännetecknas av bland annat bra kommunikationer, närhet till barnomsorg och matbutiker, trygghet och säkerhet, närhet till parker och natur, skydd från trafik och buller och ett brett bostadsutbud. Det innebär att byggnader, gårdsmiljöer, gaturum och offentliga platser ska ha en hög arkitektonisk kvalitet och en god funktion samt att det ska finnas relativt god tillgång och variation på platser som inspirerar till olika aktiviteter. Detta i sin tur attraherar verksamheter och boenden från alla samhällsgrupper. En stark och egen identitet bidrar också till att göra en tätort attraktiv. Områden ska därför ges en tydlig gestaltning som förankras i platsens karaktär med utgångspunkt i landskapet och kulturhistorien. Bebyggelse och gatumiljöer ska ges en omsorgsfull gestaltning som beaktar alla nivåer från helhet och struktur ner till gatmöbler och byggnadsdetaljer. Tätortens visuella karaktär sett från det omgivande landskapet och utformning av entréer påverkar också identiteten och besökarens upplevelse och är viktig att bevara.

Stadsentréer

Vadstena stad avgränsas av Vättern i nordväst och av en omfartsled med fyra infartsvägar söder och öster om staden. De äldre infartsvägarna är framträdande både genom sin historiska koppling som äldre landsvägar in till staden och för att de fortsatt har de högsta trafikflödena. I brytpunkten mot staden finns vid varje infartsväg en rondell och utgör en nutida markör av stadsgränsen.

Väg- och gatunätet till, igenom och inom Vadstena utgör del av stadens entréer. Gatustrukturens samspel med grönområden, kvartersutformning och märkesbyggnader bidrar till orienterbarhet, trygghet och attraktivitet.

Vägar och gator är av stor vikt för upplevelsen av staden. Stor omsorg bör därför läggas på en attraktiv gestaltning av infartsgatorna in mot staden samt genomfarten och Skänningevägen. Vidare bör även Storgatans förlängning, Motalagatan och Järnvägsgatan, ges en mer sammanhållen gestaltning. Vadstena innerstad och dess i många delar medeltida gatunät bör behandlas med varsamhet utifrån särskilt ställda krav i kulturmiljöprogram och miljöregler.

Vadstena stads avgränsning mot sitt omland är viktigt för helhetsupplevelsen. Här marknadsförs staden för potentiella besökare och här ges möjlighet att läsa stadens långa historia. Genom att vara varsam vid placering och gestaltning av bebyggelse i stadens ytterkanter kan både riksintresse värnas och attraktivitet och identiteten stärkas.

Viljeinriktning

- Värna stadens siluett och stadsfront.
- Särskilda krav ställs på gestaltning längs attraktiva stråk och infarter.

Grönområden och gröna stråk

Vadstena stads utemiljöer, parker, natur och vatten är en viktig del i stadslivet. I stadens ytterområden blir även samspelet med Omberg och slättlandskapets vida vyer viktigt.

Attraktiviteten och användbarheten av stadens grönområden ökar när de hänger samman i en struktur. Det är en stor tillgång att i en grönskande miljö, till fots eller med cykel, kunna ta sig igenom och mellan stadens olika grönområden. Från innerstad till stadens omkringliggande landskap och mellan olika delar i staden.

Staden karakteriseras av sin historiskt täta och småskaliga stadsstruktur. Natur, stråk, parker, grönområden, torg, vattendrag och inte minst Vätterns promenader ger utrymme för möten, samvaro, aktiviteter, avkoppling, lek och naturupplevelser i vardagen. Alla dessa platser ger också staden dess charm och identitet och utgör grunden för kommunens fortsatta utveckling.

En sociotopkartering har tagits fram för Vadstena stad vilken visar de befintliga sociala värdena i stadens grönområden. Dessa är viktiga att beakta när staden utvecklas.

Utöver de rekreativa och sociala värden som grönområden fyller för boenden och besökare bidrar grönska även estetiskt till stadsbilden och är ofta del av en viktig kulturmiljö. Vidare ger parkerna goda möjligheter att fördröja och rena dagvatten och minska effekterna vid skyfall och de utgör även viktiga livsmiljöer för djurlivet.

Det som är bra ska bevaras och stärkas men parker och grönytor behöver även kontinuerligt utvecklas, förändras och förbättras för att möta nya behov på rekreation, naturvärden och samtidigt bli mer mångfunktionella. För att möta ett förändrat klimat blir det exempelvis särskilt viktigt när det kommer till växtval och skötsel.

I och i anslutning till staden finns även parker och stråk som inte omnämns i kapitlet nedan men som är viktiga för de som bor i anslutning till dem, för vardaglig rekreation, för upplevelsen av kulturmiljöerna och för naturlivet. Här kan exempelvis nämnas Lasarettsparken och Trefaldighetsparken. Andra ytor, såsom mindre parker, gårdar och gröna områden i anslutning till bostadsområden, skolgårdar och idrottsplatser fyller även de en viktig funktion för rekreation och biologisk mångfald.

En del grönområden utgörs idag av klippta gräsytor utan speciell funktion. I dessa områden finns det en stor potential att höja området attraktivitet och möjligheten till en rik närmiljö genom att förvalta och göra mindre förändringar i grönskan. Genom att "förvilda" delar av befintliga och nya grönområden kan den biologiska mångfalden öka samtidigt som skötselinsatser kan minskas.

Parker och stråk i Vadstena innerstad

Parker, stråk och andra grönområden har olika roller att fylla i en stad. I Vadstena finns ett antal parker och stråk som är viktiga inte bara för sitt närområde utan för hela stadens och kommunens attraktivitet och identitet. De är del av riksintresset och viktiga byggstenar i den kulturhistoriskt värdefulla miljö som innerstaden utgör. Flera av dessa binds samman av ”stråket” som sträcker sig från hamnparken längs vattnet till klosterområdet. De större och värdefulla parkerna i anslutning till innerstaden är främst:

- Hamnparken, övre och nedre
- Asylenparken
- Klosterträdgården och örtagården
- Strandpromenaden

Parker och stråk i ytterområden

Vidare finns det naturområden och rekreationsstråk i anslutning till stadens yttre områden som många förknippar med Vadstena.

Halvön Tycklingen - Ett attraktivt rekreationsområde för många Vadstenabor med den för vadstenaborna välkända Tycklingerundan.

Parkmiljön vid Birgittastranden och Skinnarängen - Parkmiljön vid Birgittastranden, sammanlänkad med Tycklingehalvön, ger med sina odlingslotter ett rofyllt inslag i stadsmiljön. Naturområdet Skinnarängen ligger i anslutning till båda dessa områden och erbjuder en intressant natur- och vattenmiljö samt möjlighet till frisbeegolf.

Rismarken - I utkanten av staden i anslutning till golfbanan finns Rismarken med utegym och motionsspår.

Gröna strandstråk mellan Naddö och Ekängen - Två områden som i framtiden skulle kunna förlängas och göras mer tillgängliga är strandstråken väster ut mot Naddö samt öster ut mot campingen och Ekängens ekskog samt bad.

Viljeinriktning

- Utveckla befintliga grönområden med karaktärer som erbjuder olika aktivitets- och rekreationsvärden.
- Parkstråk stärks och utvecklas, där det är lämpligt används alternativ till gräsmattor för att gynna biologisk mångfald.
- Stråk längs med Vättern mellan Ekängen och i riktning mot Naddö utvecklas.
- Tycklingehalvön utvecklas som stadsnära rekreations- och naturområde.
- Alla stadens invånare ska ha tillgång till grönområde inom gångavstånd från bostaden.

Innerstaden

Bostäder och verksamheter

Vadstena stad har ett levande centrum med ett unikt utbud och gatulivets aktivitet upplevs ofta vara större än staden själv. Här finns inte bara ett utbud av regional och kommunal service utan även ett stort antal butiker och restauranger samt kulturliv. I innerstaden finns även ett varierat utbud av bostäder varav de flesta bosatta permanent.

Verksamheterna är koncentrerade till Storgatan och runt Rådhusstorget respektive Stora torget. Genom ett fortsatt arbete för att öka stadskärnans attraktivitet kan befintliga verksamheter värnas men även ge plats för nya som kompletterar det befintliga utbudet inom ett större område.

Vadstena stads stadskärna är attraktiv, tillgänglig och kännetecknas av folkliv och spontana möten som inger en trygghet under dygnets alla timmar. Den varierade och omsorgsfullt gestaltade stadsmiljön utvecklas för att stärka attraktiviteten och stadens identitet.

Möjligheterna till komplettering av nuvarande bebyggelse inom Vadstena stad är begränsade och bedöms inte medföra något större antal nya bostäder eller verksamhetsområden.

Kulturmiljö

I den kulturhistoriska stadskärnan är bebyggelsestrukturen på flera sätt skyddad men även av stor vikt för Vadstena stads identitet. Enstaka byggrätter som inte realiserats finns tillgängliga i befintliga detaljplaner och eventuella nya detaljplaner bedöms framgent endast innebära mindre förändringar inom begränsade ytor och framförallt syfta till att stärka möjligheten till bevarande av befintliga miljöer.

Parallellt med översiktsplanen har ett kulturmiljöprogram tagits fram. Principiella ställningstaganden och kunskapsunderlag finns inarbetade.

Viljeinriktning

- Skapa förutsättningar för en förnyelse, anpassning och tillgänglighet med hänsyn till kulturmiljön.
- Restriktivitet mot ny bebyggelse, rivningar och fastighetsregleringar i innerstaden.
- Centrumstråket (Storgatan) ska vara ett levande stråk med varierat utbud.
- Förlänga och utöka centrumstråket.
- Verka för en levande innerstadsmiljö året runt.
- Vidta åtgärder för att klimatsäkra stadskärnan.
- Förvalta och nyttja kommunägda byggnader med utgångspunkt från byggnadernas kulturhistoriska värden.

Ytterstaden

Bostäder och verksamheter

Den största andelen av utpekade områden för ny bebyggelse och kompletteringar sker i ytterstaden. Ny bebyggelse ska fortsatt hålla ett avstånd till förbifarten med hänsyn till riksintresse för kulturmiljön, buller med mera.

Vadstena stad utanför den medeltida stadskärnan växte fram främst under 1900-talet. Bebyggelsen består i huvudsak av småhus även om några lägre flerbostadshus tillkommit under andra halvan av 1900-talet såsom tydligt läsbara årsringar. Ett antal verksamhetsområden finns, bland annat vid Kvarnbacken och i Kronoängen. Bebyggelsen är relativt tät och sammanhållen vilket kan förklaras med såväl geografiska och ekonomiska förutsättningar som tidigare strävan i planeringen. Genomgående har bebyggelsen hållits låg, tre våningar på sin höjd, i vissa fall upp till fyra, vilket bidragit till att stadens symbolbyggnader, slottet, klostret och rödtornet dominerar stadsbilden.

Karlsfrid, Birgittaområdet och Hamnområdet är några viktiga områden där kommunen arbetar med att ta fram planeringsunderlag som möjliggör för verksamhetsutveckling, bostadsbyggande samt förtätning.

Inom tätorten finns även ett antal sentida bostadsområden från 1950-, 60- och 70-talet som skulle kunna utvecklas vidare i syfte att till skapa attraktivare miljöer. I samband med sådana åtgärder skulle mindre kompletteringar för att åstadkomma en större variation i bostadsbeståndet kunna göras. Exempel på sådana områden är Riddaren, Vasallen, Jakobsgårde och Hertigen.

I Vadstena stad finns även ett antal sammanhängande grönytor som tidigare har studerats för exploatering för bostäder men bedömts som olämpliga. En del av dem är redan utpekade som viktiga rekreationsområden. Andra har värden för skola och fritidsverksamhet som aktivitetsytor, eller som bostadsnära grönytor med höga sociala värden. I de fall mindre gröna ytor med lågt nyttjande identifieras eller andra tomma ytor uppstår i befintliga områden kan det vara aktuellt att undersöka om de är lämpliga för planläggning.

Birgittaområdet

Birgittaområdet har en månghundraårig historia av vård och pekas ut för utveckling av centrum och/eller vård. Idag är majoriteten av bebyggelsen ianspråktagen. Antingen såld och omvandlad till bostäder, riven, nyttjad för regionens vårdverksamhet eller för kommunal service. Kommunen behöver utreda sina egna lokalbehov framöver och även undersöka marknadsförutsättningar och behov för ett fortsatt effektivt nyttjande av de kvarvarande byggnaderna exempelvis förutsättningar för kulturanknutna verksamheter, service samt bostäder.

Marken är i huvudsak utbyggd och ägs till stora delar av kommunen.

Yta: ca 5,6 hektar.

Brunnstorp

Område utpekade för bostäder som en förlängning av Västra Kvissberg och sammanlänkning till Kvarnbacken. Gång- och cykelväg finns på motsatt sida av vägen in till Vadstena stad där service och skolor finns. På Skänningevägen precis intill utpekade områden finns busshållplats för att resa kollektivt. Brunnstorp utgör stadsfront för Vadstena stad som ställer höga gestaltningskrav. Delar av området har fornlämningar av historisk boplats. Hela området ligger inom utpekade bevarande område för Kvissberg.

Marken utgörs av jordbruksmark och är i privat ägo.

Yta: ca 2,4 hektar.

Eklunda

En fortsättning på Gamla och Nya Söder med villa-, par- och radhusbebyggelse. En eller flera stadsdelsparker med allmän lekplats. Gång- och cykelnät som ansluter till omkringliggande områden och skapar kontinuerliga cykelvägar. Utgör en viktig stadsfront till Vadstena stad vilket ställer höga krav på gestaltning i fortsatta planering och genomförande. Lägre och uppluckrad bebyggelse i områdets ytterkanter med hänsyn till riksintresset. På delar av området finns arkeologiska lämningar.

Marken utgörs av jordbruksmark och ägs delvis av kommunen.

Yta: ca 7,7 hektar.

Gamla brandstationen

Området anses lämpligt för en utveckling av centrumverksamhet samt bostäder.

Marken är kommunalt ägd.

Yta: ca 0,2 hektar.

Hamnområdet

År 2023 beslutade kommunstyrelsen om en vision för Vadstena stads hamnområde mot bakgrund av att flera strukturella frågor behöver lösas i området så som att skapa tydliga entréer till hamnområdet, en ordnad trafikföring, trygga stråk samt erbjuda en livlig och aktiv hamnmiljö.

De viktigaste utvecklingsinriktningarna i arbetet med visionen var att skapa trygghet och säkerhet i området, erbjuda en livlig och aktiv hamnmiljö med gästhamnsservice, handel och ställplatser för husbilar samt möjliggöra för kommunen och privata fastighetsägare att utveckla sina fastigheter. Möjligheter för rekreation med närhet till Vättern och en ordnad trafikföring med trygga stråk för gång och cykel är en förutsättning för utveckling av området. Samtidigt finns förutsättningar för att förbättra möjligheter till parkering i avsikt att främja besöksnäringen och avlasta parkeringssituationen i innerstaden. Området ligger i en kulturhistorisk värdefull miljö som behöver värnas vid den framtida utveckling.

Marken ägs delvis av kommunen och delvis av privata ägare.

Yta: ca 4 hektar.

Kalkbrottet

Området är planlagt för småindustriändamål i gällande plan. Översiktsplanen föreslår ändrad användning till bostäder. Idag finns goda förbindelser till och från området med cykel och gång utmed Hovsvägen in mot centrum till kollektivtrafik och skolor.

Marken är i privat ägo och planlagd.

Yta: ca 2,1 hektar.

Klosterängen

Klosterängen pekas ut för bostäder i anslutning till befintlig bebyggelse samt närliggande frisbeegolfbana.

Marken är delvis kommunalt ägd och delvis privatägd.

Yta: ca 1,5 hektar.

Karlsfrid delområde 2

Delområde 2 är utpekad för blandad stadsmiljö med bostäder och icke omgivningspåverkande verksamheter. Gång- och cykelnät ansluter in till staden. Området ligger i anslutning till en av Vadstenas stadsentréer och stadsfronter.

Marken är kommunalt ägd.

Yta: ca 3,5 hektar.

Kvarnbacken

Blandat med verksamheter och bostäder för att skapa mer sammanhängande bebyggelse invid den befintliga på kullen idag. Delar av området utgörs av Vadstena stads gamla galgbacke med flera arkeologiska lämningar. Området ligger i anslutning till en av Vadstenas stadsentréer och stadsfronter. Krav ställs på gestaltning i den fortsatta planeringen. Området utgörs av åkermark.

Marken ägs av kommunen och är inte planlagd.

Yta: ca 5,8 hektar.

Kvarnbacksvägen

Nytt bostadsområde utpekad i anslutning till Kvarnbacksvägen som komplettering till befintlig bebyggelse. Säkerhetsavstånden till närliggande teknisk anläggning behöver utredas vidare. Med tanke på områdets höga placering i Vadstena stad ställs höga krav på gestaltning i den fortsatta planeringen. Området utgörs främst av åkermark.

Marken ägs av kommunen och är inte planlagd.

Yta: ca 2,9 hektar.

Kvissberg delområde 1

Längs Skänningevägen för bostäder och verksamheter/butik. Bebyggande av äldre skyddsområde mot Skänningevägen som möjliggör att sammanlänka Kvissberg med

staden i övrigt. En anpassning till närliggande villor och parhus samt lämpliga gång-, cykel och angörande gatuanslutningar in i Kvissbergsområdet behöver studeras.

Norra delen av området är utpekad som motorserviceändamål i gällande plan och ligger i Kvissbergs område. Närheten till Skänningevägen kräver sannolikt att störningar från trafikbuller studeras.

Marken utgörs av jordbruksmark och ägs delvis av kommunen. En utgången byggrätt finns i norr på privat mark.

Yta: ca 1,5 hektar.

Kvissberg delområde 2

Längs Skänningevägen för bostäder och verksamheter/butik. Bebyggande av äldre skyddsområde mot Skänningevägen som möjliggör att sammanlänka Kvissberg med staden i övrigt. En anpassning till närliggande villor och parhus samt lämpliga gång-, cykel och angörande gatuanslutningar in i Kvissbergsområdet behöver studeras. Närheten till Skänningevägen kräver sannolikt att störningar från trafikbuller studeras.

Marken utgörs av jordbruksmark och ägs delvis av kommunen.

Yta: ca 5,3 hektar.

Kvissberg delområde 3

Omlokalisering av förskolan Gullvivan ger möjlighet för omvandling av området till bostäder. Resterande delen av kvarteret Laxöringen i stadens östra utkant utgörs redan av bostäder. Bedömningen är att en komplettering med nya bostäder bidrar till att tillgodose kommunens bostadsförsörjningsbehov utan att behöva ta jungfrulig mark i anspråk.

Marken ägs av kommunen.

Yta: ca 0,6 hektar.

Kronoängen inre

Komplettering med verksamheter som inte är omgivningspåverkande. Exempelvis med en inriktning knuten till besöksnäring samt det sjönära och centrala läget. En utökning med nya industriella verksamheter inom området är inte önskvärt på lång sikt.

Marken är i huvudsak privatägd och planlagd.

Yta: ca 6,7 hektar.

Kronoängen yttre

Område utpekad för verksamheter som inte är omgivningspåverkande samt föreslagen plats för en båtuppställningsplats. [Läs mer om känsliga siktlinjer under Kulturmiljö.](#)

Marken ägs av kommunen och är inte planlagd.

Yta: ca 3,7 hektar.

Kungs Starby

Kungs Starby föreslås för verksamheter som inte är omgivningspåverkande och bostäder. Området begränsas av Mjölnaån i väster, nuvarande länsväg 919 i söder och ansluter till Kungs Starby gård, Kronoängen och avloppsreningsverket i öster. Mellan reningsverket och ån utgörs marken idag av invallad åkermark. Det finns en skyddszon runt reningsverket på 200 meter, vilket inte påverkar utpekade område. Fram till 1960-talet hade Mjölnaån en sträckning närmare staden. Jordlagren inom det invallade området består till största delen av svämsediment och lerlager som kan vara vanskliga att bebygga. Området utgörs idag av åkermark. Trots att området ligger lågt har det ett läge med stora möjligheter att utvecklas. I första hand längs med Kungsgårdsvägens västra sida. Området utgör en av Vadstena stads entréer och stadsfronter vilket ställer höga krav på gestaltning i den fortsatta planeringen. Läs mer om känsliga siktlinjer under Kulturmiljö.

Marken är i privat ägo.

Yta: ca 19,4 hektar.

Kungs Starby norra

Kungs Starby norra föreslås för verksamheter som en förlängning på nuvarande verksamhetsområde intill. Området ligger i anslutning till fler verksamhetsutpekade områden samt bostadsområden.

Marken är i privat ägo och är inte planlagd.

Yta: ca 8,2 hektar.

Kungs Starby södra

Kungs Starby södra föreslås för verksamheter som inte är omgivningspåverkande. En av Vadstena stads entréer och stadsfronter vilket ställer höga krav på gestaltning i fortsatta planering och genomförande. Byggs området ut finns här på sikt möjlighet till ytterligare en busshållplats och en mindre pendlarparkering.

Marken är i privat ägo och är inte planlagd.

Yta: ca 6 hektar.

Norra Kvissberg delområde 1

Bebyggelse i området skapar en tydligare entré till staden norrifrån och medför att Kvissbergsområdet tydligare sammanfogas med staden. Högre utnyttjandegrad föreslås längs Motalavägen och delvis Norra Vätterngatan. I dessa kvarter ges kan eventuellt vårdboende samt förskola lokaliseras. Övriga delar av området föreslås detaljplanläggas för bostadsbebyggelse i mer begränsad omfattning. Möjligheter till affärsverksamheter i strategiska lägen bör övervägas, framför allt i knutpunkterna vid Klosterledsgatan och Motalagatan. Eventuell handel bör integreras väl i bostadsbebyggelsen, vilket även gäller för större livsmedelsbutiker. För att underlätta för framtida affärs-etableringar kan förhöjt bjälklag vara lämpligt i bottenplanet till sådana hus. Läs mer om känsliga siktlinjer under Kulturmiljö.

Marken ägs av kommunen.

Yta: ca 10 hektar.

Norra Kvissberg delområde 2

Området utgör entré till staden norrifrån och en av Vadstena stads entréer och stadsfronter vilket ställer höga krav på gestaltning i fortsatta planering och genomförande. En tät bebyggelsestruktur föreslås närmast Motalavägen som gradvis bör omvandlas till en stadsgata. Möjligheter till mindre butiker i strategiska lägen bör övervägas. I övriga delar kan villor bli aktuella. Blandad stadsmiljö med integrerad service i form av förskola, livsmedelsbutik med mera. En eller flera stadsdelsparker med allmän lekplats. Gång- och cykelnät som ansluter till omkringliggande områden och skapar kontinuerliga cykelvägar. Lägre och uppluckrad bebyggelse i områdets ytterkanter med hänsyn till riksintresset. [Läs mer om känsliga siktlinjer under Kulturmiljö.](#)

Marken utgörs av jordbruksmark och ägs av kommunen.

Yta: ca 11,6 hektar.

Plöjaren

Området pekas ut för förtätning med nya bostäder samt möjlighet för etablering av centrumverksamheter.

Marken är privatägd.

Yta: ca 0,3 hektar.

Räddningsstationen

Området pekas ut för en ny Räddningsstation.

Marken är kommunalt ägd.

Yta: ca 0,6 hektar.

Skinnarängen

Området Skinnarängen pekas ut för bostadsändamål i syfte att komplettera befintligt bebyggelseområde väster om Tycklingevägen och skapa ett mer sammanhängande kvarter.

Marken ägs av kommunen.

Yta: ca 2,1 hektar.

Starby hotell

Markanvändningen i området utökas från tillfällig vistelse till att även omfatta permanenta bostäder. Kommunens bedömning är att ytterligare permanenta bostäder har potential att komplettera området samt bidrar till att uppnå kommunens mål om fler bostäder utan att behöva ta jungfrulig mark i anspråk.

Marken är i privat ägo.

Yta: ca 5,9 hektar.

Södra Drottningmarken

En fortsättning på nuvarande Drottningmarken med villa- och radhusbebyggelse. En eller flera stadsdelsparker med allmän lekplats. Gång- och cykelnät som ansluter till omkringliggande områden och skapar kontinuerliga cykelvägar. Utgör en viktig stadsfront till Vadstena stad vilket ställer höga krav på gestaltning i fortsatta planering och genomförande. Lägre och uppluckrad bebyggelse i områdets ytterkanter med hänsyn till riksintresset.

Marken är i privat ägo.

Yta: ca 16,6 hektar.

Wasagården

Framtida behov av ombyggnad eller ett nytt vård- och omsorgsboende kan möjliggöra för bostäder på fastigheten där Wasagårdens vård- och omsorgsboende ligger. Översiktsplanen möjliggör för omvandling av området.

Marken ägs av kommunen.

Yta: ca 1,5 hektar.

Östra Starby

Blandad stadsmiljö med bostäder, verksamheter som inte är omgivningspåverkande integrerad med service i form av förskola, livsmedelsbutik parker med mera. Gång- och cykelnät som ansluter till omkringliggande områden och skapar kontinuerliga cykelvägar. Lägre och uppluckrad bebyggelse i områdets ytterkanter med hänsyn till riksintresset. Siktlinjer mot Vättern bör värnas. Området utgörs av åkermark och berörs av dikningsföretag och biotopskyddade diken. Inom området ligger en tidigare skjutbana. Närheten till Motalavägen kräver sannolikt att störningar från trafikbuller studeras. [Läs mer om känsliga siktlinjer under Kulturmiljö.](#)

Marken utgörs av jordbruksmark och är i privat ägo.

Yta: ca 9,7 hektar.

Viljeinriktning

- I nya bostadsområden ska det möjliggöras för en blandning av typer och upplåtelseformer.
- Prioritera genomförande av redan planlagda områden.
- Bygg tätt där det är möjligt för att hushålla effektivt marknyttjande.

Stadsnära områden

Ekängen

Ett område utpekad för verksamheter med inriktning mot camping och friluftsliv med möjlighet att komplettera med bostäder/fritidsbostäder. I området finns möjligt

attraktivt rekreationsområde med värdefull ekskog och strand som i större utsträckning skulle kunna tillgängliggöras för bad.

Marken utgörs av jordbruksmark och är i privat ägo.

Yta: ca 7,9 hektar.

Granby

Området kompletteras med liknande bebyggelse gentemot den befintliga för ändamål bostäder. Granby ligger strategiskt intill väg 206 där förbindelser finns för bil och med buss. Platsen är belägen på en höjd med fin utsikt in mot Vadstena stad och ut över slättlandskapet.

Marken utgörs av jordbruksmark och är idag i privat ägo.

Yta: ca 9,5 hektar.

Haghem

Ett utpekade av fler bostäder intill den befintliga bebyggelsen på en mindre höjd i landskapet med utsikter mot antingen Vättern eller Hagebyhöga kyrka. Det finns goda möjligheter för att resa och pendla kollektivt med buss eller på den kommande cykelvägen mellan Vadstena stad och Motala.

Marken utgörs av jordbruksmark och är i privat ägo.

Yta: ca 3,2 hektar.

Skeppstad

Området längs med väg 919 utpekade för bostäder, främst villor, i anslutning till utpekade utbyggnadsområde i Motalas översiktsplan. Området ligger attraktivt med utblickar mot Vättern, i anslutning till busshållplats och kommande cykelväg mellan Motala och Vadstena stad.

Marken utgörs av jordbruksmark och är i privat ägo.

Yta: ca 2 hektar.

Tegelbruket

Området utpekade för bostadsändamål i syfte att komplettera befintliga bostäder vid stadens utkant i anslutning till Vätterviksbadet.

Marken är privatägd.

Yta: ca 2,7 hektar.

Tegellöten

Två områden för industri intill Tegellötens återvinningscentral. Östra området har ett strategiskt läge invid större väg och närheten till god teknisk infrastruktur och fjärrvärme.

Västra området är utpekade för ej störande verksamheter och har goda förbindelsemöjligheter med kollektivtrafik till och från Motala eller Vadstena samt cykelväg.

Marken utgörs av jordbruksmark och är i stora delar privatägd, en mindre del ägs av kommunen.

Yta: ca 9,1 hektar.

Viljeinriktning

- Planering och exploatering i stadsnära områden ska tillvarata platsens identitet och intilliggande befintliga områden.
- Vadstena kommun ska fortsätta verka för en bra bussförbindelse och utbyggnad av cykelnätverket.

3.11. Nässjahalvön

Nässjahalvön är området i kommunen, undantaget Vadstena stad, med stor efterfrågan på att bygga nya bostäder, en efterfrågan som varit omfattande och växande under många år. Området har attraktiva natur- och kulturmiljöer för boende och besökare.

Genom de regeländringar som skett över tid, fler bygglovbefriade åtgärder, installationer av enskilda avlopp med mera, har en utveckling mot ett ökat antal både sommar- och permanentboende skett i området.

Kommunen ställer sig positivt till en bostadsutveckling på Nässjahalvön och behöver vara delaktiga för att planera och styra den pågående utvecklingen. Kommunen pekar därför ut möjligheten till viss förtätning av befintliga bostadsområden, utbyggnad av bostäder i direkt anslutning till befintlig bebyggelse samt utveckling av helt nya bostadsområden. Nya områden för bebyggelse behöver studeras vidare för att undvika skada på riksintresse såsom kulturmiljövården och rörligt friluftsliv.

Det krävs en översyn på en infrastrukturutbyggnad, främst gällande de tekniska förutsättningarna av det kommunala vatten & avlopps-nätet och för en bostadsutbyggnad, men båda aspekterna behöver studeras mer detaljerat framöver i eventuellt planarbete. Bland annat behöver markanspråk, markförhållanden och tillstånd för att korsa Mjölnaån utredas, men även behovet av åtgärder på befintligt ledningsnät behöver undersökas närmare. Likaså bevarandet av landsbygden skiljt från staden och eventuellt det kommunala utbyggnadsbehovet gällande infrastruktur.

Utvecklingsområden

Nedan presenteras de föreslagna områden på Nässjahalvön.

Eneby – LIS-område

Området kompletteras med friliggande bostäder. Delar av området närmast stranden är idag ianspråktagna för fritidsbebyggelse och avskilda av mindre väg. De strandnära

delarna av det utpekade området syftar i huvudsak till att möjliggöra för en utveckling av rekreation- och friluftsliv för att stärka lokal- och regional utveckling.

Det strandnära grönområdet är utpekad för utveckling av naturvärden och komplettering med friluftsförbättrande åtgärder som bland annat kan öka närliggande bostadsområdenas attraktivitet, för såväl rekreation som bosättning.

Marken utgörs av skogsmark och är i privat ägo.

Yta: ca 2,7 hektar.

Getryggen

Området kompletteras med friliggande bostäder. Ungefär i mitten av Nässja udden löper "Getryggen", en åsrygg med skogsliknande vegetation på båda sidorna. På ryggen finns också en lokal väg med anslutande fritidsbebyggelse. Idag finns varken fritidshus eller permanentbostäder på den västra sidan av Getryggen, ett fåtal finns på östra sidan om bergsryggen. Området Getryggen är främst glesare skog utan höga naturvärden. På östra sidan av Getryggen går ett vattendrag genom ett sumpmarksområde ut i Vättern. Vattendraget ingår i vattenskyddsområdet för Vättern.

Marken utgörs av skogsmark i privat ägo.

Yta: ca 1,8 hektar.

Järnevid

Området pekas ut för komplettering med villor och fritidshus. Fler bostäder kan möjliggöra en förbättrad väghållning och stärka det området som ett sjönära rekreationsområde.

Ny bebyggelse lokaliseras till största delen i skogsvegetation för att minska synligheten från slättlandskapet avseende riksintresset för kulturmiljövården samt för komplettering till befintlig bebyggelse. Genom ny detaljplaneläggning kommer kommunen att främja effektiv hushållning av mark i området. Detaljplaneläggning leder till mer organiserad bebyggelseutveckling jämfört med nu gällande områdesbestämmelser.

Av all bostadsbebyggelse på Nässjahalvön är Järnevid det området med mest sammanhängande bebyggelse. Den småskaliga bebyggelsen sträcker sig längs stranden utmed Vättern i den östra delen av området samt i skogsliknande vegetation som angränsar till jordbruksmark. I området Järnevid finns även en småbåtshamn som drivs av en båtklubb. Ett större sammanhängande bostadsområde finns också sydväst om båthamnen. Vägarna i området är grusbelagda.

Marken utgörs av skogsmark i privat ägo.

Yta: ca 4,4 hektar.

Kärleksstigen – LIS-område

Området kompletteras med friliggande bostäder. Fler bostäder kan möjliggöra för en förbättrad väghållning och stärka området som ett sjönära rekreationsområde med gångstigar.

Kärleksstigen är en mindre väg belägen nära Vättern och Aludden. Idag finns enbart fyra till fem hus invid den vägen med oval sträckning. Idag är vägen grusad och svårtillgänglig för både bilar och cyklar. I delar ligger området högre än vägen och är skogbeklätt. Med huvudsakligt syfte att möjliggöra för en utveckling av rekreation- och friluftsliv för att stärka lokal- och regional utveckling.

Skogsmark i privat ägo.

Yta: ca 2,6 hektar.

Månsudden – LIS-område

Området kompletteras med friliggande bostäder. Ett område bestående mestadels av jordbruksmark med ett fåtal bostäder. Det gör att området bedöms döljas av topografin från slätten respektive Vättern. Avgränsningen följer markens topografi med huvudanledning att begränsa omgivningspåverkan. Topografin ger möjlighet till utblickar över Vättern samtidigt som en låg och anpassad bebyggelse preliminärt inte bedöms påverka landskapssiluetten sett från Vättern. De strandnära delarna av det utpekade området syftar i huvudsak till att möjliggöra för en utveckling av rekreation- och friluftsliv för att stärka lokal- och regional utveckling.

Det strandnära grönområdet är utpekat för utveckling av naturvärden och komplettering med friluftsfrämjande åtgärder som bland annat kan öka närliggande bostadsområdenas attraktivitet, för såväl rekreation som bosättning.

Marken utgörs av jordbruksmark och är i privat ägo.

Yta: ca 3,2 hektar.

Sjövik

Det strandnära grönområdet är utpekat för utveckling av naturvärden och komplettering med friluftsfrämjande åtgärder som bland annat kan öka närliggande bostadsområdenas attraktivitet, för såväl rekreation som bosättning.

Strandnära skog i privat ägo.

Yta: ca 2,8 hektar.

Viljeinriktning

- Bevara och utveckla befintliga vandringsstråk för rekreation.
- Ny planering och exploatering ska tillvarata de speciella natur- och kulturmiljöer som finns på Nässjahalvön.
- Möjliggöra för låg bebyggelse med fokus på åretruntboende intill befintlig bebyggelse.

3.12. Borghamn, Rogslösa och Skedet

Borghamn, Rogslösa och Skedet utgör tillsammans attraktiva bebyggelse- och serviceorter intill Ombergs fot. Orterna har olika karaktärer som bör bevaras och utvecklas medan kopplingarna dem emellan bör stärkas likaså orternas gestaltning vid infarterna och mötet med omgivande landsbygd. Första intrycket är viktigt för en orts marknadsföring mot potentiella invånare och besökare.

Borghamn utgör ett strandnära samhälle vid foten av Omberg. Den permanenta befolkningen uppgår till ca 170 personer (2023). Många bostäder, framför allt i ortens strandnära norra del, används som fritidsbostäder. Marken i Borghamn tillhörde historiskt de forntida byarna Bårstad och Västerlösa vars ägo gränser fortfarande kan spåras i nuvarande fastighetsgränser. Ortens bebyggelse är uppdelad i tre bebyggelsesamlingar, en kring hamnen och stenbrottet i söder, en kring den tidigare järnvägsstationen och en i norr vid det lilla fiskeläget och Hovanäsudden.

Idag bedrivs hotell, café och restaurang i hamnen, i byggnader som tidigare ingick i Göta kanalbolagets verksamhet. Intill ligger Vadstena kommuns äldsta byggnadsminne av industriell karaktär, Borghamns arbetslivsmuseum. Bredvid hamnen ligger ett av ortens två stenförädlingsföretag.

Stenindustrin är lika viktig för Borghamn och Vadstena kommun som besöksnäringen. Verksamheterna har ibland konkurrerande behov. För att säkra verksamheternas framtid är det viktigt att skapa förutsättningar som gör det möjligt att utvecklas i närhet till varandra.

Borghamns närhet till Omberg skapar många möjligheter för rekreation för såväl bofasta som besökare med leder och bad.

Bostäder

Bostadsbebyggelsen består främst av villor tillkomna under 1900-talets senare hälft. Av de tre orterna var Borghamn tidigare en järnvägsort och i anslutning till den tidigare järnvägsstationen finns en del äldre bebyggelse kvar, bland annat det gamla stationshuset. Järnvägen fortsatte till Rogslösa med station, varav även den stationen finns kvar. Det finns planlagda tomter tillgängliga som kan bebyggas med både villor och flerbostadshus.

Viljeinriktning

- Nya bostäder och verksamheter ska i första hand tillskapas inom redan detaljplanlagda områden.

Grönområden och gröna stråk

Omgivningarna präglas av sin närhet till Vättern och Omberg och är en bra utgångspunkt för att uppleva det rika natur-, kultur- och friluftsutbudet som finns i närområdet. Mellan hamnen och gamla Borghamnskolan (idag Borghamnsstrand) och den sammanhängande bebyggelsen finns en värdefull kalkkärsmiljö som omges av ett promenadstråk, Strandstigen. Stigen är belyst och förbinder de båda områdena samt

Vättern. Strandstigen, tillsammans med delar av Bergsvägen och Borghamnsvägen, utgör en populär vandringslinga på ungefär 1,5 km. Stigen rymmer en grillplats/vindskydd läng med sträckan utmed Vättern och mynnar i norr ut vid den gamla idrottsplatsen. Här finns en lekplats, en tennisbana och ett utegym. Fotbollsverksamhet bedrivs för barn- och unga sommartid.

I Borghamns södra utkant, i anslutning till Omberg och stenbrotten, finns ett elljusspår i en slinga på cirka 1,7 km som sköts av ortens idrottsförening. Det är möjligt att gå på de leder som finns på Omberg och ta sig vidare ut på Östgötaleden, genom Rogslösa mot Vadstena stad.

Bad sker dels i hamnområdet i ortens södra del, dels längs stranden söder om Hovanäset samt vid Bårstadbadet.

På Hovanäset finns rester av såväl brännvinsbränneri, kvarn, kalkugn samt mejeri vid ladugården på Trädgårdsudden och en egen båthamn. Hembygdsgården använder Hovanäsets gamla byggnader som ägs av Vadstena kommun, för uthyrning samt museum. Hovanäset används vid valborgsfirande, bröllop med mera.

Viljeinriktning

- Vidareutveckla och stärka Strandstigen i Borghamn.
- Utveckla Östgötaleden.
- Fortsatt skötsel av Bårstadbadet.
- Bibehåll och utveckla Hovanäset som ett attraktivt område för rekreation, kulturliv och besöksnäring.

Kommunal VA-försörjning

Den samlade bebyggelsen för Borghamn, Rogslösa och Skedet försörjs kommunalt med dricksvatten och avledning av spillvatten. Kapaciteten är god på vattenverk och avloppsreningsverk och klarar en bebyggelseexpansion. Vatten till dricksvatten tas från Vättern. Dagvatten avleds kommunalt inom delar av bebyggelseområden i Borghamn och Rogslösa. Runt avloppsreningsverket i Borghamn finns en skyddszon att ta hänsyn till vid bebyggelse av bostäder.

Viljeinriktning

- Vadstena kommun arbetar för att säkerställa fortsatt god kvalitet och kapacitet i områdets vatten- och avlopps nät.

Service

I Borghamn finns livsmedelsbutik i korsningen Hovanäsvägen – Borghamnsvägen med utlämning för Systembolaget, apotek och postservice. Borghamn har också en bygdegård med en biblioteksfilial och ett brandvärn, säsongvis hotell med restaurang, världshus och loppmarknad. Förskola (kooperativ) finns i grannsamhället Rogslösa, här finns även fritidsverksamhet. Sommartid finns även möjlighet att använda fotbollsplanen och utegym. I Skedet finns ett café och restaurang.

Viljeinriktning

- Verka för nya stråk som binder samman de olika delarna i orten och stärker dess kopplingar till Vättern.
- Medverka till att verksamheter för idrott och rekreation samordnas och utvecklas i anslutning till den nuvarande idrottsplats så att den service som finns bibehålls.
- Stärka centrumstråket genom Borghamn.

Trafik

Sträckorna Rogslösa – Borghamn, Borghamn – Skedet samt Rogslösa – Skedet har goda vägförbindelser men kan bli säkrare för oskyddade trafikanter. En ökad och trygg framkomlighet för gång- och cykelförbindelse mellan Vadstena stad och Rogslösa som samtidigt möjliggör för vidare koppling mellan orterna på andra trafiksäkrare vägar än väg 919.

Utpekad bebyggelse i Skedet och Rogslösa i anslutning till väg 919 skulle medföra ett ökat behov för cyklisterna men även ett större underlag för en busslinje längs vägen.

Den regionala kollektivtrafik som finns genom området är närtrafik mellan Vadstena stad och Borghamn. Närtrafik är en förbeställd tjänst från respektive hållplats.

Borghamnsvägen och Hovanäsvägen är de två övergripande trafikstråken och dessa trafikeras i viss utsträckning av tung trafik till och från industrierna. I övrigt består gatunätet av villagator. Även Hovanäsvägen som passerar genom samhället har samma karaktär som resterande lokalgator vilket försvårar orienteringen i samhället.

Nyligen har det anlagts en stor parkeringsyta för personbilar, husbilar och husvagnar vid områdets entré i hamnen.

Viljeinriktning

- Entréerna till orterna stärks.
- Tydligare skyltning på stigar och leder.
- Säkert och cykelvänligt mellan Borghamn, Rogslösa och Skedet.
- Arbeta för en förbättrad kollektivtrafik som förbinder Rogslösa, Borghamn och Skedet med Vadstena stad och Ödeshögs kommun.

Borghamn

Borghamn har ett attraktivt läge vid Ombergs fot utmed Vätterns strand. Borghamn har viktiga entréer och ankomstplatser från bland annat Omberg och Vättern. På orten finns en välbesökt hamn samt värdefulla och intressanta kulturmiljöer såsom Drottning Ommas borg och Bockakyrkogården.

Anslutningen till Omberg ger många möjligheter till rekreation för boende och besökare. Från Borghamn passerar Östgötaleden och andra populära leder in i och genom naturområdet Omberg. Gångstråk finns även utmed Vättern förbi Bårstadsbrottet (det nedlagda kalkbrottet).

Borghamns centrum

Utpekade område föreslås utveckla centrumverksamheter samt möjliggöra för större byggrätter inom planlagt område. Vidare att se över nuvarande detaljplan och genomföra ändringar som möjliggör att befintliga byggrätter kan nyttjas.

Inom redan utbyggt område på delvis privatägd och kommunalt ägd mark.

Yta; ca 6 hektar.

Borghamns samhälle

Förslag på större byggrätter inom planlagt område för att möjliggöra tillbyggnader med mera för ett attraktivt permanentboende. Vidare att se över nuvarande detaljplan och genomföra ändringar som möjliggör att befintliga byggrätter kan nyttjas.

Inom redan utbyggt område på privatägd mark.

Yta: ca 10,6 hektar.

Borghamnsvägen

Område utpekade för nytt bostadsområde för att skapa en förlängning mot Vättern från Borghamns samhälle och stärka Borghamns vattenkoppling ytterligare. Teknisk infrastruktur finns i det närliggande bostadsområdet.

Marken utgörs av gles skogsmark och är i privat ägo.

Yta: ca 1,6 hektar.

Bårstadbadet

Marken pekas ut för utveckling av naturområde med kompletterande värden för friluftsliv i anslutning till det befintliga Bårstadbadet. Området pekas ut som LIS utveckling för verksamheter och friluftsliv. Den utgör del av kommunägd fastighet vars största del ligger inom strandskyddad zon. Den friluftsförande åtgärden kan kombineras med en kompletterande, strandnära dragning av Östgötaleden som ansluter till området.

Marken utgörs av naturmark och utarrenderad jordbruksmark. Delvis kommunalt ägd samt delvis privat ägd.

Yta: ca 6,2 hektar sammanlagt.

Hovanäsudden

Området pekas ut för utveckling av naturområde med kompletterande värden för friluftsliv i anslutning till Hembygdsgården och Bränneriet. Marken pekas ut som LIS utveckling för verksamheter och friluftsliv.

Marken ägs av kommunen.

Yta: ca 2,8 hektar.

Kalkbruket

Område för rekreation och verksamheter som inte är omgivningspåverkande samt bostäder i anslutning till idrottsplanen. Området pekas ut i syfte att sammanbinda de norra delarna av Borghamn med de södra. Teknisk infrastruktur finns utbyggd i området.

Marken utgörs av jordbruksmark och är i privat ägo.

Yta: ca 5,5 hektar.

Korpås

Den utpekade marken pekas ut som möjlig bostadsutveckling intill befintlig bebyggelse. Området ligger i anslutning till grönstråk, fotbollsplan samt utegym. Området blir en förlängning av Borghamn samhälle.

Marken består av skogsmark och är i kommunal ägo.

Yta: ca 1,5 hektar.

Skogsvakten

Området pekas ut för utveckling genom friluftsförbättrande åtgärder som kan öka antalet besökare i Borghamn.

Området är i privat ägo.

Yta: ca 2,8 hektar.

Sången

Utpekad område för en utveckling av bostäder som ska möjliggöra för att bättre koppla ihop Borghamn med Hovanäset och Bårstadbadet. Teknisk infrastruktur finns på närliggande fastighet.

Marken utgörs av gles skogsmark och är i privat ägo.

Yta: ca 1,7 hektar.

Viljeinriktning

- Utred möjligheten att utveckla området runt Bårstads gamla kalkbrott till ett attraktivt rekreationsområde.
- Ny planering och exploatering ska tillvarata de speciella natur- och kulturmiljöer som finns i Borghamn.
- Verksamheter som turismnäringen och stenindustrin ges förutsättningar att utvecklas sida vid sida.

Rogslösa

Rogslösa kyrkby som kringgärdas av stora träd är synligt på långt håll över slätten. Kyrkbyn har en annorlunda karaktär än de övriga kyrkbyarna i kommunen genom att den vuxit samman med Rogslösa stationssamhälle och har därför bebyggelse från flera olika tidsepoker. Den offentliga servicen i området består av en kooperativ förskola i Rogslösa och Rogslösa kyrka. Kommunen äger mark i anslutning till byn och delar av

marken är planlagd för bostäder. Genom nya etableringar i orten kan underlaget för service som helhet öka i Borghamn, Rogslösa och Skedet.

Rogslösa samhälle

Ny detaljplan inom redan planlagt område som möjliggör mindre förtätning och flexibla byggrätter. Gällande detaljplanen medger enplanshus men två plan bedöms överensstämma bättre med byns karaktär.

Inom redan utbyggt område på privatägd mark.

Yta: ca 2,4 hektar.

Stationsvägen

Området pekas ut för komplettering med villor. För bibehållen bykänsla bör husens utformning och utförande anpassas till kringliggande äldre hus. Bebyggelsen längs Norra Stationsvägen kan bidra till att knyta samman byn.

Marken utgörs av jordbruksmark och är i privat ägo.

Yta: ca 3,9 hektar.

Viljeinriktning

- Ny planering och exploatering ska tillvarata de speciella natur- och kulturmiljöer som finns i Rogslösa.
- Rogslösas karaktär bevaras och hänsyn tas till kulturmiljön runt kyrkan. Den nya bebyggelsen ska inte konkurrera med byns centrala punkter.

Skedet

I Skedet och längs med Skedagatan finns fler mindre verksamheter knutna till besöksnäringen. På senare år har bostadsefterfrågan i området ökat.

Bebyggelsen utmed Skedagatan innehåller relativt små bostadshus, uppförda under årtiondena omkring år 1900, med rödfärgade träfasader eller målade i ljusa kulörer. I modern tid har några hus klätts med eternitskivor eller fasadtegel. På tomterna står ofta bodar och små ladugårdar. Två tidigare missionshus utgör betydelsefulla inslag i miljön. Ett utpekande längs Skedagatan görs för en varsam utveckling av bostäder med kulturellt viktiga utblickar som lämnas fria.

Skedagatan

Längs med Skedagatan finns ett flera mindre områden utpekade för en utveckling av bostäder. Med en förstärkt och utökad bebyggelse längs med gatan kan det skapa tryggare möjligheter för gångare och cyklister att röra sig till och från Borghamn samt koppla samman de två orterna.

Marken utgörs av en blandning av skogsdungar och jordbruksmark och är i privat ägo.

Yta: ca 9,2 hektar sammanlagt.

Åsby

Området pekas ut för komplettering med en blandad bebyggelse av villor och mindre verksamheter. Området ligger attraktivt med utblickar mot Omberg och slätten. Närheten till vägen avseende hastigheter, buller och säkra och trygga övergångar behöver studeras vidare.

Marken utgörs av jordbruksmark och är i privat ägo.

Yta: ca 5,5 hektar.

Viljeinriktning

- Ny planering och exploatering ska tillvarata de speciella natur- och kulturmiljöer som finns i Skedet.
- Värdefulla utblickar mot landskapet längs Skedagatan bör bevaras samtidigt som en varsam bebyggelsekomplettering sker.
- Ny bebyggelse ges likvärdig storlek och proportioner med den befintliga längs Skedagatan. Även förhållandet mellan byggnader och gata är viktigt att beakta.

3.13. Landsbygden

Landsbygden i Vadstena har unika resurser, för livsmedelsförsörjning, som en attraktiv boendemiljö samt för rekreation och fritidsupplevelser. Vadstena kommun är, tillsammans med andra verksamma, för att driva utvecklingsfrågor som är viktiga för landsbygden. Syftet är att förbättra förutsättningarna för boende, arbete och service.

[Läs mer om kyrkbyar och kulturmiljön här.](#)

Hållbart byggande på landsbygden

På Vadstena kommuns slättbygd finns det specifika förutsättningar att ta hänsyn till gällande jordbruksmark och kulturmiljö. Vid utveckling av bostäder eller annan bebyggelse på landsbygden är de areella näringarna som skogs- och jordbruk samt djurhållning viktiga att ta hänsyn till. Att bo på landsbygden innebär att räkna med att viss påverkan av skogs- och jordbruket eller djurhållning som exempelvis lukt, transporter, damning samt stoft kan förekomma. Ungefär tre fjärdedelar av kommunen omfattas av riksintresse för kulturmiljön. I området behöver hänsyn tas så att inte riksintresset påtagligt skadas.

För att ny bebyggelse på landsbygden ska harmoniseras med miljön bör den placeras och utformas så att den förhåller sig väl till terräng, vegetation och befintlig bebyggelse. Samma hänsyn bör även tas vid nybyggnation av lantbrukets ekonomibyggnader. Kommunen har tagit fram bebyggelseprinciper för att värna ett rationellt jordbruk, kulturmiljön och landskapsbilden:

Lokalisering

Med lokalisering avses läget för ny bebyggelse ur ett större geografiskt perspektiv och är det första steget i bedömningen av om bebyggelsen eller huset är lämpligt på en plats. Vadstena kommun är restriktiv till ny bebyggelse på jordbruksmark. Med hänvisning till kommunens förutsättningar med stor andel jordbruksmark uppstår dock behov av att nyttja jordbruksmarken för bostadsbyggande ibland. I dessa sammanhang bör lokaliseringen förhålla sig till att:

- Utveckling sker utmed befintliga stråk och infrastruktur.
- Ny bebyggelse koncentreras vid befintlig bebyggelse och orter.
- Större lantliga tomter med öppna vyer.
- Nyttja obebyggda tomter.
- Endast ta i anspråk orationella ytor som exempelvis hörn eller intill åkerholmar.
- Avstyckningar vid gårdar är möjliga främst vid generationsskiften.
- Vara restriktiva vid ändringar, tillägg och kompletteringar i anslutning till värdefulla kulturmiljöer. Här ställs även höga krav på en anpassad gestaltning.
- Vid nybyggnation i känsliga kulturmiljöer ska alternativa placeringar utredas.

Placering

Placeringen av ny bebyggelse på en tilltänkt plats eller tomt är viktigt för hur det passar in i landskapet. Placering ska beakta hur bostadsbebyggelse har placerats traditionellt inom aktuellt område eller landskapstyp.

- Placera huset i anslutning till trädgångar, skogsbryn eller med stöd av terrängen eller befintlig bebyggelse.
- Placera huset så att värdefulla utblickar inte störs.
- Placera huset där minst ingrepp behöver göras i marken för att undvika sprängning, schaktning och utfyllnader.

Viljeinriktning

- Planering och exploatering på landsbygden ska tillvarata platsens identitet och intilliggande befintliga områden.
- Fortsätta verka för en bra bussförbindelse och utbyggnad av cykelnätverket.

Landskapsbild

Vadstena kommun utgör den västra delen av den stora östgötska slätten. Trots den flacka landskapstypen kan kommunen delas upp i olika karaktärer.

Landskapet i norr och nordost utgörs av ett småskaligt, kuperat, jordbrukslandskap med inslag av skogspartier. I söder delas landskapet upp i två delar där höjdryggen i nordöstlig-sydligvästlig riktning skiljer den södra Tåkernskålen i söder från Nässjahlvön i norr och den strandnära jordbruksbygden ner mot Omberg. Nässjahlvön och landskapet ner mot Omberg utgörs av ett storskaligt böljande jordbrukslandskap med de karaktäristiska kyrkbyarna placerade på höjderna.

Landskapet i Tåkernskålen består också av ett öppet och storskaligt jordbrukslandskap men något flackare och med en svag sluttning ner mot sjön Tåkern.

Viljeinriktning

- För landskapsbild och för att bevara de stora sammanhållna arealerna bör spridd bebyggelse i landskapet undvikas

4. Hänsyn och riksintressen

4.1. Kulturmiljö

I översiktsplanen ska kommunen redovisa de områden av riksintresse som finns inom kommunen och hur kommunen förhåller sig till dem i sin planering av mark- och vattenområden. Ett riksintresse är ett område som bedöms ha så stora värden att det är av betydelse för landet som helhet.

Utöver de utpekade riksintressena finns det många andra värden kopplade till mark- och vattenområden som kommunen ska ta hänsyn till när man vill bevara, förädla eller utveckla kommunen. Kulturmiljöer skyddas och bevaras dels genom lagstiftningen, dels i den kommunala planeringen genom de planer och program som upprättas. I detta kapitel redogörs för kommunens kulturmiljöer samt hur dessa skyddas och bevaras.

Ungefär tre fjärdedelar av kommunens land- och vattenområde är utpekade som riksintresse för kulturmiljövården. Av särskild vikt att beakta vid planering knutet till riksintresset är att jordbruksbygdens öppna karaktär bibehålls och att spridd bebyggelse ska undvikas i det öppna landskapet. Nya byggnader ska anpassas till platsens kulturhistoriska värden och befintliga alléer och andra stora träd kring gårdarna bör bevaras och kompletteras. I anslutning till Vadstena stad ska iakttagas stadssiluetten och vikten av att den hålls fri från nya konkurrerande inslag. Vidare anblicken och därmed stadsbebyggelsens möte från det omgivande slättlandskapet, kontakten med vattnet samt den förindustriella staden kännetecknande direkta övergången i obebyggd, öppen mark norr om staden.

Områdesspecifika hänsynsbeskrivningar som följer i detta kapitel är ett urval av de hänsynstaganden som krävs i eventuell framtida planering.

Viljeinriktning

- Kommunens målsättning är att beakta riksintressenas värden vid planering och tillståndsgivning.
- Vid behov förtydliga och revidera avgränsning för riksintresset med en högre detaljeringsgrad, utifrån lokala förutsättningar och i de fall genomförda inventeringar ger ny information.
- Ny bebyggelse inom och förändringar i den värdefulla miljön ska utformas med stor hänsyn till platsens kulturhistoriska värden.

Riksintresse för kulturmiljövården

Stora delar av Vadstena kommun är utpekade som riksintresse för kulturmiljövården för sina höga kulturmiljövården. Riksintressena skyddas genom miljöbalkens 3:e kapitel. Byggnadsminnen, fornlämningar, kyrkor och kyrkogårdar skyddas genom kulturmiljölagen. Särskilt värdefulla områden skyddas genom plan- och bygglagen 8 kap. 13. Det är Riksantikvarieämbetet som beslutar om ett område är av riksintresse

för kulturmiljövården. Därefter är det kommunernas uppgift att ta hänsyn till de utpekade riksintressena i översiktsplaneringen. Inom kommunen finns två riksintresseområden;

Vadstena (E8) [Länk till riksintressebeskrivningar](#)

Motivering:

Småstadsmiljö och andligt centrum, framvuxet kring birgittinerordens moderkloster, som visar en betydelsefull senmedeltida stad och vallfartsort samt dess förändringar med Nya tidens starka kungamakt efter reformationen. Klosters äldsta delar speglar dessutom den svenska kungamaktens ställning under 1200- och 1300-talen. (Klostermiljö).

Uttryck för riksintresset:

Birgittaklostret, uppfört med början på 1360-talet, med den till klostret donerade kungsgården från 1200-talet. Den i stadsbilden dominerande slottsmiljön på platsen för den medeltida stadsdelen Sanden, med det 1545 påbörjande slottet samt omgivande parkmark. Stadsplanen, som i allt väsentligt är medeltida, med Stora Torget som enda påtagliga resultat av ett regleringsförslag vid mitten av 1600-talet. Gatornas och torgens karaktär, med sluten bebyggelse i de centrala delarna och mer öppet byggnadssätt och grönskande tomter mot ytterkanterna. Den ålderdomliga tomtstrukturen.

De ovanligt många medeltida profanbyggnaderna, bland annat senmedeltida rådhus samt den äldre, småskaliga stadsbebyggelsen i huvudsakligen trä och puts. Hospitalsanläggning med byggnader från 1500-, 1700- och 1800-talen. Den för den förindustriella staden kännetecknande direkta övergången i obebyggd, öppen mark norr om staden. Siluetten och anblicken från det omgivande slättlandskapet samt kontakten med vattnet.

Omberg - Tåkernområdet (E1-E7) [Länk till riksintressebeskrivningar](#)

Motivering:

Centralbygd och slättbygd med goda odlingsbetingelser, brukad sedan yngre stenålder och hemvist för kunga- och stormannaätter och till dem relaterade andliga institutioner. Området hade konstituerande betydelse i Sveriges statsbildningsprocess under yngre järnålder och tidig medeltid.

En utpräglad agrar stordriftsbygd sedan laga skiftet, där de stora gårdarna, som bildats genom arronderings- och sammanläggningsföretag samt sänkningen av Tåkern, tydligare än någon annanstans i landet speglar jordbruksföretagens roll i det framväxande industrisamhällets kapital och företagsbildning. (Fornlämningsmiljö, Bymiljö, Kyrkomiljö, Stenbrott).

Uttryck för riksintresset:

Slättbygden söder om Vadstena mellan Tåkern och Vättern. Järnålderslämningar, främst den mäktiga ovala domarringen i Nässja, fornborgen Ommaborgen på Omberg och större järnåldersgravfält vid Skäljen och Bondorlunda. I området finns ett antal

särskilt intressanta och välbevarade medeltida kalkstenskyrkor. Herrestad, Örberga och Rogslösa tillhör landets äldsta kyrkor och är uppförda under tidigt 1100-tal. Kyrkorna Väversunda, Nässja och Strå är också från 1100-talet. Källstad 1800-talskyrka med medeltida torn. Hovs kyrka med många märkliga runristade gravhällar från 1000-talet. Lämningar under mark efter Broby rivna kyrka. Herrestads kyrkby med biskop Kols källare från 1200-talet, Bondorlunda by och Skedet med småskalig utmarksbebyggelse.

De större gårdarna Naddö, Arneberga, Åbylund, Kalvestad, Broby och Palsgård. Hovgården, fd kungsgård och centrum i Hovs län under senmedeltiden. Östrässja Västergård, Bondorlunda Mellangård och Hovs Skräddaregård med välbevarade äldre manbyggnader på mindre gårdar. Borghamns kalkstensbrott har stenbrytningstraditioner sedan tidig medeltid. Där finns också Borghamnsskolan med byggnader från 1800-talet och hamnen med stenpirar från 1870-talet samt Bockakyrkogården som var begravningsplats för kronoarbetareskåren. (Området berör även Ödeshög och Mjölby kn).

Kulturmiljöstrategi för Vadstena kommun

Vadstena kommun har tagit fram en kulturmiljöstrategi som tar utgångspunkt i de nationella kulturmiljömålen. De nationella målen ska förutom att styra det statliga arbetet i kulturmiljöfrågorna även vara vägledande för kommuner och regioner. Kulturmiljöstrategin svarar även mot kommunens politiska viljeförklaring 2023-2026 och bidrar till att uppfylla de övergripande målen och visionen för Vadstena kommun. Till varje mål följer en kort beskrivning av målets utgångspunkter och lämpliga strategier för att uppnå målen.

De nationella kulturmiljömålen:

- Ett hållbart samhälle med en mångfald av kulturmiljöer som bevaras, används och utvecklas.
- Människors delaktighet i kulturmiljöarbetet och möjlighet att förstå och ta ansvar för kulturmiljön.
- Ett inkluderande samhälle med kulturmiljön som gemensam källa till kunskap, bildning och upplevelser.
- En helhetssyn på förvaltningen av landskapet som innebär att kulturmiljön tas tillvara i samhällsutvecklingen.

Vadstenas mål för kulturmiljöarbetet:

- Mål 1: Vadstenas kulturmiljöer bevaras och värda och bidrar till en långsiktigt hållbar förvaltning av bebyggelse och landskap
- Mål 2: Vadstenas kulturmiljöer används och tillgängliggörs och är därigenom en källa till kunskap och upplevelser
- Mål 3: Vadstenas kulturmiljöer är en resurs för samhällsutvecklingen i kommunen

Vadstenas kulturmiljöer bevaras, vårdas och underhålls, och bidrar därigenom till en långsiktigt hållbar förvaltning av bebyggelse och landskap

Utgångspunkter: Hållbar utveckling handlar bland annat om att förvalta befintliga resurser. Att ta hand om kulturmiljön och de värden som finns i det redan byggda är en viktig del i omställningen mot ett hållbart samhälle. Vadstenas kulturmiljöer är en ändlig resurs som behöver bevaras och vårdas för framtiden – om värdena en gång går förlorade kan de sällan återställas. Att värna kulturmiljön handlar om respekt för det som varit, om möjligheten för kommande generationer att förstå sin samtid genom kopplingar bakåt i tiden. Att bevara och vårda det redan byggda kulturarvet är också ett konkret exempel på hur kulturmiljön kan bidra till att uppnå de miljömässiga målen i omställningen mot ett hållbart samhälle. En god förvaltning av landskapet innebär bland annat hänsynsfull placering och anpassning till de givna förutsättningarna, men också att människor ska kunna bo och leva där, och därigenom förvalta kulturmiljöerna. Genom att ta hänsyn till de unika kulturmiljövärden som finns i Vadstena skapas förutsättningar för en hållbar förvaltning av både stad och landsbygd.

Strategier för att uppnå målet:

- Vadstena har ett uppdaterat kulturmiljöprogram som är vägledande vid planeringsprocesser och all förändring inom den fysiska miljön. Programmet används som utgångspunkt för hur landskap och miljöer med kulturhistoriska värden förvaltas.
- I Vadstena utvecklas kulturmiljöerna med stor varsamhet och hänsyn till kommunens unika särdrag och värden. De kulturhistoriska värdena är en grundförutsättning för hur och var utveckling kan ske.
- Vadstenas kulturmiljöer ges förutsättningar att bevaras, vårdas och underhållas genom att förses med lämpligt skydd i detaljplan.
- Kulturmiljökompetens inkluderas genom hela processen i den fysiska planeringen, från tidiga planskeden till bygglov.
- Kommunen arbetar för en hållbar förvaltning av sina egna kulturhistoriskt värdefulla byggnader och miljöer.
- Vid klimatanpassning av byggnader och miljöer ska de kulturhistoriska värdena vara vägledande. Detta innefattar både miljöanpassningar för att säkra bebyggelsemiljöernas fortlevnad samt åtgärder kopplat till exempelvis energiförbrukning. Återbruk, underhåll och förbättringar av befintliga byggnader ska prioriteras.

Vadstenas kulturmiljöer används och tillgängliggörs och är därigenom en källa till kunskap och upplevelser

Utgångspunkter: Våra kulturmiljöer är viktiga för förståelsen av vår gemensamma historia och har ett betydande allmänintresse. En viktig förutsättning för att kulturmiljöerna bevaras för framtiden är att de används och tillgängliggörs. Ansvaret för kulturmiljön delas av alla – såväl stat som kommun, enskilda fastighetsägare och allmänhet. En viktig del av kulturmiljöarbetet görs av de invånare som bor, arbetar och förvaltar miljöerna i kommunen. För att människor ska ges möjlighet att vara delaktiga i kulturmiljöarbetet krävs att det finns tillgänglig kunskap och tydliga riktlinjer

för förvaltning. Kommunen har här en viktig uppgift att sprida kunskap om och skapa intresse för kommunens kulturmiljöer.

Vadstenas kulturmiljöer är en viktig källa till både kunskap och upplevelser. I Vadstena finns en mångfald av unika kulturmiljöer som tillsammans utgör en bärande del i tätortens identitet. Kulturmiljöerna återspeglar de skeenden som format Vadstena och är viktiga för att invånare och besökare ska förstå hur samhället vuxit fram och varför det ser ut som det gör idag.

Strategier för att uppnå målet:

- Kommunen skapar förutsättningar för att alla invånare ska kunna ta del av kommunens kulturmiljöer genom exempelvis kunskapsuppbyggnad, god tillgänglighet och kommunikation.
- Kommunen sprider kunskap om Vadstenas kulturmiljöer. Detta kan göras genom att sprida kunskap om Vadstenas kulturmiljöer på exempelvis hemsida, informationsskyltar och broschyrer med mera.
- Kommunen samverkar med verksamheter, föreningar och näringsliv som arbetar med att sprida kunskap om och tillgängliggöra Vadstenas kulturarv och kulturmiljöer.

Vadstenas kulturmiljöer är en resurs för samhällsutvecklingen i kommunen

Utgångspunkter: Vadstenas kulturmiljöer bidrar till att skapa attraktiva miljöer som ger en god livsmiljö lockar besökare, höjer värdet på närliggande mark och lockar till investeringar. Kulturmiljön kan också skapa ekonomiska värden genom turism och besöksnäring, samtidigt som det bidrar till värdefulla kringverksamheter och arbetstillfällen. Genom att tillvarata Vadstenas unika särdrag kan kommunen utvecklas i samklang med historien samtidigt som nya värden tillförs.

Strategier för att uppnå målet:

- I utvecklingsprocesser beaktas och används kulturmiljön som en resurs för social, ekonomisk, miljömässig och kulturell hållbarhet. Kulturmiljöns värden används för att stärka platsens identitet och öka dess attraktionskraft.
- Kommunen stödjer insatser och verksamheter som bidrar till att främja en hållbar utveckling av Vadstenas kulturmiljöer, till exempel handel, turism och kulturella verksamheter.
- Möjliggör för lokal verksamhet utifrån byggnadens förutsättningar. Verksamheter ska kunna inrymmas i äldre bebyggelse. Vid förvaltning av kulturhistorisk bebyggelse utgår man från byggnadernas värden.
- Kommunen lyfter fram de kulturhistoriska värdena i sina fastigheter och arbetar aktivt med att använda fastigheterna för kommunala verksamheter. En stor vikt läggs vid att hitta en användning som är anpassad till byggnadens specifika värden och förutsättningar.

Värdefulla kulturmiljöer

Kommunens värdefulla kulturmiljöer utgör en stor del av Vadstena kommuns attraktivitet för såväl boende som turister.

De är också en förutsättning för alla de företag som direkt eller indirekt har sin försörjning inom besöksnäringen. Kulturmiljöer skyddas och bevaras dels i lagstiftning, dels i den kommunala planeringen genom de planer som upprättas. I detta kapitel redogörs för kommunens kulturmiljöer samt hur dessa skyddas och bevaras. Ungefär tre fjärdedelar av kommunens land- och vattenområde är utpekade som riksintresse för kulturmiljö, och därmed har merparten av de nedan beskrivna värdena riksintressestatus.

Kulturmiljö är den fysiska miljö som genom tiderna har skapats av oss människor. Det kan vara alltifrån en enskild byggnad eller fornlämning, till hela landskap. Kulturmiljön är en viktig del av vårt kulturarv. Kulturarv är ett vidare begrepp som också omfattar berättelser, traditioner och andra immateriella värden.

Vadstena stad

Vadstena stad var under 1400-talet en av landets mest betydelsefulla städer. Stadens historiska betydelse manifesteras i anläggningar som heliga Birgittas klosterkyrka från 1400-talet och Vadstena slott, uppfört ca 1540 – 1620. Dessa båda byggnader ligger på var sin sida av staden och dominerar fortfarande stadens siluett.

Vadstena innerstad har ett till stora delar bevarat medeltida gatunät. Inom detta finns också många medeltida byggnader som i flera fall även har en bevarad tomtstruktur. Den äldsta byggnaden är Folkungapalatset från 1200-talet, som sedan 1300-talet är en del av klosteranläggningen. Rödtornet är en kvarvarande del av den medeltida stadskyrkan S:t Per och fungerar än idag som klockstapel. Som exempel på andra medeltida byggnader kan nämnas Helgeandshuset, Biskopshuset, Mårten Skinnarens hus och köpmannen Udd Jönssons handelshus. Vadstena rådhus är uppfört på 1500-talet.

Stadskärnan präglas i övrigt av 1700- och 1800-talens låga bebyggelse med fasader i puts eller trä och dess äldre gårdsmiljöer. Även 1600-talets borgarbebyggelse i sten och trä finns representerad. Senare tiders monumentala byggnader utgörs av det före detta munkklostret (ombyggt till krigsmannahus på 1600-talet), Trefaldighetsgården från 1850-talet, den med Rödtornet sammanbyggda samrealskolan från 1800-talet, lasarettet från 1908 och det före detta sparbankshuset vid Rådhusorget, uppfört runt 1900. Även Asylen utgör en märkesbyggnad i stadsbilden. Den tillkom under 1890-talet efter en omfattande ombyggnation av det före detta sockerbruket från 1870-talet. Från 1800-talet härrör också hamnanläggningen med magasinbyggnader och järnvägsstationen med lokstallar.

Från det sena 1800-talet tillkom även bostadsbebyggelse utanför den medeltida stadens gräns. Den karaktäriseras av fristående villor med trädgårdar uppförda i huvudsak mellan 1890 och 1930-talet. Utanför de äldsta stadsdelarna tar modernismens bebyggelsemiljöer vid. Här ryms rådhus, flerfamiljshus, kedjehus och

villor, alla med en modernistisk prägel. Den modernistiska bebyggelsen i Vadstena stad är huvudsakligen uppförd från 1940-talet till- och med 1980-talet.

I Vadstena stad kan även vårdinrättningarnas utveckling och arkitektur studeras i allt från Mårten Skinnares hus till dagens bebyggelse i Birgittaområdet. Miljöerna täcker ett flera hundra år långt tidsspänn från 1500-talets början fram till 1900-talets andra hälft.

Kulturlandskapet Omberg - Tåkern

Området kring Omberg och Tåkern är ett särpräglat kulturlandskap som haft stor betydelse i den svenska historien. De långa siktlinjerna över det öppna slättlandskapet bryts av kyrkbyarna med sina kyrktorn. Kring kyrkorna finns uppvuxna träd som bildar gröna öar i landskapet. Långa alléer leder fram till de stora gårdarna. Utöver dessa kulturhistoriska uttryck finns även moderna inslag i landskapet, som till exempel senare tiders ekonomibygnader och vindkraftverk. Den långa kontinuiteten av mänsklig verksamhet går att avläsa i landskapet.

Borghamnsskola m fl byggnader

I Borghamn har man brutit kalksten sedan 1100-talet. Stenen från brottet vid Ombergs norra fot har använts i en rad kyrkobyggnader liksom andra märkesbyggnader runt om i landet, bland annat Vadstena slott, Alvastra kloster och Nationalmuseum. Stenbrottets verkligt industriella produktion tog sin start i början av 1800-talet då Baltzar von Platen köpte Borghamns kalkbrott för byggandet av Göta kanals räkning. Det var även då hamnen tillkom. Merparten av byggnaderna som finns här idag härstammar från mitten av 1800-talet, från en tid då Kronoarbetarkårens fånganstalt verkade här. Sedan 1923 hade Lanthushållsskolan verksamhet i lokaler, men avlöstes senare av Borghamns folkhögskola. Idag bedrivs hotell och konferensanläggning här, samtidigt som delar av stenbrotten fortfarande är aktiva. *Byggnadsminnet (Borghamnsskola m fl byggnader, Västerlösa 1:51) är skyddat enligt kulturmiljölagen, och omfattar 22 byggnader, bland annat hamnen och Bockakyrkogården.*

Kyrkor och kyrkbyar

I Vadstena kommun ligger kyrkorna och kyrkbyarna tätt. Kommunen omfattar socknarna Hagebyhöga, Herrestad, Hov, Källstad, Nässja, Orlunda, Rogslösa, S:t Per, Strå, Väversunda och Örberga. Kyrkplatsen har varit socknens centrum och bytomterna organiserade äganderätten inom byns ägor. Mycket av den ursprungliga karaktären i kyrkbyarna är bevarad och kyrkbyarna är mycket värdefulla för förståelsen av kulturlandskapet.

Kyrkorna i Vadstena kommun började uppföras av sten under 1000-talet. I flera fall ersatte stenkyrkorna en äldre träkyrka. Att kyrkobyggandet var så tidigt förklaras av kungamaktens och stormannaätternas stora jordinnehav i denna trakt. En ovanligt stor andel av de medeltida, romanska kyrkorna är välbevarade och flera av dem har mycket höga kulturhistoriska värden. Exempelvis är kyrkorna i Väversunda, Rogslösa, Örberga, Nässja, Herrestad och Hov särskilt välbevarade. Andra kyrkor, som Strå, Källstad och Hagebyhöga, har under åren blivit ombyggda men har fortfarande kvar

medeltida delar. Orlunda sticker ut då byns medeltida kyrka revs och ersattes av en helt ny byggnad år 1890.

Entréer och siluett

Vadstena kan upplevas i både den stora och lilla skalan, på nära håll och på långt håll. På avstånd är det stadens monumentala byggnadsverk som framträder i stadsbilden. Inne i stadskärnan framträder flera olika märkesbyggnader. Byggnaderna utgör landmärken i stadsbilden och berättar om stadens framväxt. Inom och runt Vadstena stadskärna finns flera vyer och siktlinjer med höga upplevelsevärden. I vyn från vattnet är det möjligt att uppleva Vadstens siluett särskilt tydligt. På håll bäddas den lägre bebyggelsen in i grönska.

Läs mer om [skyltning i Besöksnäringkapitlet](#) eller entréstråken under [Vadstena stad](#) respektive [Borghamn, Rogslösa och Skedet](#).

Stadens siluett

Stadens siluett är utpekat som ett uttryck för riksintresset Vadstena innerstad, där både anblicken från det omgivande slättlandskapet och kontakten med vattnet lyfts fram som värden. Det flacka landskapet och bebyggelsens låga skala bidrar till att vissa byggnader framträder särskilt tydligt i stadsbilden. De byggnader som dominerar stadens siluett är rödtornets trappstegsgavlar i tegel, klosterkyrkans långsmala kyrkspira som tornar upp sig högt ovanför omkringliggande bebyggelse samt Vadstena slotts monumentala byggnadskropp med ett högre mittorn och två flankerande sidotorn. Tillsammans bildar byggnaderna en fond till staden som berättar om viktiga skeden i Vadstens äldre historia. Avsaknaden av modern bebyggelse i siluetten är påtaglig.

Den för den förindustriella staden kännetecknande direkta övergången i obebyggd, öppen mark norr om staden. Siluetten och anblicken från det omgivande slättlandskapet samt kontakten med vattnet.

-ur motiv till riksintresse för Vadstena stad – [E8]

Som underlag till översiktsplanen har en fördjupad siktstudie gjorts där riksintressets motiv vägts in. I studien har 20 vypunkter och sträckningar knutet till de gamla infartsvägarna identifierats som väsentliga att värna utifrån att det särskilt går att läsa stadens möte med den öppna landsbygden samt dess siluett här. I studien har även konstateras ett antal sträckor där topografiska förutsättningar, befintlig bebyggelse eller vegetation är mindre läsbar och där känsligheten därmed bedöms vara lägre. Sträckorna och vypunkterna har legat till grund för bedömning av vilka områden runt staden som i högre grad är känsliga för ny exploatering och där åtgärder krävs som minskar påverkan vid exploatering. Men även områden med en lägre känslighet har identifierats där inte samma krav bör ställas. Vidare har även identifierats områden med hög känslighet men där redan tillkommen bebyggelse i viss utsträckning negativt påverkar riksintresset. I dessa delar kan finnas skäl att genomföra åtgärder som minskar påverkan i samband med framtida exploatering.

I områden med hög känslighet bör beaktas att:

- Hålla en lägre höjd på bebyggelsen i zonen/kvarteren som möter landsbygden, maximalt 2 våningar.
- Ställa krav på en glesare bebyggelsestruktur.
- Ställa gestaltningskrav med inriktning mot traditionella byggnadsvolymer och material- och kulörval. Sadeltak eller annat brutet tak, platta tak ska undvikas. Vita, svarta och grå kulörer samt starka obrutna kulörer ska undvikas. Material ska företrädesvis vara trä eller puts.
- Främja lägre vegetation som mildrar övergången mellan staden och landsbygden.

I områden med lägre känslighet gäller likartade förutsättningar men här skulle en högre höjd på bebyggelsen på upp till 3 våningar kunna medges, en fjärde våning kan rymmas såsom takvåning. Även kulör- och materialval kan prövas med större frihet.

I eller i anslutning till staden finns ett antal högre byggnader eller anläggningar som påverkar stadsbilden. Några av dessa är nyare och ligger utanför kommunen, såsom vindkraftverk, andra är äldre och har gradvis kommit att bli del av stadens siluett, såsom vattentornet och ladan läng infarten vid Ödeshögsvägen. Vid framtida exploateringar av högre objekt, även om de ligger utanför staden, bör stadens siluett beaktas och överväganden göras kring hur dessa kan komma att påverka densamma.

Siktlinjer inne i staden

Även inne i staden finns siktlinjer och märkesbyggnader som bidrar till såväl orienterbarhet som identitet. I den medeltida stadskärnan finns Rådhuset, Apotekshuset, det gamla Bankpalatset, Asylen och Vätternkyrkan för att nämna några. Längs genomfarten utgörs landmärkena av exempelvis ladan och Östenssons (större matbutik) längs Ödeshögsvägen, Asylenparken och Gamla brandstationen viktiga sådana.

Gatusträckningarna löper i huvudsak parallellt med eller rakt ner mot sjön och erbjuder siktlinjer mot vattnet. Viktiga gatusträckningar att värna är särskilt de som är eller har varit knutna till stadens äldre infartsvägar och tullar, såsom Storgatan och dess förlängning i Järnvägsgatan och Motalagatan eller Hovsgatan och Skänningegatan, knutna till respektive Hovstullen samt Skänningetullen.

4.2. Friluftsliv

Dessa principer kan vara till stöd för när kommunen diskuterar inriktning och prioritering för sitt eget arbete med friluftsliv. Bärande principer för Naturvårdsverkets friluftslivsarbete:

Principen att så många som möjligt ska ha nära till naturen – oavsett vem man är och var i Sverige man bor är viktig. Allemansrätten är en viktig förutsättning för friluftslivet. Den stödjer möjligheterna och tydliggör skyldigheterna för människors vistelse i naturen.

Riksintresse för friluftsliv

Riksintresse för friluftsliv regleras i 3 kap 6 § miljöbalken och utpekats av Naturvårdsverket. För att ett område ska bli klassat som riksintresse för friluftslivet gäller att de ska ha särskilda natur- och kulturkvaliteter och vara tillgängliga för allmänheten. Dessa friluftsvärden ska vara så stora att områdena är eller kan bli attraktiva för besökare från hela eller en stor del av landet eller utlandet. För Vadstena kommuns del har Omberg och Tåkernområdet utpekats som riksintresse för friluftslivet.

Ombergs och Tåkerns friluftsvärden sammanfaller med områdenas riksintressanta natur- och kulturmiljöer. Både Omberg och Tåkern är välkända och välbesökta områden av såväl besökare från övriga Östergötland, landet som helhet och Europa.

Landskapsbilden kring Vättern är karaktäristisk och av stort värde och har därför blivit utpekad i miljöbalkens 4 kapitel 2 §, som ett större område med stora natur- och kulturvärden av riksintresse, under benämningen ”Vättern med öar och strandområden”.

Området är en viktig del av Vadstena kommuns turism- och besöksnäring och bör utvecklas och blir kända för fler människor.

Viljeinriktning

- Åtgärder som påtagligt kan skada riksintresset från frilufts- och besökssynpunkt får inte komma till stånd
- Friluftsinriktade/anpassade byggnationer, anläggningar och verksamheter som kan bidra till att stärka upplevelsen och nyttjandet av området bör främjas.
- Verka för åtgärder som ökar tillgängligheten till besöksmålen inom riksintresset.

Riksintresse för rörligt friluftsliv

I miljöbalkens fjärde kapitel har riksdagen pekat ut ett antal geografiska områden som i sin helhet är av riksintresse. Områdena, som i de flesta fall är stora, har pekats ut med hänsyn till de natur- och kulturvärden som finns i dem. Dessa friluftsvärden ska vara så stora att områdena är eller kan bli attraktiva för besökare. För Vadstenas del har Omberg och Tåkernområdet utpekats som riksintresse för friluftslivet.

Det är ett av flera geografiskt avgränsade områden i Sverige som utpekats som riksintresse i sin helhet, med hänsyn till de samlade natur- och kulturvärden som finns i området. Området ska därför skyddas mot åtgärder och ingrepp som påtagligt kan skada natur- och kulturvärdena. Riksintresset täcker också Vätterns betydelse för näringsliv och bosättning, dess speciella ljus och storslagna vyer, samt associativa värden genom kulturpersonligheter, måleri, litteratur och så vidare.

Viljeinriktning

- Vid bedömningen om exploatering eller annat ingrepp i miljön kring ska särskilt det rörliga friluftslivets intressen beaktas. Skyddet utgör dock inte hinder för

utveckling av befintliga tätorter, det lokala näringslivet eller för utförandet av anläggningar som behövs för totalförsvaret.

- Åtgärder som påtagligt kan skada riksintresset får inte komma till stånd.

Kommunen har i översiktsplanen tagit hänsyn till riksintressena och kommer generellt att, så långt möjligt, tillgodose och bevaka riksintressena i samband med detaljplanering, bygglovsgivning och förhandsbesked samt vid annan tillståndsprövning.

Nationella friluftsmål

Alla människor ska ha möjlighet till naturupplevelser, välbefinnande, social gemenskap och ökad kunskap om natur och miljö. Utifrån de här utgångspunkterna baseras de 10 svenska friluftsmålen. Det övergripande syftet för målen är att stödja människors möjligheter att vistas ute i naturen och utöva friluftsliv där allemansrätten är en grund för friluftslivet. Vart och ett av målen har olika ingångar i det här övergripande syftet.

10 nationella friluftsmål

1. Tillgänglig natur för alla
2. Starkt engagemang och samverkan för friluftslivet
3. Allemansrätten ska vara grunden för friluftslivet
4. Tillgång till natur för friluftsliv
5. Attraktiv tätortsnära natur
6. Hållbar regional tillväxt och landsbygdsutveckling
7. Skyddade områden som resurs för friluftslivet
8. Ett rikt friluftsliv i skolan
9. Friluftsliv för god folkhälsa
10. God kunskap om friluftslivet

4.3. Natur

Naturvårdens uppgift handlar både om att skydda värdefulla områden och arter samt att möta människans behov att nyttja naturen och allt som naturen ger. Naturvården bevarar och restaurerar naturvärden och målsättningen är att uppnå ett hållbart nyttjande av naturen. Ansvarig myndighet för naturvårdsfrågor på nationell nivå är Naturvårdsverket, Länsstyrelsen på regional nivå, och kommunen på lokal nivå.

Riksintressen för naturvården

Riksintresse för naturvården utpekas av naturvårdsverket och regleras i miljöbalkens 3 kap 6 §. Enligt Naturvårdsverket ska riksintressena representera huvuddragen i svensk natur, belysa landskapets utveckling och visa mångfalden i naturen.

Sammanställningen av riksintressena i Vadstena kommun utgår från Länsstyrelsens beskrivningar av naturvärden inom de olika områdena. I kommunen omfattas ingående delar av Tåkern, Omberg och Vättern av riksintresset.

Tåkern

Tåkern är utpekad som riksintresse för naturvården, Ramsarområde (våtmark av internationell betydelse), Natura 2000 och berörs av riksintresse för friluftslivet. Halva sjön ligger inom Vadstena kommun, övriga delar i Ödeshög och Mjölby kommuner.

Tåkern är skyddat av Länsstyrelsen som naturreservat. Med sin utomordentligt rika vegetation och flora, sin omväxlande och intressanta fauna samt sist men inte minst sin speciella topografi och geologi, räknas till ett av de värdefullaste naturområdena i södra och mellersta Sverige.

Omberg

På berget finns utpekade Natura 2000-områden: Ombergs branter, Ombergsliden, Ostmossen och Västra Karlsbo kalkkärr. Ombergsliden och Ostmossen är skyddat som naturreservat. Omberg är också utpekad som riksintresse för kulturmiljövård och friluftsliv.

Omberg är genom sitt läge mellan Vättern och den plana, vidsträckta östgötaslätten ett dominerande inslag i landskapet. Den stora variationen av naturmiljöer gör berget till ett kärnområde för många sällsynta och rödlistade växter och djur i Sverige.

Hela berget är av Sveaskog angivet som ekopark och sköts efter en upprättad skötselplan.

Vättern

Vättern med öar och strandområden är på grund av sina höga natur- och kulturmiljövården utpekad som riksintresse enligt 4 kap 2 § miljöbalken och Natura 2000-område. Detta innebär, enligt miljöbalken, att turismens och friluftslivets, främst det rörliga friluftslivets, intressen särskilt ska beaktas vid bedömningen av tillåtligheten av exploateringsföretag eller andra ingrepp i miljön.

Vätterns förkastningsbetingade sjöbäcken, förstklassiga vattenkvalitet och intressanta fauna utgör en utomordentligt värdefull och skyddsvärd naturmiljö. Vättern är väl känd för sitt klara vatten. I sjön finns minst 28 fiskarter, mest känd är Vätternrödingen. Sjön utnyttjas både som dricksvattentäkt och som recipient för avloppsvatten. Det är viktigt att Vättern fortsättningsvis används som dricksvattentäkt.

Hagebyhöga kalkkärr

Hagebyhöga kärret är ett välutbildat extremrikkärr med rik flora, med bland annat stor rikedom på nycklar och kärrknipprot. Kalkkärret som är ett av de finaste i Östergötland har få motsvarigheter på det svenska fastlandet. Hela området ingår sedan 2008 i naturreservat som upprättades 1981. Hagebyhöga kalkkärr är utpekad som Natura 2000-område.

Naturvärdet kommer att bestå om området undantas från dikning, utfyllnad, schaktning, bebyggelse och markskador. Kärret måste hållas helt öppet genom bete eller röjning.

Kastad kulle

Kastad kulle har en mycket rik stäppängsflora och är en av de värdefullaste stäppängarna i Östergötland. Kastad kulle är naturreservat sedan år 2001 och utpekad Natura 2000-område.

Naturvärdena kommer att bestå om området undantas från ingrepp som till exempel täkt, gödning, tippning, barrträdsplantering, bebyggelse och schaktning. Stäppängen måste hållas öppen genom bete eller röjning.

Fyrstensberget

Vid Fyrstensberget går den kambrosiluriska berggrunden i dagen. I den upp till 10 m höga strandklinten kan kalkstenslager från ordovicisk tidsålder studeras. Här finns en intressant fossilvärd med ansamlingar av Cystoideer, en grupp av utdöda tagghudingar som på mycket långt håll är släkt med våra sjöstjärnor och sjöborrar.

Fossilförekomsten vid Ullnäs saknar motstycke i världen.

Naturvärdena kommer att bestå om området undantas från ingrepp som till exempel sprängning, täkt, stentippning på stranden och bebyggelse.

Motalabuktens övärld

Övärlden omfattar fem öar och ögrupper, varav endast den sydligaste ön, Jungfrun, ligger i Vadstena kommun. Visingsöformationens bergarter förekommer endast i Vättersänkan och är åtkomlig på få ställen vid stränder och på öar. På öarna i Motalabukten påträffas förutom formationens bergarter också den underliggande graniten.

Riksintresset är även utpekad som riksintresse enligt 4 kapitlet miljöbalken och Natura 2000.

Viljeinriktning

- Tåkern och dess närmaste omgivning (1 km från strandlinjen) ska värnas från åtgärder som kan förändra områdets karaktär och upplevelsen av sjön i landskapet. Tåkern ska bevara sin karaktär som fågelsjö och rekreativmiljö. Sjön ska skyddas mot åtgärder som påtagligt kan skada riksintresset.
- Omberg är viktig som rekreativmiljö och turistmål i Vadstena kommun. Berget ska skyddas mot åtgärder som påtagligt kan skada riksintresset. Dess närmaste omgivning ska värnas från åtgärder som kan förändra områdets karaktär och upplevelsen av Omberg i landskapet.
- Vättern och dess strandmiljöer ska värnas från åtgärder som kan påverka vattenmiljön negativt. Vättern ska skyddas mot ingrepp som påtagligt kan skada riksintresset ur kulturmiljö-, naturvårds- och friluftssynpunkt.
- Hagebyhöga kalkkärr ska skyddas mot åtgärder som påtagligt kan skada riksintresset.
- Kastad kulle ska skyddas mot åtgärder som påtagligt kan skada riksintresset.
- Fyrstensberget ska skyddas mot åtgärder som påtagligt kan skada riksintresset.

- De värden som är knutna till övärlden ska bevaras och skyddas mot åtgärder som påtagligt kan skada riksintresset

Natura 2000

Utpekade Natura 2000-områden regleras i miljöbalkens 4 kapitel och samtliga Natura 2000 områden är klassade som riksintresse. Syftet är att värna om vissa naturtyper och arter och deras livsmiljöer. För att bedriva verksamhet eller vidta åtgärder som kan påverka miljön i ett Natura 2000 område krävs tillstånd från länsstyrelsen.

Inom Vadstena kommun finns följande Natura-2000-områden:

- Vättern
- Tåkern
- Omberg (branterna)
- Ombergsliden
- Ostmossen
- Borghamns kalkkärr
- Kastad kulle torräng
- Hovanäs kalkfuktäng
- Västra Karlsbo kalkkärr
- Hagebyhöga
- Långvrån
- Hagalund
- Örberga

Fågeldirektivet SPA

Direktivet behandlar bevarandet av fågelarter som förekommer naturligt vid deras livsmiljöer. Vadstena kommun har stora områden som omfattas av fågeldirektivet.

Art- och habitatdirektivet SCI Rikstäckande

Art- och habitatdirektivet syftar till att säkra den biologiska mångfalden. För att göra det bevaras de livsmiljöer som naturligt förekommer och där med den vilda flora och fauna som finns i områdena.

Naturminnen

Naturminnen kan vara enskilda föremål, såsom flyttblock, jättegrytor eller gamla, storvuxna träd. Det kan också vara mycket små områden med intressanta naturföreteelser. Naturminnen skyddas efter beslut av länsstyrelsen. Skyddsformen infördes 1909, och flera befintliga naturminnen skapades redan före naturvårdslagens tillkomst 1964. Idag tillkommer ytterst sällan nya naturminnen.

I Vadstena kommun finns tre naturminnen som alla utgörs av äldre träd.

- Ek vid Rogslösa prästgård
- Ek vid Herrestads Prästgård

- Qvisbergs allé

Biotopskydd

Mindre mark- och vattenområden som utgör livsmiljö för hotade djur- eller växtarter, eller som annars är skyddsvärda, får enligt miljöbalken förklaras som biotopskyddat område. Enligt förordningen om områdesskydd finns ett generellt biotopskydd för vissa livsmiljöer så som alléer, pilevallar, naturliga bäckfåror, stenmurar, odlingsrösen, åkerholmar samt källor med omgivande våtmark i odlingslandskap. Inom område med biotopskydd får verksamheter inte bedrivas eller åtgärder vidtas som kan skada naturmiljön. Länsstyrelsen får medge dispens om det finns särskilda skäl.

I Vadstena kommun finns ett antal områden och objekt som omfattas av det generella biotopskyddet.

[Läs mer om bevarandet av skyddade arter och invasiva främmande arter.](#)

Naturreservat

Naturreservat är ett av de viktigaste och vanligaste sätten att skydda värdefull natur på ett långsiktigt sätt i Sverige. Oftast är det länsstyrelsen som, med stöd av 7 kap i miljöbalken, bildar naturreservat, men även kommuner kan bilda naturreservat. I Vadstena kommun finns sex stycken skyddade som naturreservat;

- Tåkern
- Hagebyhöga
- Kastad kulle
- Ombergsliden
- Ostmossen
- Jungfrun (ö i Vättern som ingår i naturreservatet Motalabuktens öar)

Samtliga reservat förvaltas av länsstyrelsen och sköts enligt upprättade skötselplaner. Kommande områden som ska skyddas är Tycklingehalvön i Vadstena stad.

Naturvårdsprogram

Kommunens naturvårdsprogram utgör ett stöd i planeringsprocessen. I Vadstena kommuns naturvårdsprogram anges de viljeinriktningar som kommunen ska arbeta efter i sitt naturvårdsarbete.

Viljeinriktning

- Hushållning av kommunens naturresurser så att utnyttjandet är långsiktigt hållbart.
- Den biologiska mångfalden av arter och naturtyper i kommunen ska bevaras och utvecklas.
- Det ska finnas tillgång till en rik och varierad natur med goda förutsättningar för friluftsliv, rekreation och ekoturism i kommunen.
- Kommunens naturvårdsprogram utgör ett stöd i planeringsprocessen.

- Kommunen ska ha ett aktuellt naturvårdsprogram och verka för att genomföra de strategier och åtgärder som återfinns i programmet.

Skyddad natur

Vadstena kommun har flera skyddade områden. Platserna är skyddade av olika skäl som går att utläsa i den tillhörande kartan genom att trycka på det objekt du vill veta mer om.

Tryck i den digitala kartan för att visa områden för natura 2000, naturminnen, naturminnen, naturreservat, ramsarområden, tillträdesförbud. Vattenskyddsområde samt övriga biotopskyddsområden.

4.4. Vatten

Vatten är en viktig resurs på många sätt; dricksvattentäkter, sjöar och vattendrag för det rörliga friluftslivet och inte minst för ett rikt växt- och djurliv.

Kommunen har ett fåtal men desto större vattenförekomster. Vättern är den största som delas med sju andra kommuner och upptar nästan halva Vadstena kommuns yta. Därefter kommer Tåkern som delas med Ödeshögs och Mjölby kommuner. Mjölnaån är det största rinnande vattendraget vilket förbinder Tåkern med Vättern. Skenaån är också ett relativt stort vattendrag som kommunen dock bara har ett tillflöde till via Marstadsbäcken. Utöver dessa finns mindre diken och bäckar samt god tillgång till grundvatten.

Vättern utgör en av landets viktigaste dricksvattentäkter och är en del av kommunen som sannolikt kommer få en ökad betydelse. Fler kommuner utreder möjligheten att få sitt dricksvatten ifrån sjön.

Riksintresse för yrkesfiske

Riksintresse för yrkesfisket utpekats av Havs- och Vattenmyndigheten och regleras i Miljöbalkens 3 kapitel. Enligt 3 kap 5 § miljöbalken ska ”områden som är av riksintresse för rennäringen eller yrkesfisket skyddas mot åtgärder som ”kan påtagligt försvåra näringarnas bedrivande”. I Vadstena kommun utgör Vättern riksintresse för yrkesfisket.

Strandskydd

Många arter är exempelvis beroende av de livsmiljöer som bildats i strandnära områden - såväl på land som i vatten. Vid hav, sjöar och vattendrag gäller därför strandskydd. För Vättern gäller ett utökat strandskydd om 150 meter in mot land och 300 meter ut i vattenområdet. För övriga vattenförekomster gäller det generella strandskyddet om 100 meter. Strandskyddet är ett tungt vägande allmänt intresse.

Strandskyddet är ett områdesskydd enligt 7 kap. miljöbalken. Inom strandskyddsområde får inte:

- Nya byggnader uppföras

- Byggnader ändras så att de tillgodoser ett väsentligen annat ändamål än de tidigare har använts till.
- Grävningssarbeten eller andra förberedelsearbeten utföras för bebyggelse som avses i föregående punkter.
- Andra anläggningar eller anordningar utföras som hindrar eller avhåller allmänheten från att beträda ett område där den annars skulle ha fått färdas fritt eller som väsentligen försämrar villkoren för djur- eller växtarter.
- Andra åtgärder som väsentligen försämrar livsvillkoren för djur- eller växtarter.

För att en dispens ska kunna beviljas krävs att det finns särskilda skäl. Som särskilda skäl får man endast använda något av de sex särskilda skäl som anges i miljöbalken 7 kapitlet 18 c §. Dispens får bara medges om det är förenligt med strandskyddets syften. De särskilda skälen är:

1. redan har tagits i anspråk på ett sätt som gör att det saknar betydelse för strandskyddets syften,
2. genom en väg, järnväg, bebyggelse, verksamhet eller annan exploatering är väl avskilt från området närmast strandlinjen,
3. behövs för en anläggning som för sin funktion måste ligga vid vattnet och behovet inte kan tillgodoses utanför området,
4. behövs för att utvidga en pågående verksamhet och utvidgningen inte kan genomföras utanför området,
5. behöver tas i anspråk för att tillgodose ett angeläget allmänt intresse som inte kan tillgodoses utanför området, eller
6. behöver tas i anspråk för att tillgodose ett annat mycket angeläget intresse.

Om prövningen gäller ett område för landsbygdsutveckling i strandnära lägen får man, enligt 7 kap 18 d § miljöbalken, utöver ovanstående punkter som särskilt skäl beakta om ett strandnära läge för en byggnad, anläggning, verksamhet eller åtgärd bidrar till utvecklingen av landsbygden. I områden för landsbygdsutveckling i strandnära lägen finns därtill ytterligare två särskilda skäl för att få dispens:

7. Bygga en turistanläggning där närheten till vatten är en stor fördel och åtgärden bidrar till utveckling av landsbygden.
8. Bygga enstaka en- och tvåbostadshus och kompletterande byggnader i dessa områden, om byggnaderna uppförs i anslutning till befintliga bostadshus.

Landsbygdsutveckling i strandnära läge – LIS

Inom områden som kommunerna har pekat ut för landsbygdsutveckling i strandnära lägen kan det särskilda skälet för landsbygdsutveckling användas när man prövar dispenser eller upphäver strandskyddet i detaljplan. Det betyder att förutom de särskilda skäl som anges i miljöbalken 7 kap. 18 c §, kan även skälen som anges i 7 kap. 18 d § tillämpas. [Läs mer om LIS-områden här](#)

Sjöar, småvatten och våtmarker

Vattensamlingar som är mindre än 1 hektar och är vattenfyllda året om benämns småvatten, vilket innefattar även vattenförande diken. Dessa kan vara naturliga eller kulturskapade. Gemensamt för dem är att de bidrar med flera viktiga naturvärden och till mångfalden i jordbrukslandskapet. Naturtypen har blivit allt ovanligare till följd av dräneringen av jordbruksmark. En våtmark, till skillnad från en vattensamling, behöver inte vara vattenfylld året om utan enligt definitionen ska vatten finnas nära, under eller strax över markytan en stor del av året.

Småvatten och våtmarker kan komma att få en allt viktigare betydelse i framtiden. Vid en klimatförändring som innebär mer nederbörd kan småvatten och våtmarker bli viktiga fördröjnings- och utjämningsmagasin. De kan också utnyttjas för rening av vatten från jordbruket.

I Vadstena kommun har det intensiva jordbruket gjort att mindre vattensamlingar har tagits bort. Det har medfört att det är relativt ont om dem i landskapet. Förbud mot markavvattning råder i hela Östergötlands län.

Viljeinriktning

- Vättern ska skyddas mot åtgärder som kan innebära påtaglig skada på riksintresset.
- Vätterns rena dricksvatten och värdefulla natur ska värnas och bevaras.

Vattenkvalitet

2004 införlivades EU-direktivet för vatten i svensk lagstiftning. Målet för vattendirektivet är att alla medlemsländer inom EU ska uppnå god vattenstatus för ytvatten, kustvatten och grundvatten. Vattenmyndigheterna, en i varje vattendistrikt, har gemensamt tagit fram miljökvalitetsnormer för vattenförekomsternas kemiska och ekologiska status.

Största delen av marken inom Vadstena kommun har avrinning mot Vättern och tillhör därför Vätterns delavrinningsområde. Hela Vadstena kommun är en del av Motala ströms huvudavrinningsområde. Större delen av kommunen ingår i Mjölnaåns avrinningsområde. Den största grundvattenförekomsten i kommunen är en sedimentär vattenförekomst (Fornåsa, WA69902234) som ligger inom huvudavrinningsområdet för Motala ström. Enligt senaste bedömning anses kemiska, biologiska och kvantitativa statusen vara god för vattenförekomsten.

Täkern och Skenaån har båda bedömts uppnå måttlig ekologisk status. Anledningen är främst övergödningssproblem kopplade till den intensiva jordbruksbygd de är belägna i. Både för Skenaån och för Mjölnaån förekommer även hydromorfologiska förändringar, exempelvis rensning eller uträtning av ån. Båda åarna har bedömningen ej uppnådd god status. Vidare prover tas för att vara uppdaterad. En av utmaningarna är att Täkern är ett Natura 2000-område där igenväxningen till viss del är önskvärd på grund av att det gynnar fågellivet.

Vättern är ett Natura 2000-område som ska värnas och bevaras och är dessutom är en viktig dricksvattentäkt för kommunen. För att skydda vattenkvaliteten i grund- och ytvattnet tillåts därför inte åtgärder som kan påverka Vättern. Vid utbyggnad i strandnära lägen är det därför viktigt att vidta skyddsåtgärder. För att minska utsläppen till Vättern, Tåkern och Mjölnaån har en skyddszon på 300 meter längs vattenförekomsterna upprättats. Inom zonen är exempelvis restriktionerna högre för anläggningar med enskilda avlopp eller för jordbruk.

Läs mer i Åtgärdsprogrammet för Södra Östersjöns vattendistrikt samt delåtgärdsprogram mot torka och vattenbrist för åren 2022-2027 på Vattenmyndighetens webbsida.

Viljeinriktning

- Kommunen ska prioritera och genomföra tillsyn med avsikt att minska utsläppen av näringsämnen och prioriterade och särskilda förorenande ämnen från olika verksamheter till vattenförekomster där det finns en risk för att miljö kvalitetsnormerna för vatten inte kan följas på grund av sådan påverkan.
- Kommunen ska säkerställa minskade utsläpp från enskilda avlopp, genom:
 - att ställa krav på begränsade utsläpp av fosfor och kväve där det behövs för att miljö kvalitetsnormerna för vatten ska kunna följas,
 - att prioritera tillsynen av enskilda avlopp för att miljö kvalitetsnormerna för vatten ska kunna följas.

Vattenskyddsområden

Med stöd i miljöbalken kan en kommun eller länsstyrelse förklara ett mark- eller vattenområde för vattenskyddsområde för att skydda en grund- eller ytvattentillgång som nyttjas eller i framtiden kan antas nyttjas för vattentäkt. Vättern är ett vattenskyddsområde.

Ett vattenskyddsområde skyddar inte bara vattenförekomsten utan sträcker sig även upp på land. Skyddszonerna ska minska risken för direkta och diffusa utsläpp av föroreningar men även ge ansvariga myndigheter lite respit vid eventuell olycka. Vissa verksamheter kan komma att påverkas om de på något sätt påverkar vattenkvaliteten. Beroende på vilken skyddszon olika aktiviteter är belägna i, kan verksamheten påverkas i olika utsträckning.

Vattentäkter

Användningen av vattenresurserna omfattar både brukandet av vattenarealer och nyttjande av yt- och grundvattentillgångarna som råvara för allmänna eller enskilda ändamål. Att hushålla med vattenresurserna inom kommunen innebär både att eftersträva en lämplig samordning av hur vattenarealerna nyttjas och att säkerställa ett långsiktigt skydd för de vattentillgångar som är av störst betydelse från allmän synpunkt.

Vattentillgångarna utgörs av både yt- och grundvatten och är av grundläggande betydelse för den lokala samhällsutvecklingen, primärt för nyttjande som dricksvatten

eller andra hushållsändamål samt för vissa industriella behov. Vattentäkter av större betydelse ur allmän synpunkt måste ges ett långtgående skydd i syfte att säkerställa både kvalitet och kvantitet.

Ytvatten

I Vadstena kommun är det Vättern som förser ca 6 000 människor med kommunalt dricksvatten, genom två vattenverk som är förlagda i Borghamn och i Vadstena stad.

Vadstena kommuns vattenverk har ett intag av råvatten som är i behov av att ses över både när det gäller placering av intag och på vilket djup med tanke på framtida klimatutveckling och dess möjliga påverkan på Vätterns vatten.

Kommunala vattenverket i Vadstena stad har kapacitet för 10 000 invånare, men för att säkra upp för framtida påverkan på råvatten kommer troligen vattenverket behöva investera och bygga ut beredningsanläggningen för att säkerställa dricksvattenkvaliteten. Dessutom finns behov av att se över råvattenledningen och dess placering och djup för att säkra råvattenkvaliteten inför kommande klimatförändringar.

Grundvatten

Grundvattentillgången i Östergötland är generellt god, framför allt i anslutning till östgötaslättnens isälvsavlagringar. Grundvattentillgången bestäms av grundvattenförekomsten och är det grundvatten som finns i ett grundvattenmagasin samt är en viktig resurs. I dagsläget nyttjas endast grundvattnet som vattentäkt av privatpersoner utanför tätbebyggt område.

Berggrunden i kommunen har en relativt hög vattenföringskapacitet och flera grundvattenreservoarer är kända i kommunen. För fastigheter som ej är anslutna till det kommunala vatten- och avloppsnätet behöver fastighetsägaren lösa frågan på annat sätt. Enskilt vatten tas oftast från egen brunn, grävd eller borrhål. Ett mindre antal hushåll tar vatten direkt från Vättern.

Grundvattenmagasin

I Vadstena kommun finns det grundvattenmagasin på landsbygden. Ett grundvattenmagasin är oftast en avgränsad del av mark där det är möjligt att hämta grundvatten. Beroende på grundvattenmagasinets storlek varierar förmågan att lagra grundvatten och reagera på vattenuttag, nederbörd och torka.

Vid ny bebyggelse ökar den hårdgjorda ytan som begränsar förmågan för vatten att infiltrera i marken och bidra till nytt grundvatten. Vid planering av ny bebyggelse finns behov av att ta med förutsättningar för att vatten ska kunna infiltrera lokalt i området och bidra till bättre markförhållanden och grundvattennivå i området.

[Kartvisaren Grundvattenmagasin hos Sveriges geologiska undersökning.](#)

4.5. Kommunikation

Vadstena kommun har inom sina gränser inga vägar eller järnvägar utpekade som riksintresse.

Regler för byggande vid allmän väg

- Enligt väglagen får man inte utan Trafikverkets tillstånd ansluta enskild väg eller annan utfart till allmän väg.
- Inom ett avstånd på 50 meter från allmän väg får man inte sätta upp skyltar utan Länsstyrelsens tillstånd.
- Inom ett avstånd på 12 meter från allmän väg och i området kring vägkorsningar får man inte uppföra byggnader, utföra anläggningar eller vidta åtgärder som kan försämra trafiksäkerheten utan Länsstyrelsens tillstånd.

Ovanstående bestämmelser gäller endast där det inte finns detaljplan. Tillstånd behövs inte för åtgärd som kräver bygglov.

4.6. Totalförsvaret

Riksintresse för totalförsvaret regleras i miljöbalken 3 kap 9 §. Försvarmakten är den myndighet som anger riksintressen. Samtliga riksintressen för totalförsvarets militära del som inte omfattas av sekretess redovisas öppet i Försvarmaktens riksintressekatalog, varför de kan redovisas i en översiktsplan. Avvägningen mellan olika riksintresseanspråk och intressen görs vid prövning av respektive ärende, i majoriteten av fallen görs denna avvägning av Länsstyrelsen.

Riksintresse för totalförsvaret

Totalförsvaret är sådan verksamhet som behövs för att förbereda Sverige för krig (1 § lag (1992:1403) om totalförsvaret och höjd beredskap). Det övergripande målet med totalförsvaret är att ha förmåga att försvara Sverige mot ett väpnat angrepp och värna vår säkerhet, frihet, självständighet och handlingsfrihet.

För att kunna upprätthålla och utveckla ett militärt försvar enligt de uppgifter och uppdrag som är givna av riksdag och regering behöver förutsättningar att bedriva verksamhet för myndigheterna inom totalförsvarets militära del säkerställas både på kort och på lång sikt.

När det gäller mark- och vattenområden kan detta gälla bland annat övnings- och skjutfält, flyg och marina övningsområden, flygbaser, flygflottiljer och marina baser. Dessa områden bidrar till att säkerställa möjligheterna för övning och utbildning av förmågan till väpnad strid. Det kan även gälla områden som behövs och kan även ha betydelse för Försvarmaktens operativa förmåga och den försvarsplanering som myndigheten bedriver. Vidare behöver möjligheter att nyttja bland annat anläggningar och tekniska system säkerställas, vilka är förutsättningsskapande för den operativa förmågan och en grundläggande resurs för försvarsverksamheten. Utöver detta behövs även testplatser där forskning och utveckling kan bedrivas.

Viljeinriktning

- Vadstena kommun anser att skjutningarna i Vättern inte får påverka vattenkvaliteten och andra värden som sjön och dess stränder innehåller.

Påverkansområden

I de flesta fall medför den verksamhet som bedrivs inom ett riksintresse eller område av betydelse en omgivningspåverkan som sträcker sig utanför gränsen för riksintresseområdet. Det kan vara till exempel skjut-, spräng-, hamn-, flygverksamhet, radar, sensorer och kommunikationsanläggningar.

Ett påverkansområde definieras enligt Boverket (ref. PM, dnr. 3190/2014) som ett område utanför ett riksintresseområde där åtgärder kan leda till en påtaglig skada på riksintresset.

Påverkansområden benämndes tidigare influensområden. Nedan redogörs för de olika typerna av påverkansområden som kan tillhöra ett riksintresse eller område av betydelse för totalförsvarets militära del.

Påverkansområde för buller eller annan risk

Påverkansområde för buller eller annan risk är ett område vars utbredning kan sträcka sig utanför det geografiska område som utgör själva riksintresset eller området av betydelse för totalförsvarets militära del. Inom detta påverkansområde kan den verksamhet som bedrivs inom riksintresset eller området av betydelse påverka omgivningen, genom exempelvis buller eller andra risker.

Inom Vadstena kommun finns ett utpekade område av denna typ som omfattar den av vattenytan vid kommunens västra gräns mot Karlsborg. Det utpekade området visualiseras i karta med en rosafärgad yta utan synlig kontur.

Påverkansområde övrigt

Ett påverkansområde övrigt är ett område kring ett riksintresse eller område av betydelse för totalförsvarets militära del. Uppgifter om den exakta lokaliseringen av riksintresset eller området av betydelse samt uppgifter om vilken verksamhet som bedrivs där omfattas av sekretess enligt 15 kap. 2 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400). Själva påverkansområdet omfattas inte av sekretess.

Områden av denna typ förekommer inte i Vadstena kommun.

Påverkansområde civil flygplats

Några påverkansområden av denna typ finns inte inom Vadstena kommun.

Påverkansområde väderradar

Några påverkansområden av denna typ finns inte inom Vadstena kommun. Observera dock att etablering av vindkraftverk kan beröras av områden med särskilt behov av hinderfrihet samt av stoppområden för höga objekt.

Stoppområde för höga objekt

Ett stoppområde för höga objekt är ett påverkansområde kring en flygplats som utgör riksintresse för totalförsvarets militära del. Inom stoppområde för höga objekt riskerar vindkraftverk och andra höga objekt att medföra påtaglig skada på riksintresset, då sådana påverkar möjligheterna till säkra start- och landningar för den flygande verksamheten.

Som höga objekt betraktas till exempel vindkraftverk, telemaster, byggnader, högre än 20 meter utanför sammanhållen bebyggelse alternativt högre än 45 meter inom sammanhållen bebyggelse (enligt Luftfartsverkets definition, inom gula områden i Lantmäteriets översiktskarta; 1:250 000).

Stora delar av Vadstena kommun omfattas av stoppområde för höga objekt. Det handlar om nästan all vattenyta förutom den västra halvan av Tåkern samt den östra delen av markytan inom kommunens gränser, inklusive Vadstena stad. De två utpekade områdena visualiseras i karta med en ljus rosafärgad yta med heldragen rosa kontur.

Område med särskilt behov av hinderfrihet

Område med särskilt behov av hinderfrihet tillhör alltid ett eller flera skjut- eller övningsfält av riksintresse eller område av betydelse för totalförsvarets militära del. Området anger en yta inom vilken det föreligger ett särskilt behov av att säkerställa hinderfrihet i anslutning till riksintresset eller området av betydelse. Tillkommande höga objekt inom dessa områden riskerar att medföra påtaglig skada på riksintresset.

Inom Vadstena kommun är det enbart Vättern (vattenytan) som omfattas av område med särskilt behov av hinderfrihet. Det utpekade området visualiseras i karta med en grönstreckad yta.

MSA-område

Ett MSA-område är ett påverkansområde kring en flygplats som utgör riksintresse för totalförsvarets militära del. Militär definition av MSA avser ”Minimum Safe Altitude”. MSA anger den minimihöjd kring en militär flygplats inom vilken det är säkert att genomföra in- och utflygningar. MSA syftar till att säkerställa möjligheten att genomföra visuell inflygning till en flygplats.

Två MSA-områden sträcker sig inom gränserna för Vadstena kommun och omfattar all kommunyta. Dessa är Karlsborgsområdet och Linköping/Malmens flottiljflygplats och visualiseras på kartan med blå cirklar utan fyllning.

Stoppområde för vindkraftverk

Några påverkansområden av denna typ finns inte inom Vadstena kommun. Observera dock att etablering av vindkraftverk kan beröras av områden med särskilt behov av hinderfrihet samt av stoppområden för höga objekt.

4.7. Miljö och riskfaktorer

Miljö- och riskfaktorer ska hanteras så att miljön i så stor utsträckning som möjligt inte tar skada eller att risken för att människor utsätts för skada eller olägenhet minimeras.

Genom detaljplanering, bygglovsgivning och annan tillståndsgivning är det kommunens roll att se till att omgivningspåverkan blir så liten som möjligt vid nyetablering. Det innebär generellt att det som nyetableras, exempelvis verksamheter eller bostäder, ska ordnas så att befintlig bebyggelse och verksamheter inte lider skada av nyetableringen.

Miljökvalitetsnormer

Miljökvalitetsnormer ska förebygga eller åtgärda miljöproblem. De ska bidra till att Sverige uppnår miljökvalitetsmålen eller genomför direktiv inom EU.

Normerna kan fastställas av regeringen eller av regeringen utsedd myndighet. Det finns i dag normer för utomhusluft, vattenförekomster, fisk- och musselvatten samt omgivningsbuller.

Ur hälsoskyddssynpunkt bör även risker kopplat till buller, transporter och möjligt damm, samt andra aspekter behandlas, både vid planering och projektering. Exempelvis bör inte bullriga verksamheter och privatbostäder lokaliseras i nära anslutning till varandra. Och genom att lokalisera störande verksamheter utanför stadskärnan kan störningar från transporter minimeras.

Luft

Inga förslag i översiktsplanen innebär att någon av de miljökvalitetsnormer som gäller luftkvaliteten riskerar att överskridas. Men att luftkvaliteten ska beaktas i den fortsatta planeringen.

Vatten

Miljökvalitetsnorm för grundvatten finns för sju områden i kommunen med varierande status. Se även Miljömål nr 9.

Miljökvalitetsnorm för ytvatten finns för Vättern, Tåkern, Mjölnaån och tillflöde till Skenaån. Vättern har redan i dag god status. Mjölnaån har dålig status och Tåkern och Skenaån måttlig status. För att uppnå god status krävs insatser för att minska utläckage av näringsämnen främst från åkermarken. Det är angeläget att man inom jordbruksnäringen arbetar med vattenkvalitetsfrågor för att god ekologisk status ska uppnås. Även vägtrafiken påverkar vattenkvaliteten negativt.

Inom bebyggt område är det viktigt att fördröja och rena dagvatten för att minska negativ påverkan. Ny bebyggelse ökar den hårdgjorda ytan och minskar därigenom grundvattenbildningen i området. Vid detaljplanering behöver dagvattenutredning visa hur infiltration och rening kan ske.

Kommunen arbetar med att ta fram en vattentjänstplan. Vattentjänstplanen beskriver kommunens hantering av samtliga vatten- och avloppsfrågor, såväl kommunala som enskilda, både inom och utanför verksamhetsområde för VA.

Buller

Sedan 1 juli 2017 gäller en förordning till miljöbalken med bestämmelser om riktvärden för buller utomhus vid bostadsbyggnader från spårtrafik och vägar. Förordningen ska tillämpas vid planläggning samt ärenden om förhandsbesked och bygglov utanför detaljplan. Enligt förordningen bör buller från spårtrafik och vägar inte överskrida 60 dB(A) ekvivalent ljudnivå vid en bostadsbyggnads fasad, och 55 dB(A) ekvivalent ljudnivå samt 70 dB(A) maximal ljudnivå vid en uteplats om en sådan ska anordnas i anslutning till byggnaden. Detta kan medföra att en del områden som föreslås för bostadsbebyggelse i översiktsplanen måste förses med bullerskydd alternativt få en lägre exploateringsnivå för att klara nivån. De planerade utvecklingsområdena beräknas generera en gradvis trafikökning på förbifarten.

I kommande planering genomförs bullerstudier för att undersöka bland annat byggnaders placering gentemot bullernivåerna.

Viljeinriktning

- Bullernivåer ska beaktas i planeringen.
- Vid detaljplanering och bygglov utanför detaljplanelagt område bör effekterna av riskerna vid ett förändrat klimat ses över.
- De sjöar och vattendrag som inte uppnått god status ska kommunen aktivt arbeta med förbättringsåtgärder och bevarande av de med god status.
- Miljö-hälso- och riskfaktorer ska hanteras så att miljön i möjligaste mån inte tar skada, att risken för att människor utsätts för skada eller olägenhet minimeras och att samhällets olika nyttor och störningar hanteras.

Miljöfarlig verksamhet och förorenad mark

Planen medger etablering av industritomter för ”mer störande verksamheter” vid södra Gubbetorp, till exempel tankstation. Området ligger nära Vättern och Gubbebäcken vilket medför risk för att eventuella föroreningar kan nå Vättern och påverka naturmiljön. Tillkommande bebyggelse kan också vara störande på landskapsbilden (siktlinjer i åkerlandskapet, in mot Vadstena kommun och ut över Vättern). Läget utanför stadskärnan är dock bra eftersom transporter till och från området inte behöver köra in i Vadstena innerstad. Vid etablering av projekt ska en miljöprövning genomföras. Krav måste också ställas på placering och utseende på tillkommande byggnader så att störningar på landskapsbilden minimeras.

Miljöfarlig verksamhet delas in i olika typer av anläggningar. A, B eller C-anläggning som visar på olika påverkan på miljön. De anläggningar som finns i Vadstena kommun visas i tillhörande karta samt utpekanden gjorda av Länsstyrelsen.

Särskild hänsyn bör även tas till de grundförutsättningarna inom och vid intilliggande mark. Hänsyn bör tas till områdets bakgrundshalter i mark, innan utbyggnad påbörjas.

Kommunen skall sträva efter att inte påverka markens bakgrundshalter. Intill området finns åkermark, vilket kräver tillfredsställande halter i mark.

Länsstyrelsen och samhällsbyggnadsnämnden bedriver kontinuerlig tillsyn på miljöfarliga verksamheter. Lantbruk utgör den enskilt största branschen. Merparten av övriga miljöfarliga verksamheter återfinns inom kommunens olika industriområden. De huvudsakliga störningsorsakerna för boende i närmiljön är oftast kopplade till buller, lukt och luftföroreningar.

Viljeinriktning

- Kommunen ska verka för att samla störande verksamheter.
- Kommunen ska vid planering ha i beaktande farliga verksamheters skyddsavstånd.
- Kommunen ska vid planering beakta förorenade områden och dess påverkan av ett förändrat klimat.
- I samband med prövningen av anmälnings- och tillståndsärenden beaktas bland annat lokalisering.

Risk

Möjliga riskfaktorer för den översiktliga planeringen inkluderar ras och skred. I Vadstenas kommun är risken i allmänhet liten då våra jordar generellt är stabila, viss risk kan dock förekomma på en del platser i branter och bäckraviner. Inga utpekningar har gjorts i översiktsplanen vid ras- eller skredrisk områden.

Vadstena kommun har en stabilitetskartering, framtagen av MSB.

Skred

Skred riskerar att uppstå vid slänter ner mot vattenförekomster med jordarter som innehåller silt eller lera. I Vadstena kommun, som topografiskt är relativt flack, bör risken för skred vara ganska liten. Högst risk att mindre skred uppstår finns längs Mjölnaån. Rasrisken är också liten men förekommer på Omberg. De branta klipporna ner mot Vättern utsätts för frostsprängningar och erosion som påverkar bergets hållfasthet. Ingen bebyggelse påverkas men däremot finns en risk för personskador eftersom platsen är ett välbesökt rekreationsområde.

[Läs mer om förutsättningar för skred i finkornig jordart.](#)

Erosion

Erosion kan innebära risker för hälsa och miljö. Höga vattenflöden kan även få konsekvensen att infrastrukturen påverkas negativt. För att minska riskerna ska hänsyn tas till områden berörda av erosionsrisk.

Störst risk finns längs Mjölnaån där erosion och översvämningar påverkar jordens stabilitet och lokala.

Viljeinriktning

- Risken för skred ska beaktas tidigt i planeringen med beräkningar.

Radon

”Människors hälsa och den biologiska mångfalden ska skyddas mot skadliga effekter av strålning i den yttre miljön.”

Strålning omfattar radioaktiv och elektromagnetisk strålning. I vissa delar av kommunen består berggrunden av alunskiffer och i dessa områden finns en förhöjd risk för radon. I översiktsplanen föreslås ny bostadsbebyggelse (Rogslösa och Skedet) och fritidshusbebyggelse (Nässja) inom högriskområde för radon. I dessa områden krävs att mätning genomförs i samband med planläggning eller bygglovsprövning för att säkerställa att korrekt grundläggningsmetod används.

Viljeinriktning

- Risken för radon ska beaktas tidigt i planeringen med beräkningar.

Översvämning

Det förekommer översvämningsrisker runt om på platser i kommunen. Platserna går att se i skyfallskarteringen.

Översvämning kan orsakas av höga flöden eller skyfall. Översvämning på grund av höga flöden innebär att långvarigt regnande eller snösmältning får vattnet i vattendrag och sjöar att stiga och sedan översvämmas. Översvämning på grund av skyfall innebär att vattnet från kraftigt regn inte hinner rinna undan och blir stående vattnet i en lågpunkt. Även ytliga rinnvägar kan orsaka problem. Platser för stående vatten vid skyfall är så kallade instängda områden, det vill säga områden varifrån dagvatten inte kan avledas i markytan med självfall eller där vattnet inte kan sjunka undan ned i marken på ett bra sätt. En översvämning kan drabba jordbruksmark, bostäder, industrier, vägar, avloppsnät och annan teknisk infrastruktur, samt påverka vattenkvaliteten i till exempel Vättern. Vättern kan riskera att översvämmas på platser med låglänt strand eller vattenkant.

Ett av kommunens verktyg i arbetet med risker för översvämning är att använda sig av risk- och sårbarhetsanalys för bedömning av händelser samt dess konsekvenser för att kunna ta fram en åtgärdsplan. Detta blir viktigt för befintlig bebyggelse.

Vid bebyggelseutveckling inom kommunen blir samhällsplaneringen en viktig del i hur man hanterar områden och översvämningsrisken. Boverket rekommenderar att man i detaljplanering säkerställer att området klarar ett 100-års regn utan skador, avseende lågpunkter och ytliga sekundära avrinningsvägar.

För att hantera dessa större mängder vatten vid skyfall, kan man använda sig av lågpunkterna och upprätta multifunktionella ytor eller dammar. För de sekundära avrinningsvägarna då mängden vatten överstiger vad som ska gå ned i kommunala ledningsnätet för dagvatten, kan gator, gångvägar och grönytor användas för en kontrollerad avrinning från området. Mer information tillhandahålls i den kommande klimatanpassningsplanen.

Viljeinriktning

- Vid detaljplanering ska markens lämplighet undersökas utifrån översvämningsrisken för att minimera framtida skador på byggnader.

Värmebölja

Vadstena kommun har övervägande del öppet slättlandskap och en stad. Den tätbebyggda innerstaden i Vadstena stad kan få problem med värmeböljor eftersom platsen har stora hårdtäckta ytor.

Viljeinriktning

- Risken för värmeböljor ska beaktas tidigt i planeringen utifrån hårdgjorda ytor, grönska med mera.
- Grönska och skugga ska bland annat ses som viktiga verktyg för att minska risken för värmestress i samband med värmeböljor.

Djurhållning

I samband med etablering av nya hus på landsbygden eller då tätorter expanderar ut mot landsbygden, är det inte ovanligt att intressekonflikter uppkommer mellan djurhållning och boendeintressen. Det kan handla om olägenheter som uppkommer av lukt från djurhållning (såsom exempelvis svinhallar) men också olägenheter i form av allergener från till exempel hästar. För att en levande landsbygd ska få möjligheter krävs att ny bebyggelse som kan försvåra för exempelvis djurhållning, visar hänsyn genom indirekta påverkan som kan uppstå vid ny bebyggelse, dragnings av nya vägar eller ledningar.

På senare år har antalet hästar vuxit kraftigt i hela landet. Hästhållning sker, i motsats till annan djurhållning, inte längre enbart på landsbygden, utan i allt större utsträckning i eller i närheten av tätorter. Denna utveckling ställer och har ställt stora krav på bedömningar inför detaljplanering och bygglovgivning, men framförallt visat att vägledning och andra lagtolkningsdokument utgivna av centrala myndigheter behöver omarbetas.

Platsspecifika förutsättningar såsom topografi, vindriktning och avstånd har betydelse för att bedöma lämplig markanvändning. Boverket har tagit fram en vägledning för planering för och invid djurhållning. Vägledningen beskriver kunskapsläget och rättspraxis vad gäller djurhållning och fysisk planering.

Viljeinriktning

- Vid byggnation ska skyddsavstånd hållas till djurhållning.

5. Hållbarhetsbedömningen

5.1. Hållbarhetsbedömning

Samlad bedömning av planförslaget

Detta avsnitt sammanfattar konsekvensbeskrivningen för granskningsversionen av Vadstena kommuns nya översiktsplan. Texten utgör en icke-teknisk sammanfattning av arbetet.

För alla nya översiktsplaner ska en strategisk miljöbedömning genomföras. Syftet med en sådan bedömning är att integrera miljöaspekter i planen så att en hållbar utveckling främjas. Miljöbedömningen genomförs parallellt och integrerat i planprocessen.

Vadstena kommun har valt att utvidga bedömningen till att också inkludera sociala och ekonomiska konsekvenser.

Miljökonsekvenser

Sammantaget bedöms planförslaget inte medföra risk för negativa konsekvenser för kommunens vatten på grund av exploateringen som planen medger. Bedömningen görs med anledning av riktlinjer vid kommande planläggning och generella och platsspecifika åtgärdsförslag. Bedömningen är att förslaget innebär en liten påverkan på naturmiljön. Trots det finns en risk att det blir en negativ påverkan på den biologiska mångfalden och de ekologiska spridningssambanden när naturmark tas i anspråk. Trots de ambitioner som redovisas i planförslaget kopplat till naturvärden, är det önskvärt att i takt med den fortsatta översiktsplaneprocessen utveckla mer konkreta ställningstaganden som skulle skapa en tydligare styrning till kommande planeringsskeden. Sammantaget bedöms planförslaget medföra både små positiva och små negativa konsekvenser för kommunens naturvärden.

Vadstena kommun är en landsbygdskommun på den östgötska slätten, där bebyggelsen är omgiven av jordbruksmark. Betydelsen av att skydda jordbruksmark och vattenmiljöer betonas. Jordbruksmark ska i möjligaste mån bevaras, och bebyggelse nära Vättern och dess stränder måste planeras noggrant för att minimera negativ påverkan på vattenkvalitet och ekosystem.

Olika delar i kommunen har en egen identitet och historia. Planförslaget har ambitioner kopplade till Vadstens kulturmiljövården och visar på att kommunen är medveten om befintliga kulturhistoriska värden. Sammantaget bedöms planförslaget medföra liten risk för negativa konsekvenser för kommunens kulturhistoriska värden. Bedömningen baseras bland annat på de riktlinjer kopplade till utveckling i områden som utgör riksintresse för kulturmiljövården.

Planförslaget har ambitioner och mål kopplade till kommunens klimatarbete. Sammanhängande och storskaliga bebyggelsen ska prioriteras i områden där kollektivtrafik enkelt kan nås. Kommunen har som ambition att skapa ett mer

heltäckande, sammanhängande och säkert cykelvägsnät för att användningen av cykel ska öka.

Vattenmiljö

Sammantaget bedöms planförslaget inte medföra någon risk för negativa konsekvenser för kommunens vattenmiljö på grund av den exploatering som planen medger. Denna bedömning baseras på riktlinjer för kommande planläggning samt föreslagna generella och platsspecifika åtgärder.

Naturmiljö

Planförslaget bedöms ha en liten påverkan på naturmiljön. Trots detta finns det risk för negativ påverkan på den biologiska mångfalden och de ekologiska spridningssambanden när naturmark tas i anspråk. Även om ambitioner kopplade till naturvärden presenteras i planförslaget, finns ett behov av att utveckla och konkretisera ställningstaganden i framtida planeringsskeden. Sammantaget innebär förslaget både små positiva och små negativa konsekvenser för kommunens naturvärden.

Kulturmiljö

Vadstena kommun präglas av sin unika kulturmiljö, där olika delar av kommunen har sin egen identitet och historia. Planförslaget tar hänsyn till Vadstens kulturhistoriska värden och visar att kommunen är medveten om dessa. Bedömningen är att planförslaget medför liten risk för negativa konsekvenser för kulturmiljövärdena, baserat på riktlinjer för utveckling i områden med riksintresse för kulturmiljövård.

Hushållning med mark

Vadstena kommun är en landsbygdskommun på Östgötaslätten, där bebyggelsen omges av jordbruksmark. Planförslaget betonar vikten av att skydda både jordbruksmark och vattenmiljöer. Jordbruksmark bör så långt det är möjligt bevaras, och bebyggelse nära Vättern och dess stränder måste planeras noggrant för att minimera negativ påverkan på vattenkvalitet och ekosystem.

Hållbart resande

Planförslaget har tydliga mål och ambitioner kopplade till kommunens klimatarbete och hållbara transporter. Prioritet ges till sammanhängande och storskaliga bebyggelseområden där kollektivtrafik är lättillgänglig. Dessutom strävar kommunen efter att skapa ett mer omfattande, sammanhängande och säkert cykelvägsnät för att öka användningen av cykel som transportmedel.

Buller och luftkvalitet

Planförslaget innehåller viss vägledning kring buller men saknar riktlinjer för luftkvalitet. Eftersom Vadstena är en mindre kommun med lägre trafikintensitet än större städer, är behovet av specifika ställningstaganden för luftkvalitet inte lika stort som i tätare kommuner. Sammantaget bedöms planförslaget inte medföra några betydande positiva eller negativa konsekvenser för vare sig luftkvaliteten eller bullersituationen.

Klimatanpassning

Planförslaget identifierar och uppmärksammar flera klimatrelaterade risker som kommunen behöver hantera i den planerade utvecklingen. Dessa risker inkluderar ras, skred, översvämningar vid skyfall, värmeböljor samt förorenad mark. Kommunen har ambitioner att ta fram riktlinjer och ställningstaganden för att möta dessa utmaningar. Sammantaget bedöms planförslaget medföra både positiva och negativa konsekvenser för klimatanpassningen, beroende på hur riskhanteringen implementeras i framtida planering.

Sociala konsekvenser

Planförslaget har viss vägledning kring buller men saknar den för luftkvalitet. Vadstena är en mindre kommun som inte har samma behov som en kommun med stora och mer tät trafikerade orter, vilket medför att riktlinjer och ställningstaganden inte är lika nödvändiga som i en storstadskommun. Sammantaget medför planförslaget varken positiva eller negativa konsekvenser för både luftkvalitet och buller.

Planförslaget uppmärksammar ett antal risker som behöver hanteras i den planerade utvecklingen i kommunen. Det handlar bland annat om klimatrelaterade risker som ras, skred och översvämning vid skyfall, värmeböljor men också förorenad mark. Kommunen har ambitioner med riktlinjer och ställningstaganden. Sammantaget bedöms planförslaget medföra både positiva och negativa konsekvenser kopplat till hantering av risker och klimatanpassning i den kommande planeringen.

Planförslagets övergripande fokus på åtgärder som ska öka tryggheten och skapa inkluderande offentliga mötesplatser bedöms sammantaget medföra små positiva konsekvenser avseende trygghet och trivsel. Kommunen har ett bra utgångsläge och ambitioner som sammantaget bedöms medföra positiva konsekvenser för människors vardagsliv och levande samhällen, dock skulle tydligare planeringsinriktningar eller åtgärdsförslag kunna skapa en röd tråd mellan vision och ställningstagande. Planförslaget visar på ambitioner som kan leda till en positiv utveckling och sammantaget bedöms den nya översiktsplanen medföra positiva konsekvenser för aspekten inkludering och social sammanhållning.

Ekonomiska konsekvenser

I termer av hushållning med mark, vatten och den fysiska miljön innebär planförslaget sammantaget små negativa konsekvenser. Själva plandokumentet är i sig inte tillräckligt för att medge en bedömning av planförslagets långsiktiga kommunalekonomiska konsekvenser. Den markanvändning som redovisas i planen skapar möjligheter för ett hållbart samhällsbyggande. Planförslaget medger utveckling av fler bostadsområden. Planförslaget bedöms medföra varken positiva eller negativa konsekvenser för den kommunala ekonomin, med risk för små negativa konsekvenser eftersom underlag saknas. Planförslaget har relativt lite innehåll som direkt påverkar näringslivets förutsättningar i kommunen. Ny bebyggelse för verksamheter planeras främst i anslutning till befintliga verksamheter och infrastruktur samt genom förtätning. Sammantaget bedöms planförslaget medföra små positiva konsekvenser.

Inledning

En översiktsplan beskriver en kommuns avsikter i fråga om mark- och vattenanvändning, bebyggelseutveckling, riksintressen och allmänna intressen i övrigt. Alla kommuner ska ha en aktuell översiktsplan. Vadstena kommuns gällande översiktsplan antogs av kommunfullmäktige år 2013. Sedan dess har kommunen utvecklats och behovet av en ny översiktsplan vuxit fram. I november 2022 fattade Kommunstyrelsen i Vadstena beslut om att ta fram en ny översiktsplan (ÖP) för Vadstena kommun.

Enligt 6 kap. 3 § miljöbalken ska en kommun som upprättar en plan eller ett program som krävs i lag eller annan författning göra en strategisk miljöbedömning om genomförandet av planen, programmet eller ändringen kan antas medföra en betydande miljöpåverkan. En översiktsplan anses alltid medföra sådan påverkan. Miljöbedömningsarbetet ska dokumenteras i en konsekvensbeskrivning.

I syfte att skapa ett bredare beslutsunderlag har kommunen valt att genomföra miljöbedömningen som en del av en bredare hållbarhetsbedömning. I konsekvensbeskrivningen redovisas därför planens konsekvenser i termer av hållbar utveckling samlat, medan de delar som utgör miljökonsekvensbeskrivning enligt miljöbalkens krav är tydligt markerade.

Sammanfattning av förändringar i granskningsförslaget

Samhällsbyggnadsförvaltningen har efter samrådet bearbetat inkomna synpunkter och reviderat ÖP. Större ändringar och tillägg har bland annat gjorts i hållbarhetsbedömningen, genomförandedelen och de delar som berör hänsyn samt riksintressen. Mark- och vattenanvändningskapitlets struktur har delvis ändrats och den mark som pekats ut har minskats. Förändringar i markanspråk sammanfattas nedan:

Områden som utgått:

- Almen 1, bostäder
- Norra Gubbetorp, bostäder
- Södra Norrsten, verksamheter och bostäder
- Kampudden, bostäder
- Västra Eneby, bostäder
- Östnässja, bostäder
- Svängen, bostäder
- Borghamnsvägen, bostäder

Områden som tillkommit:

- Plöjaren, bostäder och centrum
- Kvissberg delområde 3, skola
- Kvarnbacksvägen, bostäder
- Starby hotell, tillfällig vistelse och bostäder
- Granby, bostäder

- Hagem, bostäder
- Sjövik, naturområde
- Borghamnsvägen, bostäder
- Korpås, bostäder
- Sången, bostäder
- Skogsvakten, naturområde
- Hovanäsudden, naturområde

Områden som förändrats och minskats:

- Tegellöten, verksamheter - tidigare Södra Gubbetorp
- Kvarnbacken, verksamheter och bostäder
- Kvissberg delområde 1 och 2, bostäder, verksamheter, butik - tidigare Längs Skänningevägen
- Norra Kvissberg har fått ändelsen delområde 1 och 2, bostäder, vård, skola - tidigare Norra och Östra Kvissberg
- Kungs Starby, verksamheter
- Kungs Starby Södra, verksamheter
- Kungs Starby Norra, verksamheter - tidigare Kungs Starby, område för verksamheter
- Karlsfrid delområde 2, bostäder och verksamheter - tidigare Östra Starby
- Östra Starby, bostäder
- Brunnstorp, bostäder
- Södra Drottningmarken, bostäder
- Eklunda, bostäder
- Ekängen, bostäder
- Skeppstad, bostäder
- Eneby, bostäder, natur och friluftsliv - tidigare Östra Eneby
- Järnevid, bostäder
- Månsudden, bostäder, natur och friluftsliv
- Bårstadbadet, natur och friluftsliv - tidigare Bårstad vid badet
- Stationsvägen, bostäder
- Skedagatan, bostäder - tidigare Skedet

Sammanfattning av planförslaget

Förslaget till en ny översiktsplan syftar primärt till att visa på och staka ut riktningen för utvecklingen av Vadstena kommun fram till horisontår 2040. Planförslaget ska bidra till förverkligandet av kommunens vision och utvecklingsstrategier. Läs mer under respektive kapitel:

[Kapitlet Utvecklingsinriktning](#)

[Kapitlet mark- och vattenanvändning](#)

[Kapitlet Hänsyn och riksintressen](#)

Kapitlet Konsekvenser

Kapitlet Genomförande

Förutsättningar

Översiktsplan 2013

I gällande översiktsplan för Vadstena kommun presenteras en övergripande inriktning för utvecklingen av kommunen. I den tillhörande markanvändningskartan illustreras inriktningen för framtida markanvändning. Planen utgår från en strävan mot hållbar utveckling. Planens utgångspunkt är visionen att Vadstena kommun ska erbjuda en god livsmiljö. Det ska vara möjligt att kombinera ett attraktivt boende med ett stimulerande arbete och en rik fritid i Vadstena. Detta tar sig i uttryck i behovet av goda kommunikationer, goda etableringsmöjligheter, mycket goda och varierande boendemiljöer och god service samt värnande av natur- och kulturvärdena.

De huvudsakliga dragen i planen är att förtäta och hålla ihop befintlig bebyggelse i stråk med goda möjligheter till kollektivtrafikförsörjning och knutpunkter till service. Utveckling av en levande landsbygd, där ny bebyggelse föreslås i kommunikationsnära lägen och i anslutning till befintlig bebyggelse. Jordbruksmarker har ett högt värde och avstyckningar för ny bebyggelse ska inte splittra upp landskapet eller hindra ett fortsatt brukande. De värdefulla kulturmiljöerna ska värnas.

Regional utvecklingsstrategi

Region Östergötland arbetar med den regionala utvecklingsplaneringen i länet och ansvarar för den Regionala utvecklingsstrategin (RUS) som innehåller strategier för den regionala utvecklingen med perspektiv fram till år 2040. Regionen har även ett pågående arbete med att ta fram en Rumslig strategi vilket görs i nära samverkan med Östergötlands 13 kommuner. Detta beskrivs mer utförligt i översiktsplanen.

Regionala energi- och klimatstrategin 2024 till 2027

Strategin är framtagen gemensamt av Länsstyrelsen Östergötland och Region Östergötland på uppdrag av regeringen med Östergötlands energi- och klimatråd som referensgrupp. Följande mål kommer att följas upp årligen av Länsstyrelsen Östergötland och kan komma att revideras i samband med att strategin aktualiseras under år 2027. Det övergripande målet är att Östergötland ska vara klimatneutralt år 2045. Underliggande mål är; År 2030 ska produktionen av fossilfri och återvunnen energi uppgå till minst 90 procent av den totala energiproduktionen i länet. År 2030 ska energianvändningen vara 60 procent effektivare jämfört med år 2008. År 2030 ska växthusgasutsläppen från transporter i Östergötland vara minst 70 procent lägre jämfört med år 2010. Slutligen År 2025 ska mängden hushållsavfall minska till högst 350 kilogram per person och år och till år 2030 högst 300 kilogram.

Åtgärdsprogram för miljömålen i Östergötland 2024-2030

Det övergripande generationsmålet för miljökvalitetsmålen, innebär att vi ska lämna över en god miljö till våra barn. Detta specificeras i de 16 nationella miljömålen som

beskriver det miljötillstånd som bedöms utgöra en god miljö och dit det svenska miljöarbetet ska nå. Åtgärdsprogrammet för miljömålen i Östergötland är framtaget av Länsstyrelsen Östergötland i samverkan med Skogsstyrelsen. Förslagen till åtgärder i programmet har huvudsakligen tagits fram med hjälp av sakkunniga inom berörda åtgärdsområden på Länsstyrelsen Östergötland och Skogsstyrelsen.

Bostadsförsörjningsprogram

I bostadsförsörjningsprogrammet beskrivs att för att säkerställa en fortsatt god befolkningsutveckling och demografisk och geografisk sammansättning bör kommunen fram till 2040 möjliggöra byggande av 1000 nya bostäder, varav majoriteten förväntas byggas i Vadstena stad.

Metod

Syftet med denna hållbarhetsbedömning är att bidra till helhetssyn och kvalitetssäkring av översiktsplanen. Arbetet med hållbarhetsbedömningen har samordnats och integrerats med planarbetet. Hållbarhetsbedömningen utgör även strategisk miljöbedömning enligt miljöbalkens krav.

Syftet med att genomföra en miljöbedömning är enligt lagtexten i 6 kap ”att integrera miljöaspekter i planen så att en hållbar utveckling främjas”. Miljöbedömningen ska fungera som stöd för, och ge underlag till, arbetet med att hitta en lämplig utformning av planen. Den ska främja ökad miljöhänsyn och göra det möjligt att redan i planarbetet väga miljökonsekvenser mot andra samhällsintressen.

Värdering av konsekvenser

Vid bedömning av översiktsplanens påverkan analyseras i huvudsak planförslagets strategier, riktlinjer samt mark- och vattenanvändningskarta. Frågan som ska besvaras är huruvida planen bidrar eller motverkar till en hållbar utveckling. För att kunna besvara frågan och bedöma konsekvenserna av planförslaget bedöms huruvida det ger tydlig vägledning i den fortsatta planeringen. För att ge tillräcklig vägledning måste strategier, riktlinjer samt mark- och vattenanvändningskarta vara samstämmiga och eventuella målkonflikter ha hanterats. För att beskriva ett planförslags konsekvenser används ofta begreppen påverkan, effekt och konsekvens.

Påverkan är den förändring av fysiska eller beteendemässiga förhållanden som planens genomförande medför.

- **Effekt** är den förändring i miljön som påverkan medför, som till exempel förlust av värdefulla naturmiljöer, buller eller luftföroreningar.
- **Konsekvens** är den verkan de uppkomna effekterna har på en viss företeelse, till exempel människors hälsa eller biologisk mångfald.

För att beskriva konsekvenserna används följande skala:

- Stora, måttliga eller små negativa konsekvenser
- Varken positiv eller negativ konsekvens

- Stora, måttliga eller små positiva konsekvenser

Ett värde kan vara olika stort, vilket får betydelse för hur stor konsekvensen blir. Vid bedömning av konsekvenser vägs ingreppets omfattning och det berörda objektets värde alternativt känslighet in. Om ett område med högt värde eller hög känslighet störs i stor omfattning innebär det stora negativa konsekvenser medan små störningar i ett område med högt värde innebär måttliga negativa konsekvenser. Bedömningen av påverkan och konsekvens görs i förhållande till nuläget om inget annat anges.

En översiktsplan är ett planeringssteg som ligger tidigt i planprocessen och det är inte alltid möjligt att bedöma konsekvenserna av de ställningstaganden som görs. För vissa aspekter har därför bedömningarna delvis karaktären av riktninganalyser som visar på en trolig utveckling.

Effekter och konsekvenser av planförslaget kan i vissa fall påverkas av utvecklingen i kringliggande kommuner samt i regionen som helhet. Samlade effekter kan också uppstå när många var för sig små bidrag samverkar och förstärker eller motverkar varandra över tid.

Avgränsning

Avgränsningen av de delar av hållbarhetsbedömningen som styrs av miljöbalkens krav syftar till att koncentrera arbetet till de frågor som är väsentliga för de val och beslut som behöver fattas för den aktuella planeringsnivån samt kommunens geografiska avgränsning.

Avgränsning i sak

Inget formellt avgränsningssamråd har hållits men kommunen har med ledning av tidigare dialog med länsstyrelsen, identifierat ett flertal aspekter som viktiga. Aspekter som lyfts fram i denna bedömning är:

- kulturmiljö
- jordbruksmark
- klimatpåverkan och klimatanpassning
- vatten/översvämning/dricksvattenförsörjning

Geografisk avgränsning

Hållbarhetsbedömningen beskriver miljöaspekter inom Vadstena kommungräns. Vissa sakfrågor är dock av sådan karaktär att påverkan kan sträcka sig utanför kommungränsen och dessa behöver därför belysas på regional och/eller nationell nivå.

Avgränsning i tid

Hållbarhetsbedömningen följer översiktsplaneförslagets tidshorisont, vilken sträcker sig till år 2040.

Ekosystemtjänster

Ekosystemtjänster är ett samlingsbegrepp för de funktioner hos naturen som ger människan nytta som bidrar till vår välfärd och livskvalitet. Det handlar bland annat om förmågan att rena vatten, reglera vattenflöden, rena luft och bilda bördiga jordar som ger oss nytta som exempelvis vatten att dricka, mat att äta och ren luft att andas. Ekosystemtjänster är beroende av levande organismer och fungerande ekosystem.

Tjänsterna delas vanligtvis in i kategorierna försörjande, reglerande, kulturella och stödjande. Ekosystemtjänster berör flertalet av hållbarhetsaspekterna som bedöms i detta dokument. För att undvika upprepning konsekvens bedöms inte ekosystemtjänsterna separat, de ingår i stället i andra rubriker i hållbarhetsbedömningen.

I 3 och 4 kap. miljöbalken finns bestämmelser om en god hushållning med mark- och vattenområden. Särskilda regleringar med ekosystemtjänster som begrepp saknas i lagstiftningen. Flera av de strukturer som ger upphov till ekosystemtjänster benämns dock i plan- och bygglagen (PBL) som allmänna intressen som alltid ska beaktas i planering och byggande.

5.2. Miljömässiga konsekvenser

Kulturmiljö, bebyggelse, landskap och jordbruksmark

I det här kapitlet bedöms hur väl förslaget redogör för de konsekvenser som förslaget för med sig vid till exempel utpekande av nya bostadsområden. Att Vadstena kommun har goda förutsättningar för matproduktion med sina högkvalitativa lerjordar både förpliktigar och ställer krav på en planering som är genomtänkt.

Kulturmiljön är en viktig del av Vadstena kommuns kulturarv som vi medvetet eller omedvetet förmedlar i form av traditioner, idéer och värden mellan generationer. Kulturarvet bidrar till en stimulerande livsmiljö och är en viktig resurs för rekreation, friluftsliv, turism- och besöksnäring. För att kulturmiljövärden ska bestå är det viktigt att kontinuiteten i miljön upprätthålls, till exempel genom att kulturmiljöernas ursprung är fortsatt tydliga och att kopplingar mellan olika tider bevaras.

Nuläge och förutsättningar

Bebyggelsen i Vadstena stad är tät. Genom åren har en gradvis förtätning skett. Tätorten omfattas av skydd för fornlämningar och är av riksintresse för kulturmiljövården vilket påverkar planering och genomförande på flera sätt vad gäller till exempel placering, höjd och estetik. De här yttre ramverken sätter förutsättningarna både inom utvecklingsområden och vid förtätning. Även om det finns fördelar så kan det erfarenhetsmässigt göra det svårare att hantera.

Kommunen har tidigare gjort en kartering över möjliga förtätningar. Slutsatsen av detta arbete är att möjligheterna till förtätning är små och i huvudsak föremål för pågående planering. De friytor som finns kvar idag har ett värde, såsom vistelseytor

med höga sociala värden, viktiga delar i en kulturmiljö, eller är en del av stadens gröna infrastruktur.

Kommunen äger idag en liten andel av den utpekade marken vilket begränsar rådigheten över den föreslagna utbyggnadsstrategin. Därav utpekande av större och fler områden än de som krävs enligt kommunens bostadsförsörjningsprogram.

Översiktsplanens redovisade utvecklingsområden för bostäder och verksamheter skulle vid ett genomförande av alla områden medföra att cirka 150 hektar jordbruksmark pekas ut eller cirka 1 % av den totala jordbruksmarken i kommunen.

Vadstenas bostadsbehov

Bostadsbyggandet är ett allmänt intresse där den kontinuerliga planläggningen utgör en förutsättning för att tillgodose det kommunala bostadsförsörjningsbehovet.

Vadstenas bostadsbehov har uppskattats till byggande av cirka 1000 nya bostäder under en 20 årsperiod varav majoriteten av dessa i och i anslutning till Vadstena stad. Byggande är essentiellt för Vadstena utifrån den starka kopplingen mellan inflyttning och befolkningstillväxt och fungerar som en motvikt till de låga födseltalen. Byggande och inflyttning möjliggör därmed för kommunen att bibehålla sin befolkningens mängd som i sin tur utgör grund för att kunna upprätthålla kommunal service såsom skola, förskola och vård- och omsorg.

Utveckling och förtätning - alternativ

Bebyggelsen i Vadstena stad är tät och större luckor i stadsväven beroende av topografi, större infrastruktur och nedlagda industrier eller liknande finns inte. Däremot finns ytor i den så kallade ytterstaden som sannolikt kan nyttjas bättre bestående av exempelvis glesa bebyggelsestrukturer, underutnyttjade grönytor och mindre impedimentsytor. Genom en kontinuerlig stadsutveckling i dessa områden kan kvaliteten höjas för de som bor och vistas i stadsmiljöerna och där det är lämpligt kan mindre förtätningar göras. Enbart förtätningar uppfyller dock inte de behov som kommunen har för att klara sin bostadsförsörjning. Hänsyn avseende höjder knutet till riksintresset för kulturmiljö och stadens siluett, arkeologi med mera innebär såväl ekonomiska som ytmässiga begränsningar.

Kommunen gjorde 2021 en kartering över möjliga förtätningar. Slutsatsen är att förtätningar ger färre antal bostäder och att flera ytor sedan tidigare förtätats. De friytor, oftast parker och grönområden, som finns kvar idag bedöms i stor uträkning har ett värde. såsom vistelseytor med höga sociala värden, viktiga delar i en kulturmiljö, eller är en del av stadens gröna och biologiska infrastruktur.

På landsbygden har en större rationalisering i jordbruket inneburit att befolkningen över tid minskat. Detta som följd av en successiv reducering av bostadsbeståndet genom rivning av såväl bostäder som ekonomibyggnader. Här sker alltså snarare en utveckling till mer jordbruksmark och med större enheter, än en minskning.

Markförutsättningar

Huvuddelen av all mark i kommunen är privatägd och kommunens största markägande finns inne i Vadstena stad men även här utgör det en mindre del av marken. Detta begränsar rådigheten över de områden som pekas ut i översiktsplanen. Det finns även risk för att andra förutsättningar i senare planeringsskeden medför att utpekade områden behöver avskrivas som olämpliga för den markanvändning som översiktsplanen föreslår. Därför behöver kommunen i sin översiktsplan peka ut större och fler områden än som i realiteten kommer att byggas ut.

Kompletteringsprincipen i stadens utkant utgår från att skapa en relativt enhetlig stadsfront mot det omgivande åkerlandskapet och att därmed bygga i luckor och i anslutning till befintliga bebyggelseområden.

Vadstena stads förbifart utgör en fysisk gräns inom vilken staden enligt översiktsplanen föreslås växa med förbehållet att en fortsatt buffertzona mot vägen ska finnas kvar. Hur bred den behöver vara behöver studeras vidare inom ramen för framtida detaljplaner. Det gör att majoritet av de flesta markanspråk för nya bostäder pekats ut innanför denna gräns.

I stadens närhet samt på landsbygden föreslås komplettering i anslutning till befintliga bebyggelsegrupper och bybildningar.

Andra markslag

Alternativa markområden som inte är jordbruksmark är kraftigt begränsade utifrån riksintressen, strandskydd, sociala värden samt höga naturvärden och skyddad natur. Översiktsplanens utpekade skogsmark bedöms lämplig sett till attraktivitet, förbindelser och andra gemensamma nyttor. Delar av den skogsmark som finns i kommunen är dock med i naturvårdsprogrammet och har i största möjliga mån undantagits.

Vadstena stad samt stadsnära områden

För de utpekade stadsnära områdena anges att planering och exploatering ska tillvarata platsens identitet och att man fortsatt ska verka för bra förbindelser med buss och cykel.

Vadstena stad – här finns särskilda riktlinjer som säkerställer stadens siluett och stadsfront samt viktig gestaltning av stadens entréer och attraktiva stråk.

Östra Starby - Översiktsplaneförslaget har kompletterats med en siktlinjestudie som visar att området har förutsättningar att kunna bebyggas med hänsynstagande av siktlinjer mot Vättern och stadens siluett.

Brunnstorp - Tätortens visuella karaktär sett från det omgivande landskapet och utformning av entréer påverkar identiteten och besökarens upplevelse. Området har minskat i omfattning och berör en mindre del längs med Skänningevägen. Här krävs ytterligare studier i kommande detaljplanering för att säkerställa att stadsfronten respekteras på ett bra sätt, vilket bedöms möjligt.

Granby - Området ligger strategiskt längs pendlingsstråket till Linköping och hållplatsnära. Området bedöms inte påverka landskapsbilden negativt.

Nässjahalvön

Kommunen avser att skapa bättre förutsättningar för grundvattenförekomsten genom lösningar för vatten- och avloppsförsörjningen. Vid ökad byggnation riskerar andelen hårdgjord yta öka vilket kan leda till en minskning av infiltration till grundvattenförekomsten (WA41878885). Det är därmed viktigt att i fortsatt detaljplanering arbeta för genomsläppliga ytor med lokala åtgärder för infiltration och rening av vatten.

Kärleksstigen - huvudsak syftar till att möjliggöra en utveckling av rekreation- och friluftsliv för att stärka lokal- och regional utveckling.

Inom områdena **Eneby** och **Månsudden** pekas ett antal mindre delområden ut som LIS-områden i direkt anslutning till Vätterns strand möjliga för utveckling av naturvärden eller friluftsförnyande åtgärder. Dessa områden är tänkta att kunna fungera stärkande för aktiviteter inom rekreation och friluftsliv. Utpekade nya lägen för bostäder kan utgöra ett komplement till befintliga och nya bostäder inom både Eneby och Månsudden. Bedömningen är att dessa tillägg kan tillkomma utan att påverka landskapsbilden negativt men att ytterligare studier krävs i kommande detaljplanering. För att förhindra en negativ påverkan av vattenförekomsten till följd av exploatering krävs tillräckliga ytor för dagvattenhantering så att vattnet fördröjs och renas innan det når recipienterna. Med tillräckligt omhändertagande av dagvattnet så bedöms inte recipientens status påverkas negativt.

I **Sjövik** och **Järnevid** på Nässjahalvöns östra sida finns befintlig bebyggelse samlad längs med strandvägen. Här föreslås LIS-områden där områden närmast stranden och norr om vägen föreslås för friluftsförnyande aktiviteter (Sjövik). På södra sidan av vägen föreslås komplettering i anslutning till befintlig bebyggelse med villor och fritidshus (Järnevid). Ny bebyggelse bedöms inte påverka riksintresset för kulturmiljövården eftersom bebyggelsen till största delen lokaliseras i skogsvegetation som inte blir synlig från slättlandskapet, enligt värdetexten för kulturmiljövården. Genom att utöka befintliga husgrupper utan att sammanbygga dessa minimeras också påverkan på det rörliga friluftslivet.

Genom ny detaljplaneläggning kommer kommunen att främja effektiv hushållning av mark i området. Detaljplaneläggning leder till mer organiserad bebyggelseutveckling, jämfört med nu gällande områdesbestämmelser. Avsikten är att bland annat minimera påverkan på det rörliga friluftslivet och tillgängliggöra de strandnära miljöerna. I det syftet kommer en komplettering av vägnätet snarare att förbättra situationen. Vidare kan tillräckliga ytor för allmänt ändamål tillkomma, vilket kan förbättra tillgängligheten till de strandnära miljöerna och öka områdets attraktivitet för besökare. Ny bebyggelse ska också uppfylla kommunens mål om att hänsyn ska visas kulturhistoria, topografi och vegetation i området.

Borghamn, Rogslösa och Skedet

Förslaget fastslår att Borghamn, Rogslösa och Skedet tillsammans utgör attraktiva bebyggelse- och serviceorter vars olika karaktärer bör bevaras och utvecklas medan

kopplingarna dem emellan bör stärkas. Likaså anges att orternas gestaltning vid infarterna och mötet med omgivande landsbygd är viktigt.

I Borghamn och området direkt norr om orten finns ett antal delområden som syftar till att komplettera byggelsen.

Borghamns centrum – här föreslås större byggrätter kunna möjliggöras med ny planläggning vilket ses som positivt för att stärka orten genom mer attraktivt permanentboende.

Borghamsvägen ligger inom strandskyddat område och har en närhet till Kalkkärret. Det LIS-utpekade området berör också en yta utpekad i naturvårdsprogrammet. Det anges att fortsatt utredning krävs vid detaljplanearbete. Här blir viktigt att säkerställa att naturvärden inte påverkas negativt och kommunen behöver eventuellt söka tillstånd (bedömning av länsstyrelsen) om området kan komma att påverkas på ett betydande sätt.

Bårstadbadet pekas ut som ett naturområde invid bårstadbadet som kan utvecklas med kompletterande värden för friluftslivet (LIS). Marken är idag utarrenderad för jordbruksändamål och ligger inom strandskyddat område men ”samlas” i direkt anslutning till badet (bakom) och bedöms kunna stärka allmänhetens tillgänglighet.

Hovanäsudden pekas ut som LIS-område i anslutning till hembygdsgården och bränneriet för att kunna möjliggöra en förstärkning och komplettering av de värden som finns.

Kalkbruket planeras för rekreation och verksamheter (icke omgivningspåverkande) samt bostäder i anslutning till idrottsplanen och bedöms bidra positivt till den sociala hållbarheten inom orten.

Korpås pekas ut som möjligt för nya bostäder i direkt anslutning till ett vattenfyllt dagbrott med grönstråk och motionsstråk som leder till fotbollsplan och utegym. Området ligger intill befintlig bebyggelse och blir en förlängning av Borghamn samhälle, men här är det av vikt att allmänhetens tillgänglighet vid fortsatt planering och upphävande av strandskydd studeras, likaså att erforderlig kontakt med länsstyrelsen tas för en eventuell tillståndsprövning med anledning av Kalkkärret och dess skydd.

Skogsvakten - Området pekas ut för utveckling genom friluftsförande åtgärder som kan öka antalet besökare i Borghamn.

Sången – ett skogsbeklätt område pekas ut för nya bostäder som ska möjliggöra för att bättre koppla ihop Borghamn med Hovanäset och Bårstadbadet. Området ligger ca 70 meter från Vätterns strand och här blir det aktuellt att hantera strandskyddsfrågor vid ett framtida planarbete.

Rogslösa samhälle föreslås kompletteras med en ny detaljplan i den södra delen av orten för komplettering av och ändring av befintligt redan planlagt område. Detta för att möjliggöra flexibla byggrätter, vilket bedöms som positivt ur ett hållbarhetsperspektiv.

Stationsvägen pekas ut för komplettering med villor. För bibehållen bykänsla anges att husens utformning och utförande bör anpassas till kringliggande äldre hus. Bebyggelsen längs Norra Stationsvägen kan bidra till att knyta samman byn och komplettering bedöms kunna göras på ett varsamt sätt.

Skedagatan – längs gatan finns flera mindre områden utpekade för en utveckling av bostäder. Med en förstärkt och utökad bebyggelse längs med gatan kan det skapa ökad trygghet för gångare och cyklister att röra sig till och från Borghamn vilket gör det möjligt att på ett hållbart sätt stärka kopplingen mellan de två orterna.

Åsby pekas ut för komplettering med en blandad bebyggelse av villor och mindre verksamheter. Närheten till vägen avseende hastigheter, buller och säkra och trygga övergångar behöver studeras vidare, men genom en klok planering bör ett tillägg till de befintliga strukturerna kunna göras.

Landsbygden

Landsbygden i Vadstena kommun har unika resurser bland annat genom att vara en attraktiv boendemiljö. Förslagets syfte är att förbättra förutsättningarna för boende, arbete och service i kyrkbyarna och de mindre småorter som finns. Bland annat finns principer för byggande på landsbygden fastlagda som vill bevara de stora sammanhållna arealerna för landskapsbilden och jordbrukets bästa och undvika spridd bebyggelse. För att ny bebyggelse på landsbygden ska harmoniseras med miljön bör den placeras och utformas så att den förhåller sig väl till terräng, vegetation och befintlig bebyggelse.

Bedömningsgrunder, indikatorer, krav och riktlinjer

Miljöbalken 3 kap 6§ säger att mark- och vattenområden samt fysisk miljö i övrigt som har betydelse från allmän synpunkt på grund av deras naturvärden eller kulturvärden eller med hänsyn till friluftslivet så långt som möjligt ska skyddas mot åtgärder som påtagligt kan skada natur- eller kulturmiljön.

I plan- och bygglagen beaktas särskilt värdefull kulturmiljö i den kommunala planeringen. I 2 kap 3§ anges att planering enligt PBL ska ske med hänsyn till bland annat kulturvärden. Om en väsentlig egenskap går förlorad eller om områdets särart eller karaktär väsentligt ändras sker en förvanskning.

För att undvika en förvanskning måste därför bärande karaktärsdrag, egenskaper och särarter identifieras och pekas ut. Som ett allmänintresse är kulturmiljöperspektivet en central och ibland avgörande aspekt för lämpligheten i att bebygga ett markområde. Särskild hänsyn ska alltid tas till kulturvärdena på platsen. Centralt i den kommunala planeringen är begreppet ”Särskilt värdefull”, som kan gälla enskilda byggnader, bebyggelseområden och allmänna platser. Råd för definition av särskilt värdefull byggnad/bebyggelse finns angivet i Boverkets föreskrifter och råd (BFS 2016:6).

Jordbruket är en nationell angelägenhet och är genom livsmedelsproduktionen en viktig del i totalförsvaret. Enligt 3 kap § 4 miljöbalken får brukningsvärd jordbruksmark bara exploateras om det behövs för att tillgodose

väsentliga samhällsintressen och detta behov inte kan tillgodoses på ett från allmän synpunkt tillfredsställande sätt genom att annan mark tas i anspråk.

Planförslagets konsekvenser

Planförslaget har goda ambitioner kopplade till de kulturmiljövärden som finns inom kommunen och visar på medvetenhet om befintliga värden. Förslaget har kompletterats med texter och viljeinriktningar kring kommunens kulturmiljöer.

Vadstena kommun vill erbjuda kommuninvånare och besökare en god bebyggd miljö där värnande om kulturmiljöer utgör en viktig och naturlig del. Kulturmiljöerna inom kommunen ska ses som tillgångar och begreppen hänsyn och förståelse ska vara centrala i planerings- och lovärenden.

I översiktsplanen finns tydliga riktlinjer på vad som är viktigt att tänka på vid planläggning och lovärenden inom kulturmiljöer, vilket bedöms som positivt. Förslaget har kompletterats med en fördjupad siktstudie som beskriver riksintresset för kulturmiljö och vilka siktlinjer som är centrala för att värna Vadstenas uttryck. I studien har 20 vypunkter och sträckningar knutet till de gamla infartsvägarna identifierats som väsentliga att värna utifrån att det särskilt går att läsa stadens möte med den öppna landsbygden samt dess siluett här.

Sträckorna och vypunkterna har legat till grund för bedömning av vilka områden runt staden som i högre grad är känsliga för ny exploatering och där åtgärder krävs som minskar påverkan vid exploatering. Men även områden med en lägre känslighet har identifierats där inte samma krav bör ställas. Vidare har även identifierats områden med hög känslighet men där redan tillkommen bebyggelse i viss utsträckning negativt påverkar riksintresset. I dessa delar kan finnas skäl att genomföra åtgärder som minskar påverkan i samband med framtida exploatering.

Övergripande anges att kommunens målsättning är att beakta riksintressenas värden vid planering och tillståndsgivning. I de områden som berörs är arkeologi en fråga som alltid bevakas och utreds under detaljplanearbetet.

Av kartorna framgår det att flertalet av de utpekade utvecklingsområdena ligger inom områden som hyser kulturhistoriska värden. Vissa av utvecklingsområdena berör områden som omfattas av riksintresse för kulturmiljövården. I samtliga Ortsbeskrivningar som berör riksintresset för kulturmiljövården finns specifika riktlinjer som lyfter vad som är viktigt att ta hänsyn till i just den orten.

Planförslaget har tydliga riktlinjer som berör miljöer med kulturhistoriska värden och ett kulturmiljöprogram tas fram parallellt som även det kommer att fungera som stöd i bedömningar. Risken för negativa konsekvenser för kommunens kulturhistoriska värden bedöms således som liten.

Den sammanvägda bedömningen i hållbarhetsbedömningen är att planförslaget hanterar och tar hänsyn till de olika markanvändningsintressena i kommunen på ett bra och långsiktigt hållbart sätt.

Natur

I det här avsnittet bedöms hur väl översiktsplanen förväntas bidra till att bevara eller stärka förutsättningar för biologisk mångfald och ekologiska samband. Skyddet och vårdandet av naturmiljöer är en förutsättning för att kunna bevara den biologiska mångfalden och i förlängningen allt biologiskt liv, likaså de funktioner och processer som är viktiga för att ekosystem och livsmiljöer ska bestå och utvecklas. Robusta ekosystem är en förutsättning för de tjänster och produkter – ekosystemtjänster – som naturen bidrar med.

Nuläge och förutsättningar

Kommunen ser ett växande behov av att studera den befintliga grönstrukturens funktion och dess framtida roll. Grönstrukturens stora potential i arbetet med klimatfrågor är också en viktig aspekt, framför allt i stadens och orternas närhet men även i landskapet där problem med översvämningar och torka kan regleras med större översvämningssytor och dammar för bevattning.

Att bevara kulturhistoriska miljöer från olika tider bidrar till kontinuitet och stärker platsers identitet. Miljöer med kulturhistoriska värden kan handla om byggnader, likväl som om den omgivande gröna miljön, till exempel parker, trädgårdar, stenvägar och ängar. Dessa platser har ofta höga upplevelsevärden och uppskattas av många som utflyktsmål eller rekreativmiljöer.

Riksintresse för friluftslivet

Översiktsplaneförslaget medför utbyggnad av nya bostadsområden i Borghamn, Nässja udde, Tegel bruket och Ekängen vilka ligger inom riksintresse för friluftslivet, 3 kap. 6 § MB. Områdenas värde för friluftslivet består främst i att deras omgivning utgör ett mycket välbesökt, omväxlande och naturskönt landskap som hyser många kulturella sevärdheter och erbjuder möjlighet för en mängd friluftaktiviteter.

Av värdebeskrivningen framgår att det behövs åtgärder för att bevara områdets karaktär. Stränderna och andra attraktiva områden behöver hållas allemansrättsligt tillgängliga. Fisket behöver bedrivas på ett långsiktigt hållbart sätt och vattenkvaliteten bör inte försämrats. Det omgivande landskapet med sina höga natur- och kulturvärden behöver skötas, genom till exempel hävd av ängs- och betesmarker, samt att övriga särpräglade och natursköna områden bevaras för att värdena för friluftslivet ska bestå.

Bedömningsgrunder, indikatorer, krav och riktlinjer

Naturvärden

I plan- och bygglagen anges bland annat att man i planeringen ska ta hänsyn till naturvärden. I 3 och 4 kap. miljöbalken finns bestämmelser om en god hushållning med mark- och vattenområden. I 7 och 8 kap. i samma lag finns bestämmelser om skydd av områden och djur- och växtarter. Artskyddsförordningen (2007:845) reglerar fridlysning av djur och växter, samt vad som gäller för arter som pekats ut av EU som särskilt skyddsvärda, så kallade Natura 2000-arter. Dispens från förbudet i förordningen söks hos länsstyrelsen.

Ekologiska samband

I 3 och 4 kap. miljöbalken finns bestämmelser om en god hushållning med mark- och vattenområden. Mark- och vattenområden som är särskilt känsliga ur ekologisk synpunkt ska så långt som möjligt skyddas mot åtgärder som kan skada naturmiljön. Särskilda skrivningar om just ekologiska spridningssamband saknas.

Planförslagets konsekvenser

Det är positivt att arbeta med ekosystemtjänster i planeringen genom att bevara, förstärka och tillskapa nya ekosystemtjänster. Ambitionen för grönstrukturen inom planförslaget bedöms generellt som hög och texter och viljeinriktningar finns som beskriver ekosystemtjänster och värdet av gröna miljöer på ett bra sätt. Inriktningar i planen visar på en vision som tar hänsyn till och värnar kommunens gröna värden, vilket bedöms som positivt. Planförslaget formulerar generellt sett sina riktlinjer vad gäller bevarandet och förstärkandet av kommunens naturvärden som öppna och generella. Principer och inriktningar finns som stöd vid prövning av förhandsbesked som berör jordbruksmark.

Översiktsplaneförslaget beskriver ett behov av nya bostäder och nya verksamhetsområden. Därför presenteras strategier och riktlinjer som bidrar till att förebygga, hindra motverka eller avhjälpa betydande negativa miljöeffekter på värden och hänsyn kopplade till kommunens planerade mark- och vattenanvändning.

Det bedöms som positivt att planförslaget pekar ut LIS-områden och att det finns ett övergripande förhållningssätt med riktlinjer. Under förutsättning att man, vid planläggning av framtida exploateringar, tar hänsyn till utpekade värdekärnor längs Vätterns stränder bedöms planförslaget inte påverka riksintresset på ett betydande sätt.

Övervägande delen av kommunens yta berörs av ett eller flera riksintresseområden. De i översiktsplaneförslaget utpekade utvecklingsområden som berörs av ett eller fler riksintressen behöver utredas närmare innan planerad åtgärd kan bli aktuell.

Granskningsförslaget har ändrats så att färre områden planeras längs Vätterns strand vilket innebär en mindre påverkan på riksintresset för det rörliga friluftslivet. Vissa förändringar vad gäller landsbygdsutvecklingsområden har även gjorts som kan verka positivt på så vis att en exploatering kan innebära att strandområdet får en ökad tillgänglighet. Friluftsinriktade byggnationer, anläggningar och verksamheter som kan bidra till att stärka upplevelsen och nyttjandet av området bör främjas.

I översiktsplaneförslaget har det pekats ut LIS-områden samt flera utvecklingsområden både tätortsnära, norr om Vadstena, längs med Vätterns strand. Sammantaget bedöms planförslaget medföra både positiva och negativa konsekvenser.

Den sammanvägda bedömningen i hållbarhetsbedömningen är att planförslaget hanterar och tar hänsyn till de olika markanvändningsintressena i kommunen på ett bra och långsiktigt hållbart sätt.

Vatten

Ytvattnet är det vatten som finns i hav, sjöar och vattendrag. Dagvatten är det vatten som tillfälligt ansamlas på markytan till följd av nederbörd, is/snösmältning eller uppsträngande grundvatten. Via ytavrinning eller dagvattensystem kan dagvattnet nå våra ytvatten. Grundvatten bildas när nederbörd tränger ner i marken. Gränsen där samtliga hålrum, sprickor och porer i marken är vattenfyllda kallas för grundvattennivån. Inom ett avrinningsområde styrs grundvattennivån av ett antal olika faktorer såsom marknivåns höjdskillnader, väderleksförhållanden, närliggande vattendrag samt lokala berg och jordarter.

I urbana miljöer påverkas grundvattenförhållandena även av hårdgjorda ytor, ledningar i mark med mera. Yt- och grundvatten ingår som en integrerad del av det hydrologiska kretsloppet och det sker också ett ständigt utbyte mellan yt- och grundvatten. Avgörande för de olika vattnens kvalitet är deras naturliga egenskaper samt den omgivningspåverkan de utsätts eller tidigare utsatts för. Påverkan på yt- och grundvatten är starkt beroende av markanvändning. En ökad andel hårdgjorda ytor såsom asfalt minskar infiltrationen till grundvattnet och ökar mängden dagvatten. Föroreningsmängden i dag- och grundvatten är beroende av vilka verksamheter som finns.

Nuläge och förutsättningar

Kommunen har ett fåtal men desto större vattenförekomster. Vättern är den största som delas med sju andra kommuner och upptar nästan halva Vadstena kommuns administrativa yta. Därefter kommer Tåkern som delas med Ödeshögs och Mjölby kommuner. Mjölnaån är det största rinnande vattendraget vilket förbinder Tåkern med Vättern. Skenaån är också ett relativt stort vattendrag som kommunen dock bara har ett tillflöde till via Marstadsbäcken. Utöver dessa finns mindre diken och bäckar samt god tillgång till grundvatten.

Av kommunens 13 vattenförekomster är 2 sjöar, 2 vattendrag och 9 grundvatten. De sjöar som finns inom kommunen är Vättern och Tåkern. Inga av vattenområdena klarar i dagsläget vattendirektivets krav på god ekologisk och kemisk status.

Kommunens sjöar har blandad ekologisk status. Vättern uppnår god ekologisk status. Även god kemisk ytvattenstatus uppnås, med undantag för bromerade difenyletrar och kvicksilver. Det största miljöproblemet är höga halter av dessa två ämnen, som finns i bland annat flamskyddsmedel.

Många av kommunens vattendrag är påverkade av övergödning på grund av jordbruket. Även bekämpningsmedel från jordbruken finns i vattendragen, även om användningen av bekämpningsmedel minskat de senaste åren.

Målet är att vattnet ska uppnå god status samt att vattnets status inte ska försämrast. Om prognosen är att statusen kan komma att försämrast måste åtgärder vidtas för att bibehålla eller förbättra vattenkvaliteten.

Bedömningsgrunder, indikatorer, krav och riktlinjer

Enligt EU:s vattendirektiv ska medlemsstaterna skydda, förbättra och återställa alla ytvattenförekomster. Miljökvalitetsnormer (MKN) för landets vattenförekomster är juridiskt bindande (5 kap. MB) och anger den kvalitet som en vattenförekomst ska ha till ett visst år. Tillstånd till ett projekt eller en verksamhet eller godkännande av detaljplan får inte ges om åtgärden, verksamheten eller planen riskerar att orsaka en försämring av status eller äventyrar möjligheten att en miljökvalitetsnorm uppfylls.

Vattenförekomsterna omfattas även av ett icke-försämringskrav, vilket innebär att mänskliga verksamheter inte får försämrastatusen för en förekomst. I och med en vägledande dom från EU-domstolen ska icke-försämringskravet gälla på kvalitetsfaktornivå. För kvalitetsfaktorer som redan befinner sig i sämsta statusklass innebär all ytterligare belastning en försämring av status oberoende om den sammanlagda bedömningen inte riskerar att försämrastatusen.

Planförslagets konsekvenser

I planförslaget beskrivs att orternas närhet till vatten ska hanteras som en resurs och tas till vara. Lösningar som dagvattenhantering nämns i planförslaget, vilket är positivt för många aspekter, bland annat biologisk mångfald. Planförslaget har justerats på flera punkter efter samråd. Bland annat har planerade nya områden för bostäder minskats ner vad gäller både omfattning och antal som ligger i direkt närhet till Vättern.

Vattenförekomst	ID	Planerad förändring	Påverkansrisk
Fornåsa	WA69902234	Bebyggelseutveckling Vadstena, Borghamn, Rogslösa, Skedet	Ökad urban markanvändning och utbyggnad av infrastruktur med ex transporter, dagvatten, grundvattennivå
Nässja	WA67221777	Bebyggelseutveckling Järnevid, Getryggen, Öst Nässja	Ökad urban markanvändning och utbyggnad av infrastruktur med ex transporter, dagvatten, grundvattennivå
SE648248-144034	WA41878885	Bebyggelseutveckling Järnevid, Getryggen, Öst Nässja	Ökad urban markanvändning och utbyggnad av infrastruktur med ex transporter, dagvatten, grundvattennivå
Granbystrukturen	WA72455127		
Motala-Klockrike	WA31160323	Bebyggelseutveckling Vadstena, Skeppstad	Ökad urban markanvändning och utbyggnad av infrastruktur med ex

			transporter, dagvatten, grundvattennivå
Tåkern	WA77610344		
Vättern-Storvättern	WA11665077	Bebyggelse Vadstena, Borghamn, Järnevid, Gettryggen, Öst Nässja	Ökad urban markanvändning och utbyggnad av infrastruktur med ex transporter, dagvatten, grundvattennivå
Skenaån	WA91346878		
Marstadbäcken	WA11430807		
Mjölnaån	WA35822974		

Läs mer om vattenkvalitet i kapitel 4.4. Vatten eller i vatteninformationssystemet VISS.

Kommunen visar medvetenhet kring behov av en fungerande dagvattenhantering och hänvisar till att dagvattenstrategi ska tas fram och fungera som verktyg för den planering som syftar till att hantera och mildra påverkan vid till exempel häftiga skyfall vid framtida bebyggelseutveckling. Även det kommande arbetet med vattentjänstplan kommer, när det är färdigt, belysa risker, konsekvenser och prioriteringar kopplade till bebyggelseutveckling på en övergripande nivå.

I översiktsplanen nämns att kommunen årligen genomför inventering av enskilda vatten- och avloppsanläggningar med syfte att dessa ska underhållas och bytas ut. Vadstena kommun ska ha en aktuell vattentjänstplan, innefattande bland annat vatten- och avloppsstrategi i vilken riktlinjer kring hur kommunen ska hantera de enskilda avloppen kan framgå.

I sammanhanget är dock de föreslagna nya bebyggelseområdena små i relation till de grundvattenförekomster som berörs och risken för miljöpåverkan anses liten. Detta mot bakgrund av de åtgärder som vidtas i samband med detaljplanering och som avser att skapa lokala dagvattenlösningar. Sammantaget bedöms planförslaget medföra små negativa konsekvenser för kommunens vatten på grund av exploateringen som översiktsplanen medger.

Klimatpåverkan

Utsläpp av växthusgaser till atmosfären ger upphov till negativ klimatpåverkan som påverkar hela vår planet. I plan- och bygglagen står att en kommun ska ta hänsyn till miljö- och klimataspekter i sin planering. All ny bebyggelse medför utsläpp av växthusgaser som påverkar klimatet. Hur omfattande utvecklingen är och var i kommunen den sker är viktiga faktorer att ta hänsyn till vid bedömningen av planens klimatpåverkan.

Nuläge och förutsättningar

När det kommer till klimatpåverkan ligger värdet i att minska kommunens utsläpp av växthusgaser. Översiktsplaneringen ska sträva efter en struktur som medför att människor har möjlighet att nå arbetsplatser, samhällsservice, fritidsanläggningar och handel, på hållbara sätt och med hållbara färdmedel.

Givet Vadstenas geografiska läge och kollektivtrafikens begränsade räckvidd, kommer bilen fortsatt att användas som huvudsakligt färdmedel. Kommunen kommer med översiktsplanen som grund att arbeta för en planering som stärker kollektivtrafikstråken och där gång- och cykelstråk sammankopplas för god framkomlighet. Denna prioritering är i linje med det nationella målet om noll nettoutsläpp av växthusgaser till 2045. Antalet elbilar ökar och i dagsläget finns det flera publika laddstationer för elbil i kommunen.

Bedömningsgrunder, indikatorer, krav och riktlinjer

Klimatlagen trädde i kraft i svensk lag 1 januari 2018. Den binder regeringen vid att föra en politik för att Sveriges nettoutsläpp av växthusgaser senast år 2045 ska vara noll. De svenska målen är satta mot bakgrund av de mål som EU satt till 2030. Unionens samlade utsläpp ska minska med 40 procent till detta år jämfört med 1990. Sverige har satt etappmål för de delar av utsläppen som inte omfattas av utsläppshandeln. Utsläppen från inrikes transporter, förutom inrikesflyg, ska minska med minst 70 procent senast år 2030 jämfört med 2010. Enligt Lagen om kommunal energiplanering (1977:439) ska varje kommun ha en aktuell plan för tillförsel, distribution och användning av energi.

Kommunen har en klimat- och energiplan som syftar till att minska klimatpåverkan från kommunen, både som organisation och geografiskt. Planen syftar även till att bidra till uppfyllelse av regionala och lokala klimatmål, samt de nationella klimat- och energipolitiska målen.

Planförslagets konsekvenser

När det kommer till klimatpåverkan ligger värdet i att minska den faktiska påverkan vilket översiktsplaneringen kan bidra till. Det som den fysiska planeringen framför allt kan påverka är de utsläpp som sker i ett geografiskt begränsat område. Det kan kopplas till de två miljömålen ”God bebyggd miljö” och ”Begränsad klimatpåverkan”.

Utmaningen att nationellt minska utsläppen av växthusgaser är störst inom transportsektorn, jordbruket och basindustrin. Samtidigt som utmaningen är stor, är klimatomställningen förenad med möjligheter till stora positiva synergieffekter, såsom renare luft, bättre stadsmiljö och tryggare energiförsörjning.

I förslaget planeras utbyggnad av ett flertal områden inom kommunen. Behov av fordonsdrivmedel kan minskas genom att gång-, cykel- och kollektivtrafik prioriteras.

Transportsektorns utsläpp kan påverkas genom en genomtänkt översiktsplanering. I samhällsplaneringen handlar det om att påverka efterfrågan på resor och transporter, vilka transportsätt som vi väljer, och hur långa sträckor som vi reser och transporterar

gods. Hur infrastruktur för transporter planeras och byggs samt var bostäder och arbetsplatser lokaliseras är viktigt för att städer och tätorter ska kunna minska sin miljöpåverkan.

Vadstena har kollektivtrafik som går mellan Vadstena-Motala, Vadstena-Skänninge och Vadstena-Linköping. Därifrån går det att åka vidare med Östgötapendeln mot Mjölby, Norrköping och Tranås. Förbindelsen till Linköping kompletteras med en pendlingsbuss för bosatta i tätorten med direktförbindelse till Linköping, en på morgonen och en tillbaka på eftermiddagen. Det ger Vadstena goda förutsättningar att locka folk till kommunen för bostad med möjlighet till arbete på annan ort.

Vägstrukturen är god med bra förbindelser till Ödeshög, Motala och Skänninge-Mjölby. Cykelvägnätet är relativt bra med många landsvägar att tillgå. Inom Vadstena stad är cykelnätet väl utbyggt och en cykelväg är under uppbyggnad från Vadstena till Motala.

Kommunikationer mellan kommunerna såsom utbyggnad av gång- och cykelväg mellan Vadstena och Motala är ytterligare ett exempel. Utveckling av Norrstens industriområde i Motala strax bortom kommungränsen kan medföra att detta arbetsområde kan få större betydelse för Vadstena, med en eventuell omlastningsterminal för godstransporter på järnväg.

Översiktsplaneringen strävar efter en struktur som medför att människor har möjlighet att nå arbetsplatser, samhällsservice, fritidsanläggningar och handel, på hållbara sätt och med hållbara färdmedel.

Planförslaget målsättning att uppnå ett mer hållbart resande skapar förutsättningar för att begränsa negativa effekterna på klimatet.

5.3. Sociala konsekvenser

Hälsa och livsmiljö

Vid planläggning ska områden och bostäder planeras så att de bildar en god livsmiljö samt främjar en god hälsa för människor som lever och verkar inom området. Två aspekter som påverkar hälsan är buller och luftkvalitet. Buller definieras som oönskat ljud och bedömningen av vad som är buller är således individuell. I Sverige utgör trafikbuller den vanligaste källan till bullerstörningar. Även verksamheter eller andra aktiviteter kan ge upphov till störningar. Buller påverkar människans hälsa och välbefinnande och kan orsaka sömnstörningar och öka risken för att drabbas av exempelvis hjärt- och kärlsjukdomar och diabetes. Luftföroreningar kan ge både korttids- och långtidseffekter.

Med luftföroreningar avses sådana ämnen och föroreningar som är skadliga för människors hälsa, naturen eller kulturmiljön. I detta avsnitt behandlas i första hand kvävedioxid (NO₂) och partiklar (PM₁₀) eftersom miljökvalitetsnormerna för dessa är svårast att klara.

Tillgänglighet

Samhällsplaneringen påverkar hur den fysiska miljön (bostadsområden, parker, gator med flera) utformas och var olika "miljöer" ligger i förhållande till varandra.

Samhällsplaneringen påverkar även hur och på vilket sätt man kan ta sig till och från olika målpunkter. Tillgänglighet handlar i grunden om allas rätt att ta del av samhällets service och utbud. Det kan handla om att kunna ta sig fram rent fysiskt likväl som att orientera sig mellan platser.

Vid nybyggnation finns höga krav i lagstiftningen på tillgänglighet för personer med funktionsvariation. Det finns även förordningar med krav på retroaktiv anpassning av redan byggda miljöer. Kommunens ambition är att, utöver att följa lagstiftningen vid nybyggnation, även arbeta med tillsyn, vilket innefattar retroaktiv anpassning av redan byggda miljöer. Tillgänglighetsanpassning gynnar även andra som inte har en funktionsvariation eftersom flera insatser förenklar för exempelvis cyklister och personer med barnvagn och olika åldrar (avfasade trottoarkanter, ramper till entréer, hissar).

Luftkvalitet

Nuläge och förutsättningar

Luften i Vadstena påverkas både av lokala utsläppskällor och av långväga föroreningar som transporteras dit. Vägtrafiken utgör enskilt största lokala källan till luftföroreningar.

Vadstena kommun är medlem i Östra Sveriges luftvårdsförbund och kontrollerar inte parametrar genom egen mätning. Rapportering sker i stället med hjälp av material från SMHI och redovisas sammanställt i SMHI:s kartportal. Kartläggningen har gjorts med spridningsberäkningar i kombination med mätningar av luftföroreningshalter och avser situationen ett meteorologiskt och utsläppsmässigt normalt år.

Luftföroreningskartorna nedan ger en översiktlig bild av halterna i utomhusluften av partiklar, PM10, och kvävedioxid, NO₂.

De luftföroreningar som är vanligast i tätorter är kväveoxider (NO_x) och partiklar (PM10). I stadsmiljö orsakas dessa föroreningar oftast av utsläpp från vägtrafiken. Sammanfattningsvis är halterna av föroreningarna NO₂ och PM10 låga inom kommunen. Vadstena uppfyller miljökvalitetsnormerna för PM10 i hela kommunen.

Bedömningsgrunder, indikatorer, krav och riktlinjer

Miljökvalitetsnormer, MKN, för luft är antingen så kallade gränsvärdesnormer för föroreningsnivåer i utomhusluft som inte får överskridas, eller så kallade målsättningsnormer som ska eftersträvas. De flesta miljökvalitetsnormerna för luftkvalitet är gränsvärden som ska följas och som inte får överskridas. Detta gäller till exempel partiklar och kväveoxider. I gatumiljö ska normen vara uppfylld vid trottoarerna.

Planförslagets konsekvenser

Luftkvaliteten i kommunen är god. Planförslaget saknar ställningstagande och riktlinjer kopplade till luftkvalitet. Kommunen är en glesbygdskommun som inte har samma behov som en kommun med stora och mer tättrafikerade orter, vilket medför att riktlinjer och ställningstaganden inte är nödvändiga. Den exploatering som föreslås nära tättrafikerade vägar bör utredas i detaljplaneskedet för att säkerställa god luftkvalitet.

Utbyggnad enligt planförslaget kan medföra ökad biltrafik inom kommunen och speciellt i vissa orter, vilket medför ökade luftföroreningshalter. Kommunen har som ambition att skapa ett mer heltäckande, sammanhängande och säkert cykelvägsnät för att användningen av cykel ska öka samt att även se över hur kollektivtrafiken kan öka inom kommunen. Detta bedöms positivt. Det är dock stor sannolikhet att bilanvändandet kommer att vara fortsatt högt i kommunen på grund av kommunens glesa struktur.

Sammantaget bedöms planförslaget medföra varken positiva eller negativa konsekvenser för människors hälsa orsakat av luftkvalitet. Bedömningen baseras främst på att det är en glesbygdskommun som till största del har god luftkvalitet i dagsläget och att den utveckling som planförslaget medger inte bedöms försämra denna.

Buller

Nuläge och förutsättningar

Att skapa boende- och vistelsemiljöer med bra ljudmiljö är en viktig parameter vid planeringen av hälsosamma och attraktiva boendemiljöer. Kommunen har genomfört en övergripande bullerkartläggning i samband med översiktsplanarbetet. Den visar att de relativt sett större vägarna har en högre beräknad bullernivå än mindre trafikerade vägar. Vid detaljplanering kommer materialet att kunna fungera som en vägledning för planutformning med eventuella regleringar av byggnadsplacering, samt skyddade uteplatser med mera.

Bedömningsgrunder, indikatorer, krav och riktlinjer

Enligt rådande förordning om trafikbuller vid bostadsbyggnader (2015:216) bör buller från spårtrafik och vägar inte överskrida 60 dBA ekvivalent ljudnivå vid en bostadsbyggnads fasad, och 50 dBA ekvivalent ljudnivå samt 70 dBA maximal ljudnivå vid en uteplats om en sådan ska anordnas i anslutning till byggnaden. För bostadsbyggnader om högst 35 kvadratmeter är riktvärdet för ekvivalentnivån vid fasad i stället 65 dBA (regler om maxvärde saknas). Reglerna tillämpas vid ny bebyggelse, nya detaljplaner och bygglov. För äldre och befintlig bebyggelse kan andra riktvärden gälla utifrån de regler som gällde vid tidpunkten för byggande.

Vid åtgärder på järnvägar eller andra spåraneläggningar avser riktvärdet för buller utomhus 55 dB(A) ekvivalentnivå vid uteplats och 60 dB(A) ekvivalentnivå i bostadsområdet i övrigt.

Planförslagets konsekvenser

Bullerfrågan ska beaktas och vid behov utredas genom akustiska utredningar vid planläggning eller förhandsbesked.

Inom ramen för översiktsplanarbetet har en bullerkartläggning över Vadstena stad tagits fram som ger en översiktlig bild av hur bullersituationen ser ut i dag. Av de områden som pekats ut för nya bostäder bedöms samtliga klara de riktvärden som finns.

Sammantaget bedöms planförslaget medföra varken positiva eller negativa konsekvenser för aspekten buller.

Trygghet och trivsel

I det här avsnittet bedöms hur väl översiktsplanen förväntas bidra till en utveckling som skapar tryggare samhällen och platser samt bevarar och utvecklar trivsamma miljöer. Aspekter som inkluderas är tillgång till rekreation, trygga offentliga rum och trygga kopplingar och stråk.

Nuläge och förutsättningar

I Vadstena kommun finns i dagsläget en relativt god tillgång till sportanläggningar och rekreationsspår. Kommunen består av flera olika delar med olika förutsättningar och värden. Varje plats har egna styrkor, behov och utmaningar och det är därför viktigt att planeringen värnar den lokala platsidentiteten. Kommunen arbetar verksamhetsövergripande med trygghetsfrågor och den nya översiktsplanen pekar ut att trygghet och tillgänglighet alltid ska ha en central roll i utformningen av offentliga miljöer och allmänna platser.

I den medborgarenkät som togs fram som en del i översiktsplanens dialogarbete har frågan ställts om det finns någon plats som upplevs som otrygg i Vadstena. Majoritet uppger att de känner sig säkra och trygga, men platser finns där framför allt den upplevda otryggheten är högre.

För att skapa levande och trygga kommundelar behöver det finnas lokalt anpassade förutsättningar för folkliv och upplevelsevärden. Stråk och platser som kan attrahera människor under många av dygnets timmar ger en bra förutsättning för folkliv. Stråkens och platsernas attraktivitet avgörs av hur de ligger i förhållande till målpunkter, om de själva utgör en målpunkt och hur de upplevs (om de är trygga, trivsamma och stimulerande).

Bedömningsgrunder, indikatorer, krav och riktlinjer

Som grund för bedömningen av trygghet och trivsel inkluderas bland annat aspekter som hur planen behandlar förslag på åtgärder inom miljöer som upplevs otrygga, samt huruvida viktiga stråk och kopplingar lyfts i förhållande till trygghetsskapande insatser och målpunkter. Planförslagets potential att skapa en trivsam utveckling analyseras bland annat genom tillgång till grönska och rekreation i förhållande till utvecklingsområdena och den befintliga bebyggelsen. Det är också relevant om planeringen bidrar till att uppfylla Boverkets riktlinjer gällande friarealer samt

Boverkets rekommendationer i publikationerna ”Planera för rörelse!” och ”Plats för trygghet – Inspiration för stadsutveckling”. Förslaget bedöms även utifrån Folkhälsomål med fokus på mål 5 samt globala målen med fokus på mål 5, 10, 11 och 16.

Planförslagets konsekvenser

Granskningsversionen av den nya översiktsplanen innehåller en tydlig definition av trygghet och dess koppling till fysisk planering. I planförslagets utvecklingsinriktning finns flera övergripande utvecklingsstrategier som har bäring på kommunens trygghets- och trivselrelaterade frågor. Planförslaget anger att man ska möjliggöra för attraktiva bostäder i alla kommundelar, det bedöms dock vara extra viktigt att trygghets- och trivselrelaterade åtgärder som ovan prioriteras där det finns kännedom om att den upplevda tryggheten är låg.

Kommunen har ambitioner vad gäller tillgång till natur- och rekreationsområden och planförslaget anger att alla orter ska omges av en grönblå struktur som är nära, tillgänglig, sammanhängande och sammankopplad med den byggda miljön.

Kommunen bedöms överlag ha en god tillgång till grönområden för rekreation, däremot saknas tydliga planeringsinriktningar för att säkra tillgång till närrekreation i form av mindre parker och/eller lekparkar i tätorterna. Små gröna parker och lekparkar kan vara värdefulla platser för närrekreation för människor med begränsad rörlighet. Det bedöms positivt att kommunen ska fokusera bland annat på stadsgrönska och tätortsnära natur som bidrar till de sociala värdena. Det är dock i dagsläget svårt att göra en bedömning över vilka konsekvenser det kan medföra.

Planförslaget pekar inte ut några specifika otrygga platser. Detta gör det svårt att bedöma exakt vilka trygghetsskapande åtgärder det finns ett faktiskt behov av, och huruvida de åtgärder och ambitioner som lyfts i planförslaget kommer ge maximal effekt.

Ytterligare utvecklingsstrategier som berör kollektivtrafik, buss, cykel och gång och pekar bland annat på att kommunens gång- och cykelnät ska prioriteras i planeringen och att de ska utvecklas så att de på sikt utgör ett mer sammanhängande nät jämfört med nuläget bör tas fram.

Kommunen har långa sträckor med strandlinje, och stora delar av den sträcka som befinner sig inom kommungränsen har utökat strandskydd om 150 meter. Syftet med de föreslagna LIS-områdena är att stärka service och besöksverksamheten och göra landsbygdsområden mer attraktiva. Det blir viktigt att säkerställa att en eventuell utveckling i dessa områden inte sker på bekostnad av allmänhetens möjlighet till rekreation. Sammantaget bedöms planförslaget medföra små positiva konsekvenser med avseende på trygghet och trivsel.

Inkludering och social sammanhållning

I det här avsnittet bedöms hur väl översiktsplanen förväntas bidra till en utveckling som tar hänsyn till olika områdens värden och identitet men också om planen bidrar till att överbygga barriärer, kopplar samman olika områden och strävar efter en

sammanhållen och inkluderande kommun. Aspekter som inkluderas är bland annat barriärer, bebyggelsestruktur och lokalisering av mötesplatser.

Nuläge och förutsättningar

Kommunens storlek och utbredning av landsbygd leder till utmaningar kopplade till rörlighet, främst med kollektivtrafik. Cykelvägarna inom kommunen är inte heltäckande, varken inom eller mellan tätorterna.

Vadstena får, genom sitt läge i en stark region, byggmässig draghjälp av de större kommunerna i regionen vid högkonjunkturer, men är samtidigt känslig för konjunkturedgångar. Bostadsbeståndet ökar gradvis och har så gjort sedan 1950-talet men samtidigt glesas befolkningen ut inom densamma.

Hushåll som flyttar in i nyproducerade bostäder tillhör vanligtvis gruppen yngre äldre och är välutbildade och välbeställda. Bostadsbehoven för särskilda grupper tillgodoses dessvärre inte genom ”vanlig” marknadsstyrd nyproduktion. På dagens bostadsmarknad är det i princip omöjligt att nyproducera billiga bostäder, vilket vanligtvis är det som de särskilda grupperna behöver och samtidigt är konkurrensen hård om just den bostadstypen.

Särskilda grupper i Vadstena är bland annat äldre, unga vuxna, nyanlända och de med funktionsvariationer. Eftersom deras bostadsbehov inte kan tillgodoses i nyproduktion så är de i stället beroende av en rörlighet på bostadsmarknad och så kallade flyttkedjor samt genom de lagstadgade stöd som främst kommunen ansvar för.

Bedömningsgrunder, indikatorer, krav och riktlinjer

Som grund för bedömningen av inkludering och social sammanhållning ingår bland annat aspekter som huruvida olika områdens behov synliggörs, barriärer och kopplingar i förhållande till tillkommande bebyggelse analyseras, och om områden knyts ihop eller inte. Skapas nya barriärer och överbryggas befintliga? Hur ser tillgången till olika typer av bostäder ut i kommunen i stort och inom olika områden? Planeras det för en variation med hänsyn till den specifika platsens behov och utmaningar? Vidare analyseras om och hur olika typer av områden och olika grupper i samhället beskrivs utifrån deras förutsättningar och behov. Mer konkret bedöms planförslaget även utifrån hur väl det förväntas bidra till PBL 1 kap 1 § och 2 kap. 3 § p 2, Folkhälsomål med fokus på mål 5 samt globala målen med fokus på mål 10 och mål 11.

Planförslagets konsekvenser

Planförslaget för den nya översiktsplanen har goda ambitioner att bevara, bygga vidare på, och vid behov vidareutveckla de lokala orternas unika värden och förutsättningar. Innehållet i Ortsbeskrivningarna visar på en god lokalkännedom och utvecklingsförslag som bygger på respekt för respektive Orts identitetsskapande värden.

Kommunen uttrycker en viljelinje som innebär att det bostadsutbud som på vissa platser idag är ensidigt, på sikt ska kompletteras med ett annat bostadsutbud för att nå en uppblandning av tillgängliga upplåtelseformer.

Sammantaget bedöms den nya översiktsplanen medföra positiva konsekvenser för aspekten inkludering och social sammanhållning. Planförslaget presenterar goda ambitioner som kan bidra till en positiv utveckling, något som skulle förstärka planförslagets styrande förmåga är att ännu tydligare knyta planeringsriktningar eller åtgärdsförslag kopplade till de övergripande utvecklingsstrategierna och skapa en röd tråd mellan vision och genomförande.

Risk och klimatanpassning

Risk och säkerhet inom samhällsplanering är ett allmängiltigt begrepp som kan avse en lång rad händelser med mycket varierande allvarlighetsgrad. Begreppet risk avser i detta sammanhang kombinationen av sannolikheten för en händelse och dess konsekvenser. Individrisken är sannolikheten att omkomma för en person som kontinuerligt vistas på en specifik plats, exempelvis på ett visst avstånd från en transportled. Framtidens klimat kommer att skilja sig från dagens. Bland annat förutses ökade nederbördsmängder samt höjda medeltemperaturer. Värmeböljor och kraftig nederbörd bedöms inträffa allt oftare. Såväl nuvarande som tillkommande bostäder och infrastruktur behöver anpassas till klimatförändringens effekter.

Skred sker när en sammanhängande jordmassa kommer i rörelse. Skred förekommer i silt- och lerjordar. Skred kan även inträffa i siltiga eller leriga moräner om moränen är vattenmättad. Vid ett ras rör sig block, stenar, grus- och sandpartiklar fritt. Ras sker i bergväggar, grus- och sandbranter. Den gemensamma nämnaren är att både skred och ras kan inträffa utan förvarning. Den naturliga erosionsprocessen anpassar branter och slänter till ett jämviktsläge. Små förändringar av denna jämvikt kan utlösa skred eller ras. Landhöjningen, klimatet och människans ingrepp i naturen förändrar markens stabilitet. Under årens lopp kan därför säker mark bli osäker. Även denna typ av risker behöver hanteras i planeringen.

Nuläge och förutsättningar

Enligt Länsstyrelsens och kommunens egna, mer detaljerade kartering av översvämningsrisk vid skyfall finns ett flertal riskområden inom kommunen. Det finns risk för översvämnning vid snösmältning och kraftiga regn vid flera av kommunens sjöar och vattendrag. Det finns även ett stort antal lokala lågpunkter inom kommunen.

Inom en del av kommunens yta finns förhöjd radonrisk. Markradon är en hälsorisk som orsakar skada och sjukdom på lungor och luftvägar.

Bedömningsgrunder, indikatorer, krav och riktlinjer

Längs transportleder finns rekommenderade säkerhetsavstånd på mellan 25 och 40 meter beroende på vilken typ av transporter som tillåts. Intill järnväg och primära transportleder för farligt gods rekommenderas ett skyddsavstånd på minst 25 meter. Enligt Länsstyrelsen rekommendationer ska bostadsbebyggelse placeras 75 meter från transportled för farligt gods. Enligt plan- och bygglagen 2 kap 5 § ska risker för människors hälsa och säkerhet beaktas i all planering.

Planförslagets konsekvenser

Planförslaget lyfter att grönområden och stadsgrönska utgör en viktig del av kommunens klimatanpassning och har bland annat potential att omhänderta vatten vid skyfall och mildra effekter vid torka och värmeböljor. Det bedöms som positivt. Det vore önskvärt om detta konkretiserades i form av tydliga riktlinjer för kommande planering.

Det bedöms som positivt att en kommunal klimatanpassningsplan ska tas fram. Det går dock inte att bedöma på vilket sätt det strategiska underlaget kommer att ge stöd till kommande planering. Det vore därför önskvärt om i översiktsplanen framgår att all planering ska utgå från det kommande dokumentet. En ökad andel hårdgjord yta försämrar även markens infiltrationskapacitet och kan öka risken för översvämning vid kraftiga skyfall.

Inom Vadstena kommun finns ett antal potentiellt förorenade områden. I samband med att kommunen växer och markområden omvandlas sker en utredning och vid behov sanering och efterbehandling av sedan tidigare förorenade områden.

Planförslaget behandlar risken kopplad till ras, skred och erosion på en övergripande nivå och vid detaljplaneläggning ska alltid områdets geologiska och geotekniska förutsättningar uppmärksammas och ras- och skredrisk beaktas.

Sammantaget bedöms planförslaget medföra både positiva och negativa konsekvenser kopplade till hantering av risker och klimatanpassning i den kommande planeringen.

5.4. Ekonomiska konsekvenser

Hushållning med mark, vatten och den fysiska miljön i övrigt

Vad som är god hushållning med mark och vatten baseras bland annat på miljöbalkens hushållningsbestämmelser. Där anges att företräde ska ges åt sådan markanvändning som medför en hushållning som är god ur allmän synpunkt. Bestämmelserna omfattar bland annat markområden som har värde eller betydelse för jord- och skogsbruk samt utvinning av värdefulla ämnen och material. Hushållning med mark- och vatten samt den fysiska miljön i övrigt är ett av de perspektiv som ska uppmärksammas enligt miljöbalkens bestämmelser om miljöbedömningar. Naturresurser är de råvaror som vi människor kan nyttja från naturen. Dessa resurser kan vara ändliga eller förnyelsebara. Det är dock alltid viktigt att de nyttjas på ett effektivt och miljöanpassat sätt så att de kan nyttjas även av framtida generationer. Allmänna intressen kan vara till exempel skolor, förskolor, lokaler till vårdomsorgen, att anlägga vägar eller att se till att det finns gång- och cykelvägar, vatten- och avloppsledningar eller gröna områden. Det är ofta investeringar som inte genererar några intäkter utan finansieras antingen via skatteintäkter, anslutningsavgifter eller delvis genom olika bidrag från staten.

I översiktsplanen föreslås flera åtgärder som gynnar de allmänna intressena. Exempelvis utbyggnad av gång- och cykelvägar och att det finns en planberedskap för förskolor. För att förverkliga planen behöver medel avsättas i budgetarbetet.

Nuläge och förutsättningar

Jordbruket är en nationell angelägenhet och i Vadstena kommun med sin höga kvalitet på jordbruksmarken är lantbruksnäringen viktig. Huvudmålsättningen är därför att jordbruksmarken i största möjliga mån bör bevaras. Både för landskapsbildningen och för att bevara de stora sammanhållna arealerna bör spridd bebyggelse undvikas. Ny bebyggelse bör i stället förtäta eller samlas intill befintlig bebyggelsestruktur.

Östergötland tillhör de län i Sverige med störst andel exploaterad jordbruksmark i relation till den totala andelen jordbruksmark.

Exploateringen av jordbruksmark är permanent och trenden att alltmer odlingsbar mark tas i anspråk ger negativa kumulativa effekter för livsmedelsproduktionen och ur ett nationellt perspektiv även en sämre försörjningsförmåga vid kris och därmed en minskad resiliens. Klimateffekternas påverkan på jordbruksmark medför dessutom att värdet på jordbruksmarken kan antas öka i framtiden.

Bedömningsgrunder, indikatorer, krav och riktlinjer

Miljöbalkens bestämmelser om hushållning med mark och vatten ska tillämpas i planeringen. Enligt 2 kap 6 § miljöbalken ska mark- och vattenområden användas för det eller de ändamål för vilka områdena är mest lämpade med hänsyn till beskaffenhet och läge samt föreliggande behov. Företräde skall ges sådan användning som medför en från allmän synpunkt god hushållning.

I 3 kap. 4 § miljöbalken sägs att jord- och skogsbruk är av nationell betydelse. Brukingsvärd jordbruksmark får tas i anspråk för bebyggelse eller anläggningar endast om det behövs för att tillgodose väsentliga samhällsintressen och detta behov inte kan tillgodoses på ett från allmän synpunkt tillfredsställande sätt genom att annan mark tas i anspråk. Det är således jord- och skogsbruksnäringen som är av nationellt intresse, inte enbart marken. Skogsmark ska så långt som möjligt skyddas från åtgärder som försvårar rationellt skogsbruk.

Planförslagets konsekvenser

Vadstena stads läge på slätten omgärdad av högvärdig jordbruksmark är karaktäristiskt för staden. De öppna vidderna ger staden karaktär och vackra utblickar men samtidigt begränsas också stadens expansionsmöjligheter av jordbruksmarken som är en resurs som behöver värnas. Jordbruksmarken är inte allemansrättsligt tillgänglig vilket ställer högre krav på att skapa möjliga rekreationsområden av olika storlek både inom och utanför staden. Det är mycket svårt att helt undvika att låta staden expandera utan att jordbruksmark tas i anspråk. Men för att minimera detta förespråkas en tät och ytsnål bebyggelsestruktur.

Planen förespråkar ett marksnålt byggande för att spara på den värdefulla åkermarken och för att få korta avstånd som gynnar gång- och cykeltrafiken och ger bättre underlag för kollektivtrafiken. Planen betonar också vikten av en bra grönstruktur och vikten av att bevara och vårda den för kulturmiljön riksintressanta stadskärnan.

Huvuddelen av all ny bebyggelse föreslås ske på odlingsbar mark, vilket är oundvikligt i en kommun som i så hög grad domineras av åkermark. Huvuddelen av den

tillkommande bebyggelsen föreslås i Vadstena stads utkanter och sker delvis som en förtätning av befintlig bebyggelse just i syfte att spara på åkermark.

Planförslaget medför irreversibla inspråktaganden av jordbruksmark, dock sett till kommunens yta och graden av bebyggelse bedöms planförslaget sammantaget medföra små negativa konsekvenser för hushållning med mark, vatten och den fysiska miljön.

Kommunal ekonomi

Detta avsnitt bedömer hur översiktsplanen förväntas bidra till en hållbar utveckling med hänsyn till en balanserad kommunal ekonomi och god ekonomisk hushållning.

Plandokumentet i sig ger inte tillräckligt underlag för att göra en fullständig bedömning av de långsiktiga kommunalekonomiska konsekvenserna. Den markanvändning som planen presenterar skapar möjligheter för samhällsbyggande, men bedömningen av i vilken ordning och på vilka kommersiella villkor olika områden ska utvecklas skjuts upp till senare skeden. Planförslaget möjliggör utveckling av fler bostadsområden, vilket kan medföra betydande kommunala kostnader för exempelvis iordningställande av allmänna ytor, förbättring av gator och vägar samt utbyggnad av teknisk infrastruktur. Hur utbyggnaden av enskilda utvecklingsområden prioriteras kommer att påverka kommunens ekonomi under specifika år eller tidsperioder.

Planförslaget bygger på en förväntad befolkningstillväxt och en förändrad demografisk sammansättning över tid. Byggnad för cirka 1000 nya bostäder möjliggörs men befolkningen bedöms i stort vara den samma eller endast öka i liten omfattning. Andelen äldre över 80 år väntas växa mest medan övriga åldersgrupper är oförändrade eller minskar något. Det bedöms leda till att den service som redan idag finns utbyggd kapacitetsmässigt bedöms vara tillräcklig under perioden med undantag för ett ökat behov knutet till åldersgruppen över 80 år. Samtidigt bedöms den demografiska försörjningskvoten minska. Konsekvensen kan bli att kostnaderna för det ökade servicebehovet växer snabbare än skatteintäkterna, vilket kan bli en utmaning för kommunens ekonomi.

5.5. Alternativ

En miljökonsekvensbeskrivning ska innehålla en beskrivning av miljöns sannolika utveckling om planen inte genomförs. Att planen inte genomförs benämns ofta som det så kallade nollalternativet. För översiktsplaner görs bedömningen vanligtvis mot ett framskrivet nuläge, det vill säga en utveckling i linje med den nu gällande översiktsplanen, med hänsyn tagen till de beslut som fattats sedan den antogs.

Översiktsplanarbetet har inletts med en bred medborgardialog som påverkat viktiga vägval vid framtagandet av översiktsplanen. Utifrån detta har det bedömts att det inte funnits något behov av en beskrivning av sidoalternativ i denna hållbarhetsbedömning.

Huvudalternativet – översiktsplaneförslaget, innebär ett troligt utvecklingsscenario om Vadstena kommuns framtida samhällsutveckling sker enligt aktuellt översiktsplaneförslag. I planförslaget beskrivs målbilder för hur kommunen kommer ha utvecklats till 2040. Det redogörs även för hur kommunen vill arbeta för att uppnå social hållbarhet.

Nollalternativet är en beskrivning av en framtida trolig samhällsutveckling i Vadstena kommun vid avsaknad av en ny översiktsplan, tillika strategiskt beslutsunderlag. Enligt nollalternativet fortsätter översiktsplanen från 2013 att gälla, trots att planen är inaktuell i flertal delar.

Nollalternativet

Nollalternativet utgörs av kommunens sannolika utveckling om förslaget till ny översiktsplan inte genomförs. Nollalternativet utgörs således av översiktsplanen som antogs 2013. Till den hör också ett tillägg till översiktsplanen som hanterar vindkraft. Det finns både likheter och skillnader mellan nollalternativet och det nya planförslaget. I huvudsak skiljer sig nollalternativet från det nya planförslaget inom följande områden:

- Nollalternativet saknar tidig medborgarförankring och genomförandeperspektiv för att fungera som det strategiska visionsdokumentet för kommunens utveckling och bevarande av mark- och vattenområden så som det nya planförslaget är utformat.
- Det nya planförslaget har integrerat det regionala perspektivet i översiktsplanen med strukturbilder och utvecklingsfokus i bebyggelse- och servicenoder. Något som nollalternativet saknar.
- Utvecklingsområden i det nya planförslaget omfattar mindre yta än nollalternativet.
- Nollalternativet saknar tydlig redovisning av LIS-områden (landsbygdsutveckling i strandnära läge).
- Det nya planförslaget innehåller ett bredare perspektiv än nollalternativet utifrån gällande lagstiftning och kunskapsläge med bland annat jämställdhetsperspektiv, klimatförändringar, hänsyn till riksintressen och nya regionala och nationella mål.

Konsekvenser av nollalternativet

Då skillnaderna i vissa avseenden är svåra att urskilja mellan planförslaget och nollalternativet, görs i huvudsak en bedömning av de områden där dessa framträder tydligast.

Nollalternativet saknar det strategiska utvecklingstänket med ett markhushållningsperspektiv och bebyggelseutveckling genom att stärka bebyggelse- och servicenoder. Nollalternativet saknar också viljeinriktning och tydlig hänsyn för natur och kulturmiljöer för enstaka bebyggelse utanför tätorten. Konsekvenser av nollalternativet är således sämre markhushållning med risker för att mer värdefull jordbruks- och naturmark tas i anspråk med resultat av förlorade ekosystemtjänster.

Nollalternativet stärker inte förutsättningar för hållbart resande och minskande transporter och medför en ökad negativ klimatpåverkan av främst persontransporter.

En generell skillnad i konsekvenser mellan nollalternativet och planförslaget är att nollalternativet saknar ett helhetstänk i bevarandet och utvecklingen av de värden som finns. Planförslaget lyfter de positiva värdena och möjligheterna av landskapet som viktigt i kommunens utveckling och en tydlig viljeinriktning för att bevara dessa från bland annat större fragmenterande ingrepp. Konsekvensen av att nollalternativet inte ger detta helhetstänk är en möjlig negativ påverkan på viktiga helhetsmiljöer för natur, kultur, rekreation och friluftsliv.

Nollalternativet saknar hänsyn till miljömål och miljö kvalitetsnormer som beslutats om efter år 2013. Nollalternativet saknar beaktande och måluppfyllelse eller plan för åtgärder/framtagandet av program för att uppnå en önskad hållbar samhällsutveckling med hänsyn till vattenkvalitet, klimatpåverkan, energi och ekosystemtjänster.

Sidoalternativ

Översiktsplanarbetet har inletts med en medborgardialog, som påverkat viktiga vägval vid framtagandet av översiktsplanen. På så sätt har medborgardialogen fungerat som en metod för att utreda alternativa inriktningar tidigt i planprocessen, vilket motsvarar syftet med att beskriva sidoalternativ i det här skedet av processen. Samtidigt är översiktsplaneförslaget ett översiktligt och brett framtidsscenario som lämnar utrymme för anpassningar, vidareutveckling och tolkningar inom ramen för förslaget. Utifrån detta bedöms det inte finnas något behov av en beskrivning av sidoalternativ i denna hållbarhetsbedömning.

5.6. Planförslaget och miljö kvalitetsmålen

Det så kallade generationsmålet i den svenska miljöpolitiken är att *”...till nästa generation lämna över ett samhälle där de stora miljöproblemen är lösta, utan att orsaka ökade miljö- och hälsoproblem utanför Sveriges gränser.”* Arbetet tar stöd i 16 miljö kvalitetsmål. Arbetet med att nå miljö kvalitetsmålen och generationsmålet utgör grunden för den nationella miljöpolitiken. Miljö kvalitetsmålen med preciseringar ska ge en långsiktig målbild för miljöarbetet och fungerar som vägledning för hela samhällets miljöarbete, såväl myndigheters, länsstyrelser, kommuners som näringslivets och andra aktörers.

De svenska målen är betydligt mer preciserade när det gäller vilken miljö kvalitet som krävs för en god miljö i jämförelse med målen i Agenda 2030. Detaljrikedomen gör det lättare att följa utvecklingen i miljön och på så sätt förstå vilka åtgärder som är viktigast.

Avstämning mot miljö kvalitetsmålen

Av de 16 miljö kvalitetsmålen bedöms fyra inte vara relevanta för översiktsplanen, eftersom inriktningar samt föreslagen mark- och vattenanvändning bara i begränsad omfattning påverkar om målen nås, givet de preciseringar som finns. Dessa mål är:

Skyddande ozonskikt, Säker strålmiljö, Hav i balans samt levande kust och skärgård och Storslagen fjällmiljö.

Mål 1: Begränsad klimatpåverkan

För att närma sig miljömålet krävs globalt sett en kraftig minskning av utsläpp av växthusgaser. Ställningstagandena i översiktsplaneförslaget gynnar miljömålet om en begränsad klimatpåverkan.

Mål 2: Frisk luft

Översiktsplaneförslaget anger att kommunen önskar att bevara vatten och grönytor som tillsammans med stadens träd ska bilda en grön lunga i tätorten.

Mål 3: Bara naturlig försurning

Trots att de totala utsläppen av svaveldioxid och kväveoxider i Europa har minskat rejält under de senaste tjugo åren, har det endast lett till en långsam förbättring av Sveriges sjöar och vattendrag. Den stora utmaningen är att fortsätta att begränsa försurande utsläpp från transportsektorn, både i Sverige och internationellt.

Ställningstagandena i översiktsplanen har en begränsad påverkan på detta mål, men förslaget förhåller sig till målet om en minskning av utsläppen från transportsektorn.

Mål 4: Giftfri miljö

För att skydda människors hälsa och den biologiska mångfalden behöver spridningen av farliga ämnen förebyggas och minska.

Inom Vadstena kommun finns ett antal potentiellt förorenade områden. I samband med att kommunen växer och markområden omvandlas sker en utredning och vid behov sanering och efterbehandling av sedan tidigare förorenade områden.

Mål 5: Skyddande ozonskikt

Många ozonnedbrytande ämnen finns kvar i atmosfären under lång tid. Produktion och konsumtion av ozonnedbrytande ämnen måste fortsätta att minska. Exempel på sådana ämnen är klorerade ämnen, som finns i bland annat kylskåp, anläggningar för luftkonditionering och skumplast. Arbetet för att uppnå det målet görs framför allt på internationell nivå. Översiktsplaneförslaget bidrar till målets uppfyllelse genom åtgärder som främjar grönstrukturen och därmed minskar risken för värmeböljor som kan öka användningen av luftkonditionering under sommartid.

Mål 6: Säker strålmiljö

Det är sedan länge väl känt att inandning av den radioaktiva gasen radon utgör en hälsorisk som framför allt ökar risken för lungcancer. I Vadstena kommun finns områden där radonrisken bedöms som hög. Översiktsplanen bidrar till målets uppfyllelse genom att uppmärksamma frågan om höga radonhalter samt säkerställa att radonmätningar genomförs vid detaljplanläggning, i syfte att införa relevanta skyddsbestämmelser där detta är aktuellt.

Mål 7: Ingen övergödning

Övergödning av mark och vatten orsakas dels av atmosfäriska nedfall i form av till exempel kväveoxider från biltrafik, sjöfart och kraftverk eller från läckage från jord- och skogsbruk, dels utsläpp från reningsverk och industrier.

Översiktsplaneförslaget fokus på att i första hand förtäta bebyggelsen, alternativt exploatera i anslutning till redan befintlig infrastruktur, är positivt sett till all sorts transportbehov.

Lokalt omhändertagande av dagvatten och minskning av utsläpp av enskilda avlopp är ytterligare strategier som nämns i planförslaget som påverkar miljömålet i positiv riktning.

Mål 8: Levande sjöar och vattendrag

Djur- och växtarters livsmiljöer i sjöar och vattendrag påverkas av till exempel skogsbruk, jordbruk, industrier och vattenkraft. Planförslaget åtgärder som gynnar miljömålet ”ingen övergödning” gynnar även miljömålet ”levande sjöar och vattendrag”.

Översiktsplaneförslaget anger inga särskilda strategier för att avhjälpa fysiskt påverkade vatten.

Utpekandet av LIS-områden kan riskera att motverka miljömålet eftersom områdena som är viktiga för den biologiska mångfalden och för ekologiska värden kopplade till sjöar och vattendrag behöver tas i anspråk för att förverkliga dessa planer.

Mål 9: Grundvatten av god kvalitet

Grusåsar och andra liknande formationer i landskapet spelar en viktig roll som dricksvattenresurs. Inrättandet av skyddsområden är ett viktigt verktyg för att skydda grundvattnet från föroreningar.

Åtgärder i syfte att uppnå miljömålen ”giftfri miljö” samt ”levande sjöar och vattendrag” gynnar även miljömålet ”grundvatten av god kvalitet”.

Översiktsplaneförslaget anger riktlinjer i syfte att säkerställa en framtida god tillgång till grundvatten av god kvalitet, bland annat ambitionen att utpeka Vättern som riksintresse för vattenresurser.

Mål 13: Ett rikt odlingslandskap

En utmaning för att uppnå miljömålet är att brukningen av odlingslandskapet måste anpassas så att natur- och kulturvärdena bevaras och utvecklas samtidigt som jordbruket ska kunna bedrivas på ett rationellt och konkurrenskraftigt sätt.

I planförslaget anges att byggnation av bostäder på jordbruksmark inte kan undvikas, men att det är av stor vikt att detta görs på ett medvetet sätt. Principer för hur kommunen kan resonera vid ianspråktagande finns i förslaget.

Mål 15: God bebyggd miljö

Med ökande befolkning och bostadsbehov ses den täta staden som lösningen för många miljöproblem, som till exempel minskat i anspråkstagande av jordbruksmark, minskad energianvändning och bättre nyttjande av befintlig infrastruktur.

Översiktsplaneförslaget redovisar strategier och riktlinjer som strävar efter att uppnå ett långsiktigt hållbart samhälle, såväl ur ett ekologiskt, socialt som ekonomiskt perspektiv.

Planförslaget bedöms därför bidra till att miljömålet uppnås.

Mål 16: Ett rikt växt- och djurliv

En rik biologisk mångfald är avgörande för att naturens ekosystemtjänster, som att rena vatten och luft, lagra kol och pollinera våra grödor, ska fungera. Biologisk mångfald går även hand i hand med folkhälsan då många natur- och kulturmiljöer är viktiga områden för rekreation och friluftsliv.

I översiktsplaneförslaget finns en rad ställningstaganden som gynnar bevarandet av artmångfalden och därmed förknippade ekosystemtjänster. Bland annat anges att grön infrastruktur ska prioriteras och integreras i den fysiska planeringen.

Utpekandet av LIS-områden samt utvecklingsområden i andra vattennära lägen bedöms inte motverka att miljömålet uppfylls men kan kräva ytterligare studier och hänsynstaganden i detaljplaneskedet.

Avstämning mot de Globala målen

Översiktsplanens sociala och ekonomiska konsekvenser kan inte bedömas baserat på Sveriges miljömål. Avstämningen görs gentemot de relevanta Globala målen och Agenda 2030, i den utsträckning de inte redan har beaktats av avstämningen mot Sveriges miljömål.

Mål 3: Hälsa och välbefinnande

Översiktsplanens ställningstaganden bidrar till att skapa trygga och goda boendemiljöer samt att främja goda möjligheter till jobb, utbildning och service. I begreppet service ingår bland annat äldreomsorg och sjukvård, vilken Vadstena kommun i samarbete med Region Östergötland arbetar för att behålla på en hög nivå.

Mål 4: God utbildning för alla

Genom den strategiska viljeinriktningen ”Goda möjligheter till jobb, utbildning och service”, uttrycks översiktsplanens ställningstagande kring tillgång till goda skolmiljöer och trygga stadsmiljöer för alla kommunens barn.

Mål 5: Jämställdhet

Översiktsplanen innefattar relevanta ställningstaganden för att främja jämställdheten i den bebyggda miljön.

Mål 7: Hållbar energi för alla

Översiktsplanen innehåller ställningstaganden för att främja solcellsutbyggnad på ett varsamt sätt som inte medför någon påtaglig skada på kommunens höga natur- och kulturhistoriska värden. Planförslaget ställer sig inte negativt till frågan om vindkraft, förutsatt att utbyggnaden prövas med hänsyn till landskapsbilden, bebyggelse och avvägning mot olika riksintressen.

Mål 10: Minskad ojämlikhet

Ställningstaganden i översiktsplanen, som gynnar goda och trygga boendemiljöer för alla, tillgång till utbildning och service, skapar arbetstillfällen och rekreativsmöjligheter, bidrar till målet om minskad ojämlikhet.

Mål 11: Hållbara städer och samhällen

En växande stad behöver fortsätta att vara hållbar och översiktsplaneförslaget tar ställning till frågan genom att planera för hållbara transporter, korta avstånd mellan viktiga målpunkter och bostadsområdena, tillgång till grön infrastruktur, service och öka användning av hållbara färdmedel.

Mål 13: Bekämpa klimatförändringarna

Aktuellt översiktsplaneförslag har höga ambitioner vad gäller minskning av de faktorer som accelererar klimatförändringen. Minskning av beroendet av personbil eller andra motordrivna fordon, främjande av cykling och användning av kollektivtrafik samt fokus på förnybar energi är åtaganden som kan bekämpa klimatförändringen.

Mål 16: Fredliga och inkluderande samhällen

I sitt förslag till en ny översiktsplan, tar kommunen ställning kring frågan om otrygga miljöer där bland annat våld eller hot kan förekomma. Frågan beaktas såväl vid planering och utbyggnad av nya områden, som för befintliga stadsdelar där det kontinuerligt vidtas åtgärder för att öka den upplevda och den faktiska säkerheten.

5.7. Planerad uppföljning av betydande miljöpåverkan

Översiktsplanen bedöms sammantaget inte medföra betydande miljöpåverkan i någon del så att översiktsplanen inte kan genomföras. Det har identifierats minde negativa konsekvenser och risker för negativ miljöpåverkan som är viktiga att hantera framöver, i framtagande eller uppdatering av strategiska styrdokument, detaljplanering eller lovgivning.

I översiktsplanen kommer en genomförandeplan att inarbetas för att visa på fortsatt arbete för att aktivt genomföra översiktsplanens viljeinriktning. Eftersom den samlade bedömningen är att översiktsplanen ger positiva miljökonsekvenser är det av stor vikt att översiktsplanen genomförs så som beskrivs i genomförandeplanen.

Viktiga delar för uppföljning och hantering av miljöpåverkan genom att:

- Den digitala versionen av översiktsplanen ska efter antagandet kompletteras med läsanvisningar för plan-, bygg- och miljöhandläggare så att relevanta viljeinriktningar och hänsyn följs i kommande detaljplaner och lovgivningar.
- I utvecklingsområden för tätortsnära områden nordost om Karlsfrid ska miljöpåverkan utredas vidare i tidigt skede i detaljplaneprocessen för att säkerställa naturvärden.
- I utvecklingsområden längs med förbifart och Vadstenas infarter ska miljöpåverkan utredas vidare i tidigt skede i detaljplaneprocessen för att säkerställa kulturmiljön med hänsyn till bland annat siktlinjer och gestaltning.
- Vid kommunens första planeringsstrategi (tidigare aktualisering av översiktsplanen) enligt 3 kap plan- och bygglagen ska uppföljning av konsekvenserna ingå.

Strategiska dokument som ska finnas i kommunen för att komplettera och genomföra översiktsplanens viljeinriktning:

- Vattentjänstplan samt dagvattenstrategi
- Avfallsplan
- Naturvårdsprogram uppdateras
- Klimat- och energiplan

6. Genomförande

Genomförandet av en översiktsplan kräver långsiktighet, god planering och ett aktivt agerande från kommunen. Under arbetet med planens genomförande kan detaljerade utredningar krävas, som fördjupningar, detaljplanering och projektering, för att säkerställa åtgärdens lämplighet.

För att Vadstena kommuns mål och visioner, som återfinns i översiktsplanen, ska realiseras krävs investeringar från kommunens sida, ofta i samverkan med andra aktörer. Översiktsplanen är vägledande bland annat där kommunen inte helt har rådighet i frågan men är en aktiv deltagare i processen.

De viktigaste kommunala verktygen för genomförandet av översiktsplanen är:

- Politiska majoritetens viljeförklaring för mandatperioden med uppdrag till nämnderna
- Årlig verksamhetsplanering
- Samordning av kommunens långsiktiga investeringar
- Detaljplanering
- Markanvisningar

6.1. Kontinuerlig översiktsplanering

Ett viktigt verktyg för den kontinuerliga översiktsplaneringen är planeringsstrategin. Kommunen tar fram en planeringstrategi för beslut i kommunfullmäktige, senast 24 månader efter nytt val. I den redogörs för de planeringsförutsättningar som förändrats och har betydelse för översiktsplanens aktualitet.

Kommunen ska i samband med framtagandet av underlag till planeringsstrategin överse att:

- den fysiska utvecklingen i kommunen är överens med översiktsplanens intentioner,
- att översiktsplanen följs i de politiska besluten,
- att översiktsplanens utgångspunkter är aktuella och
- att de insatser som skilda nämnder fått i uppdrag fullföljs.

I arbetet med planeringstrategin prioriteras vilka strategiska dokument som ska upprättas och uppdateras och i vilken ordning det sker. Exempel på strategiska dokument som är prioriterade att ta fram eller uppdatera är klimatanpassningsplan, bostadsförsörjningsprogram, vattentjänstplan, avfallsplan, naturvårdsprogram, energiplan, trafikplan och riktlinjer för markanvisningar. Listan är inte fullständig och kan kompletteras med andra underlag.

Viljeinriktning

- Fortsatt arbete med kontinuerlig översiktlig planering, uppdatering och framtagande av viktiga strategiska dokument ska genomföras för att uppfylla översiktsplanens intentioner.
- Genomförande inom redan planlagda områden prioriteras.
- Vadstena kommun har en kontinuerlig uppföljning angående investeringar som översiktsplanen ger upphov till.

6.2. Viktiga aktörer

En stor del av de områden som i översiktsplanen pekas ut för utveckling ligger på privatägd mark. Initiativ från privata fastighetsägare är därför avgörande för att kunna förverkliga delar av översiktsplanen och för att kunna ta vara på utvecklingsmöjligheterna. Samarbete mellan kommunen, offentliga sektorn, privata fastighetsägare, företag, intresseorganisationer med flera är väsentligt för ett resurseffektivt genomförande.

Kommunens roll

Kommunen är via planmonopolet möjliggörande aktör där företagsamheten har potential att, tillsammans med de kommunala initiativen, uppnå en hållbar samhällsutveckling. Parallellt kan kommunen möjliggöra för utveckling där marknaden inte har något incitament, men förutsättningarna i samhället kräver insatser. Ägande av mark utgör en grundförutsättning för kommunens möjlighet att erbjuda byggbar mark och erforderlig planberedskap till exploateringsprojekt. Strategiska markförvärv i kombination med riktlinjerna för markanvisningar är därmed viktiga verktyg för att driva på utvecklingen.

Samarbete med andra offentliga aktörer

Vadstena kommun samarbetar med olika aktörer inom den offentliga sektorn, bland annat grannkommuner, Region Östergötland, Östgötatrafiken, Trafikverket med flera.

Region Östergötland har ansvar över den offentliga hälso- och sjukvården i regionen. I Vadstena finns en vårdcentral, folktandvård och en rättspsykiatrisk klinik. Lokalisering och planering av verksamheterna samordnas i dialog mellan Vadstena kommun och Region Östergötland. Genom bolaget Östgötatrafiken har regionen även ansvar för kollektivtrafik. Vadstena kommun samverkar i återkommande mötesforum och i remissförfaranden.

Trafikverkets uppdrag är att bygga och underhålla det statliga vägnätet. Prioriteringar av nybyggnation och förändringar görs i länstransportplanen (LTP) tillsammans med Region Östergötland. Vadstena kommun samråder med Trafikverket via remissförfaranden i frågor som rör planering av nya eller ändring av befintliga anslutningar inom Trafikverkets ansvarsområde.

Vattenfall ansvarar för utbyggnad av det lokala elnätet i Vadstena kommun. Bolaget utgör remissinstans under samhällsbyggnadsprocessen.

Privata initiativ

Kommunen samarbetar med markägare vid nya exploateringar som sker på privat initiativ. Markägarens roll i dessa fall är central för översiktsplanens genomförande.

Vadstena kommun samverkar med större fastighetsägare som statens fastighetsverk och svenska kyrkan vid utveckling och underhåll av kommunens många kulturfastigheter.

6.3. Utbyggnadstakt

Samhällsutvecklingen beror på olika faktorer där den ekonomiska konjunkturen och lokala förutsättningar har inverkan på processen. Det gör att det inte är möjligt att skriva en detaljerad tidplan i översiktsplanen. I stället presenteras en liknande utbyggnadsordning i samhällsbyggnadsförvaltningens verksamhetsplanering.

Bostäder

För att tillgodose Vadstena kommuns bostadsförsörjningsbehov behöver nya bostadsområden planläggas och byggas. Utav översiktsplanens utpekanden, kommer de områden som är aktuella för exploatering att prövas i detaljplaner. De befintliga byggrätter för bostäder som är outnyttjade, prioriteras i utbyggnadstakten för att nyttja förtätningsmöjligheterna innan ny mark tas i anspråk. Kommunens ambition är att nya markanspråk utnyttjas på ett resurseffektivt sätt. Viktigt verktyg i det syftet är kommunens riktlinjer för markanvisningar.

De sociala aspekterna av bostadsförsörjning ska beaktas. Frågan ska vara levande och hanteras aktivt i de fortsatta processerna som planläggning och marktilldelning. Kommunen har aktuell kunskap om rådande förhållanden för bostadsförsörjning och kommunens bostadsförsörjningsprogram ger ett mer detaljerat stöd och djupare resonemang kring arbetet. Bostadsmarknaden ska ses i ett regionalt perspektiv. Kommunen deltar aktivt i relevanta forum för bostadsmarknads- och bostadsförsörjningsfrågor.

Verksamheter

Kommunen har i översiktsplanen pekat ut mark som kan anses lämplig för verksamheter, både störande och ej störande som kan kombineras med exempelvis bostäder.

Samhällsviktiga funktioner

Planering och utbyggnad av samhällsviktig infrastruktur kräver förankring i kommunens översiktsplan och strategiska planering, där bland annat frågor om vatten- och avloppsförsörjning ingår. Utveckling utanför de kommunala verksamhetsområdena för vatten- och avloppsanläggningar kräver enskilda lösningar.

6.4. Kompensationsåtgärder vid planering och exploatering

Vid exploatering ska påverkan på gröna miljöer minimeras. Där det inte är möjligt att med hjälp av god planering undvika skador, ska vidare åtgärder vidtas för anpassning av den planerade verksamheten. Skador som kan uppstå ska minimeras, samtidigt som efterbehandling och andra avhjälpande åtgärder på plats genomförs för att så långt det är möjligt mildra negativa effekter. Det är först om skadan inte kan avhjälpas, trots att samtliga dessa åtgärder vidtagits, som kompensation kan bli aktuell.

En kompensationsåtgärd innebär att funktioner och värden som går förlorade vid en exploatering kompenseras. Det kan ske genom åtgärder inom aktuellt område eller på en annan plats i kommunen.

Kontaktuppgifter

Vadstena kommun, Plan- och
bygglovavdelningen
Adress: Klosterledsgatan 35, 592 80, Vadstena
E-post: planochbygg@vadstena.se
Telefon: 010 – 234 70 00
Webbplats: www.vadstena.se

**VADSTENA
KOMMUN**